

**T.C.**  
**KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TARİH ANA BİLİM DALI**

**TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP VE**  
**ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR (1320-1414)**

**Erkan KORKMAZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KIRŞEHİR-2023**

**©2023-Erkan KORKMAZ**

T.C.  
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TARİH ANA BİLİM DALI

TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP VE  
ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR (1320-1414)

REVOLTS IN PUNJAB AND ITS SURROUNDINGS DURING  
TUGHLUQ DOMINATION (1320-1414)

Hazırlayan  
Erkan KORKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman  
Dr. Öğr. Üyesi İsa ERYILMAZ

KIRŞEHİR-2023

## KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Erkan KORKMAZ tarafından hazırlanan “*Tuğluklu Hâkimiyeti Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyenlar*” adlı tez çalışması 23/10/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi İsa ERYILMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

Üye Dr. Öğr. Üyesi İsa ERYILMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../20..

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

## BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../20..

Erkan KORKMAZ

## ÖZET

# TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP VE ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR (1320-1414)

## YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Erkan KORKMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İsa ERYILMAZ

2023 – (xii+124) Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

Dr. Öğr. Üyesi İsa ERYILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN

Türklerin Hindistan coğrafyasında İslamiyet öncesi dönemle birlikte bin yılı aşkın bir hâkimiyeti söz konusudur. Devasa Hindistan coğrafyasındaki bu hâkimiyet zaman zaman sekteye uğrasa da yerel düzeyde devam edebilmiş veya bir süre sonra yeni bir Türk devleti bölgede üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Zamanla kalabalık yerli unsurlarla karışan Türkler, bölgeye adapte olmuş ve üstün savaşçı özellikleriyle diğerlerinden ayrılarak kendilerine saygın bir konum elde edebilmişlerdir. Pencap, çoğu zaman Türklerin Hindistan'a giriş kapısı olmuş, Türkler buraya bazen üs kurmuş, bazen de Pencap'ı yurt tutmuştur. İskitler ile birlikte Hindistan'ı yurt tutan Türkler, ardından Kuşanlar, Akhunlar, Gazneliler ve Dehli Türk Sultanlığı hanedanlarıyla yüzyıllar sürececek kalıcı bir üstünlük tesis etmişlerdir. Bu hanedanların en ihtişamlılarından olan Tuğluklu hanedanı, özellikle Sultan Muhammed Tuğluk döneminde Hindistan genelinin tek hâkimi konumuna yükselmiş aynı zamanda da bu otoriteye karşı sayısız isyan girişimi yaşanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Pencap, Tuğluk, Dehli Türk Sultanlığı, Muhammed Tuğluk, Firuz Şah.

## **ABSTRACT**

### **REVOLTS IN PUNJAB AND ITS SURROUNDINGS DURING TUGHLUQ DOMINATION (1320-1414)**

**M.Sc.Thesis**

**Preparer: Erkan KORKMAZ**

**Advisor: Asst.Prof.Dr. İsa ERYILMAZ**

**2023 – (xii+124) Pages**

**Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences**

**History Department**

**Jury**

**Asst.Prof.Dr. Mustafa TANRIVERDİ**

**Asst.Prof.Dr. İsa ERYILMAZ**

**Asst.Prof.Dr. İlker TÜRKMEN**

It is a historical reality that the Turks dominated the Indian geography for more than a thousand years together with the Pre-Islamic period. Although this dominance in the gigantic Indian geography was interrupted from time to time, it was able to continue at the local level or after a while, a new Turkish tribe made the region accept his supremacy. Mixing with the crowded local elements of the times, the Turks adapted to the region and they were distinguished from other tribes with their superior warrior characteristics. Punjab has often been the entrance gate for the Turks to India, sometimes established a base and sometimes a homeland, which the Turks took. The Turks who settled in India together with the Scythians, and then the Kushans, Huns, Ghaznavids and dynasties of the Turkish Sultanate of Delhi, established a permanent superiority that would last for centuries. One of the most magnificent of these dynasties, the Tughluq dynasty, especially during the reign of Sultan Mohammed Tughluq, rose to be the sole ruler of India, but at the same time, there were numerous rebellion attempts against this Sultan.

**Keywords:** Punjab, Tughluq, Turkish Sultanate of Delhi, Mohammed Tughluq, Firuz Shah.

## ÖN SÖZ

Son yıllarda Hindistan coğrafyasındaki Türk varlığı ve Türk devletleri üzerine yurt dışında ve ülkemizde yapılan akademik çalışmalar bir hayli artış gösterdi ise de bu coğrafyadaki Türk tarihi, halen kamuoyu nezdinde pek bilinmemektedir. Çalışmamızda, Türk tarihiyle ilgisi nispetinde bir bölümü Orta Asya ile benzer bir iklime sahip olup Hindistan'daki ilk Türk hâkimiyetinin başladığı kuzeybatı Hindistan'daki Pencap ve çevresindeki isyanlardan hareketle Dehli Türk Sultanlığı'nda Tuğluklu hâkimiyeti döneminin önemli siyasi olaylarına ışık tutmak ve bu alanda yapılacak araştırmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmada Pencap bölgesinin eski çağ tarihinden başlamak suretiyle Türk hâkimiyeti öncesi ve sonrası dönemde Pencap, Dehli Türk Sultanlığı döneminde Pencap ve Tuğluklu hâkimiyeti döneminde Pencap ve çevresinde çıkan isyanlar ele alınmış olup konumuz Tuğluklu hâkimiyetinin son bulduğu 1414 yılına kadar olan dönem ile sınırlandırılmıştır.

Tez süresi boyunca bana yol gösteren, benden kaynaklarını esirgemeyen ve tez konusunun özgün bir şekilde belirlenmesinde yardımcı olan değerli danışman hocam Dr. İsa ERYILMAZ'a ve Tarih Bölümü öğretim üyesi hocalarıma müteşekkirim. Ayrıca bana gösterdikleri sabır dolayısıyla eşime, anneme, babama ve çocuklarım Saniye Eslem ve Hüsnü Eray'a da teşekkür ediyorum ve çalışmayı onlara ithaf ediyorum.

## İÇİNDEKİLER

Sayfa

|  |     |
|--|-----|
| KABUL VE ONAY .....  | i   |
| BİLDİRİM .....   | ii  |
| ÖZET .....   | iii |
| ABSTRACT .....   | iv  |
| ÖN SÖZ.....  | v   |
| İÇİNDEKİLER.....   | vi  |
| RESİMLER LİSTESİ .....   | x   |
| HARİTALAR LİSTESİ.....   | xi  |
| SİMGELER VE KISALTMALAR.....   | xii |
| GİRİŞ.....   | 1   |
| 1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI .....   | 1   |
| 2. KONU İLE İLGİLİ KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR.....  | 2   |
| 3. YÖNTEM.....   | 7   |
| BÖLÜM I .....  | 8   |
| 1. PENCAB'DA TÜRK HÂKİMİYETİNİN TESİSİ.....  | 8   |
| 1.1. PENCAP VE ÇEVRESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER VE TÜRK<br>HÂKİMİYETİ ÖNCESİ DÖNEMDE PENCAP ..... | 8   |
| 1.2. TÜRK HÂKİMİYETİ SONRASI DÖNEMDE PENCAP .....  | 14  |
| 1.2.1. İskitler (Sakalar) Döneminde Pencap.....  | 14  |
| 1.2.2. Kuşanlar Döneminde Pencap .....   | 15  |
| 1.2.3. Akhunlar Döneminde Pencap.....  | 17  |
| 1.3. ARAP HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP .....  | 19  |
| 1.3.1. Emeviler ve Abbasiler Döneminde Pencap.....   | 19  |
| 1.4. TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP .....                                       | 20  |
| 1.4.1. Gazneliler Döneminde Pencap .....   | 20  |
| 1.4.2. Gurlu Hâkimiyeti Döneminde Pencap .....   | 25  |
| BÖLÜM II.....  | 29  |

|   |           |
|---|-----------|
| <b>2. DEHLİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE PENCAP</b> .....  | <b>29</b> |
| <b>2.1. KUTBÎLER DÖNEMİ (1206-1211)</b> .....   | <b>29</b> |
| <b>2.2. ŞEMSÎ MELİKLERİ DÖNEMİ (1211-1266)</b> .....  | <b>31</b> |
| <b>2.3. BALABANLILAR DÖNEMİ (1266-1290)</b> .....   | <b>37</b> |
| <b>2.4. KALAÇLAR DÖNEMİ (1290-1320)</b> .....   | <b>39</b> |
| <b>2.5. DEHLİ TÜRK SULTANLIĞI'NDA TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİ VE PENCAP'TA TUĞLUKLU HÂKİMİYETİNİN TESİSİ</b> ..... | <b>44</b> |
| 2.5.1. Gıyaseddin Tuğluk Şah Dönemi (1320-1325).....  | 44        |
| 2.5.2. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Tahta Çıkışı .....  | 46        |
| 2.5.3. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın İlk İcraatları .....  | 47        |
| 2.5.4. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Fetih Hareketleri .....   | 50        |
| 2.5.4.1. Varangal Seferi.....   | 50        |
| 2.5.4.2. II. Varangal Seferi .....  | 52        |
| 2.5.4.3. Cacnagar Seferi .....  | 53        |
| 2.5.5. Moğol İstilasası .....   | 53        |
| 2.5.6. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Son Seferleri .....   | 53        |
| 2.5.6.1. Laknauti Seferi .....  | 53        |
| 2.5.6.2. Tirhut Seferi .....  | 55        |
| 2.5.7. Gıyaseddin Tuğluk Şah Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyenlar .....                                  | 55        |
| 2.5.7.1. Gücerat İsyanı .....   | 56        |
| 2.5.8. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Ölümü (1325) .....  | 57        |
| <b>BÖLÜM III</b> .....  | <b>63</b> |
| <b>3. TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP VE ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR</b> .....                                 | <b>63</b> |
| <b>3.1. SULTAN MUHAMMED TUĞLUK DÖNEMİ (1325-1351)</b> .....   | <b>63</b> |
| 3.1.1. Sultan Muhammed Tuğluk'un Tahta Çıkışı .....   | 63        |
| 3.1.2. Çağataylı Tarmaşirin Han'ın İstila Girişimi .....  | 65        |
| 3.1.3. Sultan Muhammed Tuğluk'un Saltanatının İlk Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyenlar (1326-1330).....  | 67        |
| 3.1.3.1. Sagur'da Bahaeddin Gerşasb'ın İsyanı (1326-1327).....  | 67        |
| 3.1.3.2. Kondhana'da Nag Nayak'ın İsyanı (1327-1328).....   | 68        |
| 3.1.3.3. Pencab'da Keşlü Han'ın İsyanı (1328) .....   | 68        |
| 3.1.3.4. Kemalpur İsyanı (1328) .....   | 70        |
| 3.1.3.5. Bahadır Bura İsyanı (1330).....  | 70        |

|   |           |
|---|-----------|
| 3.1.4. Merkezi İdareye Karşı Çıkan İlk İsyancılar Döneminde Sultan Muhammed Tuğluk'un İzlediği Politika ve Reformları ..... | 71        |
| 3.1.4.1. Başkent'in Deogir'e Nakledilmesi (1327).....   | 71        |
| 3.1.4.2. Ekonomik Tedbirler ve Yeni Para Birimi (1330-1332) .....   | 73        |
| 3.1.4.3. Horasan'ın Fethi Projesi (1332-1333).....  | 74        |
| 3.1.4.4. Karaçil Seferi (1333-1334).....  | 75        |
| 3.1.5. 1333-1351 Yılları Arasında Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyancılar .....   | 76        |
| 3.1.5.1. Sehvan İsyancı (1333).....   | 76        |
| 3.1.5.2. Doab'da Kıtık ve İsyancı (1333-1335) .....   | 76        |
| 3.1.5.3. Maber İsyancı (1335).....  | 77        |
| 3.1.5.4. Devletabad'da Melik Hüşeng İsyancı (1335) .....  | 78        |
| 3.1.5.5. Lahor'da Melik Hülâgü İsyancı (1335) .....   | 78        |
| 3.1.5.6. Hansi'de İbrahim Haritadar'ın İsyancı (1336).....  | 78        |
| 3.1.5.7. Sunam ve Samane'de Çiftçilerin İsyancı (1335-1336).....  | 79        |
| 3.1.5.8. Mesud Han İsyancı (1336).....  | 79        |
| 3.1.5.9. Kara Valisi Nizam Main İsyancı (1337-1338).....  | 79        |
| 3.1.5.10. Bidar'da Nusret Han İsyancı (1338-1339).....  | 80        |
| 3.1.5.11. Ali Şah Nathu İsyancı (1339).....   | 80        |
| 3.1.5.12. Bengal İsyancı (1338-1339).....   | 81        |
| 3.1.5.13. Ayn el Mülk Multanî İsyancı (1340-1341).....  | 81        |
| 3.1.5.14. Multan'da Şahu Afgan Lodi İsyancı (1341-1342).....  | 82        |
| 3.1.5.15. Dekken'de Hinduların İsyancı (1342-1344) .....  | 83        |
| 3.1.5.16. Sadah Emirlerinin İsyancı .....   | 84        |
| 3.1.5.17. Daboi ve Baroda İsyancı (1343-1344).....  | 85        |
| 3.1.5.18. Hasan Kangu'nun İsyancı ve Behmenîler Devleti'nin Kurulması (1347-1348) .....                                     | 88        |
| 3.1.5.19. Taci'nin İsyancı (1347).....  | 88        |
| 3.1.6. Sultan Muhammed Tuğluk'un Şahsiyeti ve Siyaseti.....   | 90        |
| <b>3.2. FİRUZ ŞAH TUĞLUK DÖNEMİ (1351-1386) .....</b>   | <b>94</b> |
| 3.2.1. Sultan Firuz Tuğluk ve Tahta Çıkışı.....   | 94        |
| 3.2.2. Sultan Firuz Tuğluk'un İlk İcraatları.....   | 96        |
| 3.2.3. Sultan Firuz Tuğluk'un I. Bengal Seferi (1353-1354).....   | 97        |
| 3.2.4. Hüsrev Melik'in Suikast Tertibi (1358) .....   | 98        |
| 3.2.5. Moğolların Dibalpur Saldırısı.....   | 99        |
| 3.2.6. Sultan Firuz Tuğluk'un II. Bengal Seferi (1359).....   | 99        |

|   |            |
|---|------------|
| 3.2.7. Cacnagar (Orissa) Seferi (1360-1361).....                                      | 100        |
| 3.2.8. Nagarkot Seferi (1360) .....   | 100        |
| 3.2.9. Thatta Seferi (1365-1366).....   | 101        |
| 3.2.10. Sultan Firuz Tuğluk Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyamlar.....        | 104        |
| 3.2.10.1. Gücerat İsyanı (1376-1377) .....  | 104        |
| 3.2.10.2. Etava'da Zemindarların İsyanı (1377) .....                                  | 104        |
| 3.2.10.3. Kathair İsyanı (1380) .....   | 105        |
| 3.2.11. Vezir Han Cihan ile Muhammed Şah'ın Mücadelesi.....                           | 105        |
| 3.2.12. Tuğluk Şah'ın Veliyaht Tayin Edilmesi.....                                    | 106        |
| 3.2.13. Sultan Firuz Tuğluk'un Vefatı ve Şahsiyeti .....                              | 106        |
| <b>3.3. TUĞLUKLU HÂKİMİYETİNİN SON DÖNEMİNDE PENCAP VE</b>                            |            |
| <b>    ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR (1388-1414) .....</b>                                | <b>109</b> |
| 3.3.1. II. Gıyaseddin Tuğluk Şah Dönemi (1388-1389).....                              | 109        |
| 3.3.2. Ebu Bekir Şah Dönemi (1389-1390) .....   | 109        |
| 3.3.3. Nasreddin Muhammed Şah Dönemi (1390-1394).....                                 | 110        |
| 3.3.3.1. Güceret İsyanı .....   | 111        |
| 3.3.3.2. Doab ve Etava'da Hinduların İsyanı .....                                     | 111        |
| 3.3.3.3. Mevat'ta Bahadur Nahir'in İsyanı.....  | 112        |
| 3.3.3.4. Lahor'da Şeyh Gakkar'ın İsyanı ve Sultan Nasreddin'in Vefatı (1394).....     | 112        |
| 3.3.4. Sultan Nasreddin Mahmud Dönemi ve Timur'un Hindistan'ı İşgali (1394-1398) .... |            |
| .....   | 112        |
| <b>SONUÇ.....</b>   | <b>115</b> |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>   | <b>119</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>  | <b>124</b> |

## RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

|   |     |
|---|-----|
| <b>Resim 3.1.</b> Gıyaseddin Tuğluk'un Türbesi, Dehli. .... | 61  |
| <b>Resim 3.2.</b> Sultan Muhammed Tuğluk. ....              | 62  |
| <b>Resim 3.3.</b> Sultan Firuz Tuğluk Türbesi, Dehli. ....  | 108 |

## HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

- Harita 3.1.** Gıyaseddin Tuğluk Dönemi Tuğluklu hâkimiyetini gösterir harita..... 60
- Harita 3.2.** Sultan Muhammed Tuğluk Dönemindeki Emiran-ı Sadah isyanlarının yönünü gösterir harita..... 87
- Harita 3.3.** Sultan Firuz Tuğluk Dönemi Tuğluklu hâkimiyetini gösterir harita. .... 103

## SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur. Kısaltmalar yazımında TDK yazım kılavuzundaki kısaltmalar dizini esas alınmalıdır.

| <b>Kısaltmalar</b> | <b>Açıklamalar</b>  |
|--------------------|---------------------|
| Bkz.               | Bakınız             |
| Çev.               | Çeviren             |
| Ed.                | Editör              |
| E.T.               | Erişim Tarihi       |
| Haz.               | Hazırlayan          |
| İ.A.               | İslam Ansiklopedisi |
| İng.               | İngilizce           |
| Km                 | Kilometre           |
| M.Ö.               | Milattan Önce       |
| M.S.               | Milattan Sonra      |
| Nşr.               | Neşreden            |
| s.                 | Sayfa               |
| Trc.               | Tercüme             |
| TTK.               | Türk Tarih Kurumu   |
| Üni.               | Üniversite          |
| Vb.                | Ve Benzeri          |
| Vd.                | Ve Devamı           |
| Vs.                | Ve Saire            |
| Yay.               | Yayınları           |

## GİRİŞ

### 1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Çalışma Pencap çevresi özelinde Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nde Tuğluklu hâkimiyeti döneminde çıkan isyanları konu edinmektedir. Çalışmada, Hindistan'daki Türk Tarihi açısından kilit bir öneme sahip Pencap ve çevresinde çıkan isyanlardan hareketle Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nde Tuğluklu Hanedanı siyasi tarihi ile ilgili ülkemizde yapılan araştırmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Ayrıca Pencap'ın stratejik konumu, siyasi, idari ve dini yapısı ele alınarak, Türk-İslam tarihi açısından önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada şu soruların cevaplarına ulaşılmaya çalışılmıştır:

Dehli Türk Sultanlığı Devleti Tuğluklu hanedanı hâkimiyetine girinceye kadar Pencap ve çevresinde hangi devletler hüküm sürmüştür?

Dehli Türk Sultanlığı Devleti öncesinde, Pencap ve çevresinde hüküm süren Türk Devletleri Hangileridir?

Pencap'ın Hindistan'daki Türk tarihi açısından önemi nedir?

Pencap ve çevresinde Dehli Türk Sultanlığı Devleti ve Tuğluklu hâkimiyeti ne zaman ve nasıl tesis edilmiştir?

Pencap ve çevresinin, Dehli Türk Sultanlığı Devleti hâkimiyeti öncesi ve sonrasında dini ve sosyo-kültürel durumu nasıldır?

Pencap ve çevresinin, Tuğluklu hâkimiyeti döneminde maruz kaldığı iç ve dış tehditler nelerdir?

Pencap ve çevresinde, Tuğluklu hâkimiyeti döneminde hangi isyan hareketleri yaşanmıştır ve bu isyanların çıkış nedenleri nelerdir?

Pencap ve çevresinde, Tuğluklu hâkimiyeti döneminde çıkan isyanlar nasıl bastırılmıştır veya bastırılabilmiş midir?

Tuğluklu hâkimiyeti döneminde, Pencap ve çevresinde çıkan isyanlara karşı hükümdarların yaklaşımı nasıl olmuştur?

Pencap ve çevresinde, Tuğluklu hâkimiyeti döneminde çıkan isyanların sonuçları nelerdir?

Çalışmamız, Pencap bölgesinin Eski Çağ Tarihinden başlanarak, Türk hâkimiyeti öncesi ve Türk hâkimiyeti sonrası dönem olarak bölümlendirilmiş ve Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nde Tuğluklu hanedanının son bulduğu 1414 yılı ile sınırlandırılmıştır.

## 2. KONU İLE İLGİLİ KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Ülkemizde Hindistan'daki Türk Tarihi, Dehli Türk Sultanlığı Devleti ve Tuğluklu hanedanı ile ilgili özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar artış eğilimi gösterdi ise de halen yeterli düzeyde çalışma mevcut değildir. Pencap bölgesi ve bölgenin tarihi ise neredeyse hiç konu edinmemiştir. Ülkemizde Hindistan tarihi ile ilgili yapılmış en kapsamlı çalışmalardan olan Yusuf Hikmet Bayur'un, "*Hindistan Tarihi I*"<sup>1</sup> adlı eserinden, Hindistan'ın eski çağ tarihini de ihtiva ettiğinden, çalışma genelinde sıklıkla faydalanılmıştır. Ayrıca Hindistan'daki Türk tarihi ile ilgili birçok çalışması mevcut bulunan Salim Cönce'nin<sup>2</sup> makalelerinden kaynak olarak istifade edilmiştir. Neslihan Durak'ın, "Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler"<sup>3</sup> adlı çalışmasına, özellikle Pencap ve civarına yapılan Moğol akınları tasvir edilirken çokça başvurulmuştur. Bunun dışında ülkemizde özellikle son yıllarda yapılan çalışmalardan olan; Mustafa Tanrıverdi'nin, "Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)"<sup>4</sup> adlı doktora tezi çalışmasından hem Tuğluklu hanedanını hem de Pencap bölgesini ihtiva ettiğinden çokca istifade edilmiştir. Ayrıca Bilal Koç'un, "Dehli Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi"<sup>5</sup> ve Metin Bilal'in, "Tuğlukşahlar Devleti"<sup>6</sup> adlı tez çalışmaları, Tuğluklu hanedanı siyasi tarihini ve bu dönemde çıkan isyanları ihtiva ettiğinden incelenmiş ve istifade edilmiştir.

Çalışmada birçok Farsça ve Arapça ana kaynağın İngilizce, Türkçe tercümesinden ve İngilizce, Türkçe araştırma eserlerinden yararlanılmıştır. Hepsinin ismini zikretmemiz mümkün değildir. Sıklıkla istifade edilen eserler şunlardır:

---

<sup>1</sup> Y. H. Bayur, *Hindistan Tarihi I*, T.T.K., Ankara, 1987.

<sup>2</sup> S. Cönce, "Hindistan'da İlk Türk Hâkimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar", *Türkler I*, Ankara 2002; S. Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler 8*, Ankara 2002.

<sup>3</sup> N. Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, (Doktora Tezi), Malatya 1999.

<sup>4</sup> M. Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Tokat 2019.

<sup>5</sup> B. Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.

<sup>6</sup> M. Bilal, *Tuğlukşahlar Devleti*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021.

### **Nizameddin Ahmed Herevî, *Tabakât-ı Ekberî:***

Tabakât-ı Ekberî yazarı Nizameddin Ahmed'in 1551 yılında doğduğu tahmin edilmektedir ve 1594 yılında Lahor'da vefat etmiştir. Tabakât-ı Ekberî (Ekberşahî), Hindistan'ın umumi tarihini ihtiva eden ilk eser olması nedeniyle Hindistan tarihçiliği açısından başvurulmuş yegâne kaynaklardandır. Günümüze ulaşmayan birçok ana kaynaktan istifade edilerek derlendiğinden birçok kıymetli bilgi içermektedir. Gazneliler ve Dehli Türk Sultanlığı ve Babürlü Devleti tarihinin bir kısmını, 1178-1593 yılları arası Hindistan tarihini ihtiva eden eserin, B. De<sup>7</sup> tarafından yapılan İngilizce neşrinden çalışmamızda sıklıkla yararlanılmıştır.

### **Minhâc-ı Sirâc Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî:***

Künyesi Ebu Amr Minhâcüddin Osman b. Sirâcüddin Muhammed el-Cûzcânî olan yazarın (ö. 1266), Tabakât-ı Nâsirî adlı İslâm tarihini ihtiva eden çalışması 1260 yılında tamamlanmıştır. Tabakât-ı Nâsirî, Dehli Türk Sultanlığı hükümdarlarından Sultan Nasreddin Mahmud'a takdim edilmiş ve adını burdan almıştır. Gazneliler, Gurlular ve Dehli Türk Sultanlığı tarihinin bir kısmını ihtiva eden eserden çalışmamızda, 1864 tarihli H. G. Raverty<sup>8</sup> neşrinden istifade edilmiştir. Ayrıca Tabakât-ı Nâsirî'den derlenmiş Elliot ve Dowson'ın eserinden de çalışmamızda yer yer yararlanılmıştır.

### **Ziyaeddin Barânî, *Tarih-i Fîrûz Şâhî:***

Tarih-i Fîrûz Şâhî yazarı Ziyaeddin Barânî'nin 1285 yılında doğduğu kabul edilir. Barânî, eserini 1359 yılında tamamlamıştır. Eser, Dehli Türk Sultanlığında Tuğluklu hâkimiyeti dönemini ihtiva emektedir. Barânî'nin kendisi de Sultan Muhammed Tuğluk'un danışmanlarından ve sarayındaki en yakınlarından olup, onun ölümünün ardından gözden düşmüştür. Yazarın Fetâvâ-yı Cihândârî adlı önemli bir eseri daha bulunmaktadır.<sup>9</sup> Çalışmamızda çokça istifade edilen Agha Mahdi Husain ve Ishwari Prasad<sup>10</sup> gibi Hindistan tarihçileri, Tarih-i Fîrûz Şâhî'yi otorite kabul etmiş ve ana kaynak olarak kullanmışlardır. Ayrıca Şems Sirâc Afif'in Tarih-i Fîrûz Şâhî'si de Barânî'nin eserinin devamı hükmündedir.

<sup>7</sup> Khwâjah Nizâmeddin Ahmed, *The Tabakât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, (nşr., B. De), Calcutta 1927.

<sup>8</sup> Cûzcânî-Raverty, *Tabakât-ı Nâsirî, A General History of Mohammadan Dynasties of Asia I*, (nşr., H. G. Raverty), Calcutta 1864.

<sup>9</sup> A. Özcan, "Berenî", *İ.A.*, 5., İstanbul 1992, s. 491.

<sup>10</sup> I. Prasad, *History of Medieval India*, The Indian Press, Allahabad 1933.

Bu eserin İngilizce çevirileri ise Elliot-Dowson<sup>11</sup> tarafından “*The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period*” serisinin üçüncü cildinde 269-373 sayfaları arasında mevcuttur.

**Muhammed Kâsım Hinduşâh el-Esterâbâdî, *Tarih-i Firişte*:**

Yazarı Muhammed Kâsım Hinduşâh, 1553 Astarabad doğumludur ve 1623 yılında vefat etmiştir. Muhammed Kâsım daha çok Firişte adıyla bilindiğinden eser de Tarih-i Firişte olarak bilinmektedir. İbrahim Adil Şah’a sunulduğundan Gülşen-i İbrahim adıyla da anılan eser, kendinden önce yazılan kaynakların incelenmesi neticesinde oluşturulduğundan daha doğru bilgiler içerdiği kabul edilmektedir. Hindistan Müslümanlarının genel tarihini ihtiva eden eserin, J. Briggs<sup>12</sup> tarafından İngilizce neşrinden çalışmamızda sıklıkla istifade edilmiştir.

**Hâce Abdülmelik İsemî, *Fütûhu’s-Selâtin*:**

Fütûhu’s-Selâtin adlı eserin yazarı Hâce Abdülmelik İsemî, 1310 yılında dünyaya gelmiş ve eserini kırk yaşına geldiği 1350 yılında tamamlamıştır. Dekken’de Alaeddin Behmen Şah’a takdim edilen eser, Gazneli Mahmud’un Hindistan seferlerinden başlar ve Sultan Muhammed Tuğluk dönemine kadarki tarihi ihtiva eder. Şiirsel bir tarzda yazılan eser, Agha Mahdi Husain<sup>13</sup> tarafından İngilizce olarak neşredilmiştir ve Tuğluklu dönemi ana kaynaklarından olduğundan çalışmamızda eserden istifade edilmiştir.

**Yahya b. Ahmed Sirhindî, *Tarih-i Mübarek Şahî*:**

Tarih-i Mübarek Şahî Yahya b. Ahmed Sirhindî tarafından yazılmıştır. Aslı Farsça’dır. Seyyidî Hanedanı hükümdarlarından Hızır Han’ın oğlu Mübarek Şah’a takdim edildiğinden Tarih-i Mübarek Şahî diye adlandırılmıştır. Eser, Gurluların Muizzeddin Muhammed döneminden başlar, Mübarek Şah dönemine kadarki tarihi ihtiva eder. Çalışmamızda K. K. Basu<sup>14</sup> tarafından 1932 yılında İngilizceye tercüme edilen neşrinden

---

<sup>11</sup> H. M. Elliot-J. Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period III*, London 1871, s. 269-373.

<sup>12</sup> J. Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I (Translated from the Original Persian of Mahomed Kasim Ferishta)*, London 1829.

<sup>13</sup> İsemî, *Fütûhu’s-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of Isâmî*, (nşr., A. M. Husain), New York 1966.

<sup>14</sup> Yahya b. Ahmet b. Abdullah Sirhindî, *Tarih-i Mübarekşahî*, (nşr., K. K. Basu), Baroda 1932.

Tuğluklu hâkimiyeti dönemi isyanları, ekonomik ve toplumsal sorunlardan bahsederken istifade edilmiştir.

**Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî, *Mesâlikü'l Ebsâr*:**

Mesâlikü'l Ebsâr, Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî tarafından yazılmıştır. H. 700 yılında dünyaya gelen yazarın künyesi Dımaşkî olsa da soyu Hz. Ömer'e dayandığı için el-Ömerî olarak bilinmektedir. Memlûk Devleti'nde sır kâtipliği görevi yapan el-Ömerî, Mısır ve Suriye harici başka bir yerde bulunmamasına rağmen Anadolu, Orta Asya ve Hindistan'daki Türkler ile ilgili önemli bilgiler derlemiştir. Türklerin sosyal yaşantısı ile ilgili kıymetli bilgiler içeren eserden, Sultan Muhammed Tuğluk'un karakteri tasvir edilirken yararlanılmıştır. Çalışmamızda eserin, D. Ahsen BATUR tarafından "Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım" olarak tercüme edilen 2014 yılı baskılı neşrinden istifade edilmiştir.

**Agha Mahdi Husain, *Tughluq Dynasty*:**

Tuğluklu hanedanı tarihi ile ilgili en çok yararlanılan yabancı araştırmaların başında, Agha Mahdi Husain'in, "*Tughluq Dynasty*"<sup>15</sup> ve "*The Rise and Fall Of Muhammad bin Tughluq*"<sup>16</sup> adlı eserleri gelmektedir. Bu eserlerin ilki, Tuğluklu hanedanı genel tarihinin ihtiva ederken ikincisi, Tuğluklu hükümdarlarından Muhammed Tuğluk dönemini kapsamlı şekilde irdelemektedir. Çalışmanın genelinde bu iki eserin 1933 Kalküta ve 1938 tarihli Londra baskılarından yeri geldikçe yararlanılmıştır.

**Sir Wolseley Haig, *Cambridge History Of India (Turks And Afghans)*:**

Çalışmada, Sir Wolseley Haig'in, *Cambridge History Of India*<sup>17</sup> serisinin 3. cildi olan *Turks And Afghans* başlıklı, Londra 1928 tarihli baskılı eseri, Tuğluklu hanedanı tasvir edilirken sıklıkla başvurulan kaynaklardan olmuştur. Wolseley Haig'in akıcı ve ayrıntılı aktarımından Gazneliler döneminden başlanarak Gurlular ve Dehli Türk Sultanlığı dönemlerini irdelerken faydalanılmış olup eserde, Pencap özelinde ise yeterli bilgi mevcut değildir.

<sup>15</sup> A. M. Husain, *Tughluq Dynasty*, ThackerSpink&Co, Calcutta 1933.

<sup>16</sup> A. M. Husain, *The Rise and Fall of Mohammad bin Tughluk*, London 1938.

<sup>17</sup> W. Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, Uni. Press, London 1928.

**Syad Muhammad Latif, *History Of The Panjab*:**

Syad Muhammad Latif'in, 1891 Kalküta baskılı *History Of The Panjab*<sup>18</sup> adlı eseri, Pencap tarihi ile ilgili en kapsamlı eserlerdendir. Eser, Pencap'ın eski çağ tarihinden başlayarak, 1891 yılına kadarki dönemi de içine alan geniş bir tarih aralığını ele almaktadır. Bu yüzden hadiseler genel hatlarıyla işlenmiş olup, Tuğluklu hanedanı dönemi ile ilgili teferruatlı bilgi mevcut değildir. Buna rağmen Giriş bölümü ve 1. bölümde Pencap özelinde, eserden sıklıkla yararlanılmıştır.

**Mohammad Habib & Khaliq Ahmad Nizami, *A Comprehensive History Of India (Delhi Sultanat 1206-1526)*:**

Mohammad Habib ve Khaliq Ahmad Nizami editörlüğünde 1970 Dehli baskılı, *A Comprehensive History Of India* serisinin 5. Cildi olan *The Delhi Sultanat (1206-1526)*<sup>19</sup> adlı eseri, İslamiyet öncesi dönemden başlayarak 1526 Babür Şah dönemine kadar olan dönemi kapsayan geniş içeriğiyle araştırma konusunu da ihtiva ettiğinden, çalışmada sıklıkla başvurulan kaynaklardan olmuştur. Eser, Ziyaeddin Barânî'nin, *Fetâvâ-yı Cihandârî* ve *Tarih-i Fîrûz Şâhî* adlı eserlerini kaynak olarak kullanmaktadır. Bu yüzden Hint tarihi araştırmacıları tarafından yararlanılan temel kaynaklardandır.

***Rihletü İbn Battûta, (İbn-i Battûta Seyahatnâmesi)*:**

1304 Fas Tanca doğumlu olduğundan Tancî künyesi ile bilinen, Berberi kökenli bir seyyah olan İbn-i Battûta, Afrika'dan Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaklaşık 30 yıl süreyle seyahat etmiş ve anılarını kitaplaştırmıştır. Muhammed Tuğluk'un hükümdarlığı döneminde yaklaşık 9 yıl kadar Hindistan'da ikamet eden İbn-i Battûta, Sultan Muhammed Tuğluk tarafından Kadı olarak atanmış ve daha sonra Hindistan'dan ayrılmadan önce Çin'e elçi olarak gönderilmiştir. Çalışmamızda İbn-i Battûta Seyahatnâmesinin<sup>20</sup> Sait Aykut tarafından neşredilen iki cilt olan Türkçe çevirisinden istifade edilmiştir.

<sup>18</sup> S. M. Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, Calcutta 1891.

<sup>19</sup> M. Habib- K. A. Nizami, *A Comprehensive History of India The Delhi Sultanat V*, New Age Printing Press, New Delhi 1970.

<sup>20</sup> İbn-i Battûta Tancî, *İbn-i Battûta Seyahatnâmesi*, (nşr., A. Sait Aykut), İstanbul 2010.

### 3. YÖNTEM

Dehli Türk Sultanlığı Devleti, Tuğluklu hanedanı ve Pencap ile ilgili yabancı araştırmacılar tarafından yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Aynı zamanda birçok ana kaynaktan tercüme edilmiş araştırma eserler de bulunmaktadır. Çalışmada ilk olarak konu ile alakalı kaynaklar tespit edilmiştir. Pencap bölgesi tarihi, Hindistan tarihi ve Dehli Türk Sultanlığı Devleti tarihini ihtiva eden araştırmalardan, Tuğluklu hâkimiyeti dönemine kadarki zaman dilimini kapsayanlar tespit edilmiş ve istifade edilmiştir. Tuğluklu hâkimiyeti döneminde hâkim dil Farsça olduğundan, Farsça yazılmış ana kaynakların İngilizce tercümeleri ve İngilizce araştırmaların da Türkçe'ye tercümesi yapılarak kaynak olarak yararlanılmıştır. Türkiye'de İslam Tarihi, Hindistan Tarihi, Dehli Türk Sultanlığı Devleti ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan da konumuz ile ilgili bilgiler tespit edilerek derlenmiş ve istifade edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili bilgi ihtiva eden tezler ve seyahatnâmeler de tespit edilerek istifade edilmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın önemi, amacı, kapsamı ile yöntemi hakkında bilgi verilmiş ve yararlanılan kaynaklar tanıtılmıştır. Birinci bölümde; Pencap ve çevresi ile ilgili genel bilgiler verilmiş, Pencap'ın eski çağ tarihinden başlanarak Türk hâkimiyeti öncesi dönem ile Pencap ve çevresinde Türk hâkimiyetinin tesisi konusu işlenmiştir. Ayrıca Pencap'ta Türk hâkimiyeti sonrası dönem ile bölgede hâkim olan ilk Türk devletleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde; Dehli Türk Sultanlığı tarihi ve Dehli Türk Sultanlığı hanedanlarının Pencap hâkimiyeti konusu işlenmiş, Pencap ve çevresinde Tuğluklu hâkimiyetinin tesis edilişi ile Gıyaseddin Tuğluk Şah dönemi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Pencap ve çevresinde isyanların en yoğun olduğu dönem olan Sultan Muhammed Tuğluk dönemi ardından Firuz Şah Tuğluk dönemi ve Tuğluklu hâkimiyetinin son dönemleri işlenmiş ayrıca bu dönemlerde Pencap ve çevresinde yaşanan isyanlar ele alınmıştır.

## BÖLÜM I

### 1. PENCAB'DA TÜRK HÂKİMİYETİNİN TESİSİ

#### 1.1. PENCAP VE ÇEVRESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER VE TÜRK HÂKİMİYETİ ÖNCESİ DÖNEMDE PENCAP

Hindistan coğrafyası tarihte, Arap – Fars kaynaklarında “Sind ve Hind” olarak geçmekte olup Sind bölgesi, Pencap’ın güneyi ile Mekran bölgesini tanımlamak için kullanılırken Hind ifadesi, Müslüman olmamış diğer bölgeleri tanımlamak için kullanılmıştır.<sup>21</sup> Sind, Hind, India, Indus kelimelerinin birbirine benzerliği, birbirinden türediklerini düşündürmektedir ve Sanskritçe’den<sup>22</sup> ileri geldikleri bilinmektedir.<sup>23</sup> Günümüzde Hindistan (India), Günay Asya’da, Hind okyanusuna uzanan, kuzeyi Hindukuş ve Himalaya gibi dünyanın en yüksek dağ ve yaylalarıyla bezenmiş, doğu ve batısı da yükseltisi güneye doğru alçalan dağlarla adeta bir duvar gibi çevrili olan bölgenin adıdır. Himalayalar<sup>24</sup> aynı zamanda bölge için hayati öneme sahip, Ganj ve İndus nehirlerinin de kaynağını oluşturmaktadır. Bu nehirlerin suladığı düzlüklerde Hindistan tarihinin en önemli hadiseleri cereyan etmiştir.<sup>25</sup>

Pencap bölgesi, Hindistan’ın kuzeybatısında yer almaktadır. Pencap, İndus nehri ve onun dört koluna nispetle Farsça beş su anlamındaki “penç” ve “ab” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir.<sup>26</sup> Yunan tarihçileri ise bölgeden “Pentapotomia” olarak bahsetmektedirler.<sup>27</sup> Pencap’ın etrafında, kuzeyinde onu Keşmir’den ayıran Himalaya Sıradağları, batısında onu Belucistan<sup>28</sup> ve Afganistan’dan ayıran Süleyman Sıradağları, doğusunda Jumna nehri ve güneyinde Sind bölgesi ve Sutlej nehri bulunmaktadır. Başka bir

<sup>21</sup> S. Cöhce, “Kuşanlar ve Akhunlar”, s. 815.

<sup>22</sup> Eski bir Hint-Aryan dili. Bkz. G. Cardona, “Sanskrit Language”, <https://www.britannica.com/topic/Sanskrit-language>. (E.T. 10.04.2013)

<sup>23</sup> İ. Eryılmaz, *Muzafferiler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 2018, s. 1.

<sup>24</sup> Pencap’ın kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanan, boyu 2400 km’yi geçen, Everestin de dâhil olduğu 8000 m.’den yüksek 10’den fazla zirve barındıran sıradağlar. Ayrıca; “Him” kar, “alaya” ev anlamına gelir. Yani Himalaya kelimesinin anlamı Türkçe’de Karevi kelimesine tekabül eder. Bkz. S. Erinç, “Hindistan (Fiziki ve Beşerî Coğrafya)”, *İ.A.*, 18, İstanbul 1998, s. 69-73; Narang- Gupta, *History of The Punjab 1500-1858*, s. 4.

<sup>25</sup> Cöhce, “Kuşanlar ve Akhunlar”, s. 815.

<sup>26</sup> Bazı kaynaklarda bu beş ırmak; Jhelum, Chenab, Ravi, Sutlej ve Beas olarak isimlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. G. Weinbaum, “Punjab”, *Encyclopedia of India III*, s. 355.

<sup>27</sup> J. M. Wikeley, *Punjabi Musalmans*, Lahore 1970, s. 3.

<sup>28</sup> Belucistan; Sind ve Pencap’ın batısında, Afganistan’ın güneyinde, İran’ın doğusunda yer alan güneyi Umman denizi ile çevrili, Pakistan’ın yüz ölçümü en büyük eyaleti. M. N. Qureshi, “Belucistan”, *İ.A.*, 5, İstanbul 1992, s. 427-428.

ifadeyle Pencap, kuzey ve batıdan yüksek dağlarla çevrili, güneyde ve doğuda açık, geniş, düz bir ovadır.<sup>29</sup>

Hindistan genelinde iklimin belirleyicisi muson rüzgârlarıdır. Yıl içindeki sıcaklığı ve yağış miktarını belirleyen ve mevsimsel olarak yön değiştiren bu rüzgârlar, Pencap bölgesindeki yağış rejimini de etkilemektedir. Yaz ve kış yağış alabilmesine ve verimli topraklarına rağmen bölge tarımı sulamaya bağımlıdır. Bu nedenle günümüzde Pakistan'ın tahıl ambarı konumunda olan Pencap'ta, çok sayıda baraj ve sulama kanalı mevcuttur. Kaynağını Himalayalardan alan İndus<sup>30</sup> nehrinin bereketiyle Pencap bölgesinde buğday, arpa, pirinç, mısır, pamuk ve şeker kamışı tarımı yapılabilmektedir.<sup>31</sup>

Hindistan coğrafyasının yüksek dağlarla çevrili olması asker sevkiyatını imkânsız kıldığından Pencap bölgesinde bulunan geçitler, istila hareketlerinde adeta Hindistan topraklarına açılan kapı hükmünde olmuştur. Bu bölgede bulunan Hayber, Kuram, Bolan, Gamel, Toçi geçitleri Afganistan'ı, Pencap bölgesinin önemli şehirleri Uç, Multan ve Lahor'a bağladığından, buralarda önemli kaleler inşa edilmiş ve bu bölgede kurulan devletlerin de bu şehirler dayanak noktaları olmuşlardır.<sup>32</sup>

Pencap, tarihsel olarak verimli toprakları ve stratejik konumu nedeniyle dünyanın büyük medeniyetlerinin bir dizi birleşim noktası haline gelmiş, uğruna mücadele edilen bir savaş alanı halini almıştır. Pencap'ın batısı ilk olarak Perslerin istilasına uğramıştır. İskender'in bu bölgeye ulaşması ile bir dönem Yunanlılar; daha sonra Sakalar, Kuşanlar ve Akhunlar'la beraber Türkler, özellikle güneyde Araplar, Afganlar ve kuzeyde Moğollar gibi birçok etnik grubun nüfuz alanına girmiş olduğundan bugün Pencap bölgesinde yaşayan halk, ağırlıklı olarak Aryan soyundan gelmekle birlikte, bütün bu etnik grupların karışımının bakiyesi konumundadır. Budizm, Hinduizm, İslam ve Sihizm gibi bugün geniş kitlelerce benimsenmiş dini hareketler, Pencap bölgesinde de kök salmıştır. Bütün bu etnik ve dini çeşitlilik bölgede bugün de etkisi hissedilen adeta kültürel bir mozaik oluşturmuştur. Ayrıca

---

<sup>29</sup> C. K. Paul, *The Punjab and North-West Frontier of India*, London 1878, s. 1; J. Prinsep, *History of the Punjab and of the Rise, Progress, Present Condition of the Sect and Nation of the Sikhs I*, London 1846, s. 23.

<sup>30</sup> Eski Hint şiirlerinde Kral ırmağı diye adlandırılan İndus, dünyanın en uzun ırmaklarından olup uzunluğu 3000 km'yi aşmaktadır. Himalaya dağlarının kuzeyinden yaklaşık 5000 metre yükseklikten çıkar ve Hint okyanusuna dökülür. Kar ve buzul sularını toplayarak geçtiği yerdeki topraklara alüvyon yığar ve verimli hale getirir. Pakistan ekonomisinin en önemli su kaynağı olan nehir, tarihte kolayca taşıdığı ve sel felaketlerine yol açtığı için üzerine çok sayıda baraj yapılmış ve su kanalı açılmıştır. Bu nedenle taşımacılık için tercih edilmemektedir. <https://acikders.ankara.edu.tr>. (E. T. 27.04.2023)

<sup>31</sup> A. Özcan, "Pencap", *İ.A.*, 34, İstanbul 2007, s. 224-225.

<sup>32</sup> Narang- Gupta, *History of The Punjab 1500-1858*, s. 5; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 1 vd.

Pencap'ta etnik olarak; Jatlar, Racputlar, Peştunlar, Gujarlar, Arainler, Khatriler, Aroralar, Baniyalar gibi etnik unsurlar yaşamaktadır.<sup>33</sup> Bunlardan en kalabalık olan Jatlar arasında Sihizm yaygınken Racputlar arasında İslamiyet ve Hinduizm, Peştunlar arasında İslamiyet, hâkim dindir.<sup>34</sup>

Pakistan ve Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazandığı 1947 yılına kadar Pencap bölgesi siyasi olarak bir bütün halinde kaldıysa da bu tarihten sonra 206.433 km<sup>2</sup>'si Pakistan'da, 50.362 km<sup>2</sup>' si Hindistan'da kalacak şekilde bölünmüştür. Pakistan Pencap'ında ağırlıklı olarak Müslümanlar yaşamaktadır. Hinduların ve Sih'lerin bir kısmı, Hindistan'a göç etmiştir. Pakistan Pencap'ının merkezi ve en önemli şehri Lahor'dur. Bunun yanında Multan, Faysalabad, Rawalpindi, Sargodha gibi önemli şehirleri bulunmaktadır.<sup>35</sup> Pakistan Pencap'ının kuzeybatısında başkent İslamabad, kuzeydoğusunda Azad Keşmir bölgesi ve güneyinde Sind eyaleti bulunmaktadır. İslamabad 1981 yılında başkent ilan edilmiş ve Pencap'tan ayrılmıştır.<sup>36</sup> Batısında Belucistan ve federal olarak yönetilen kabile bölgeleri ile doğusunda Hindistan Pencap'ı ile Rajasthan eyaletleri bulunmaktadır. Hindistan Pencap'ının merkezi ise Chandigarh olup, Ludhiana, Amristar gibi önemli şehirleri mevcuttur. Bu bölgede de yaklaşık beş milyon Müslüman nüfus yaşamaktadır.<sup>37</sup>

Pencap bölgesinin Eski Çağ Tarihi incelendiğinde, M.Ö. 3000'li yıllarda bölgede kuzeyden geldikleri düşünülen Dravitlerin yaşadığı görülmektedir.<sup>38</sup> M.Ö. 1700 yıllarında ise Mohenjo-daro ve Harappa'da şehirleşmiş, komşu bölgelerle ticari ilişkileri olan gelişmiş bir uygarlığın izlerine rastlanılmaktadır. Bunlardan Harappa'nın kalıntılarına Pencap bölgesinde ulaşılmıştır.<sup>39</sup>

M.Ö. 2000-1500 yılları arasında ise Pencap bölgesinin ilk olarak İran kökenli Aryanların istilasına uğradığı, Aryanların Pencap, İndus ve Ganj nehirleri boyunca yavaş yavaş ilerledikleri, onların baskısıyla da bölgede yerli ırk olarak yaşayan Dravitlerin bir

---

<sup>33</sup> Narang- Gupta, *History of The Punjab 1500-1858*, s. 10.

<sup>34</sup> Narang- Gupta, *History of The Punjab 1500-1858*, s. 11.

<sup>35</sup> Özcan, "Pencap", s. 224-225.

<sup>36</sup> 1947'de Pakistan bağımsız olduğunda geçici ulusal başkenti güneydeki liman şehri Karaçi'dir. 1958'de konum, iklim, lojistik ve savunma gereksinimlerine önem verilerek, Rawalpindi yakınlarında bir yeri başkent seçmek üzere komisyon oluşturuldu. Komisyon incelemelerinden sonra Rawalpindi'nin kuzeydoğusundaki bölgeyi işaret etti. 1960 yılında başkent geçici olarak Rawalpindi'ye taşındı. 1966'da yapılaşmanın tamamlanmasından itibaren de İslamabad yeni başkent olmuştur. Bkz. M. N. Qureshi, "İslâmâbâd", *İ.A.*, 23, İstanbul 2001, s. 59-60.

<sup>37</sup> Weinbaum, "Punjab", s. 355-356.

<sup>38</sup> Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 816.

<sup>39</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 21.

kısımının güneye ve doğuya doğru göç ettiği düşünülmektedir.<sup>40</sup> Bazı filologlar ise güneye göç eden Dravitlerin İskit kökeninden geldiğini, dolayısıyla Aryanlardan önce bölgeye kuzeyden İskitlerin göç ettiğini, Aryanların istilasından sonra Pencap civarında yaşayan bu topluluğun güneye göç ettiklerini iddia etmektedirler. Buna delil olarak; Dravit dilindeki Sanskritçe olmayan bazı kelimelerin, Orta Asya'daki Tatar diline benzerliğini ileri sürmektedirler.<sup>41</sup> Yusuf Hikmet Bayur'a göre de Hindistan'da yerli halk olarak bahsedilen Munda ve Dravitlerin, Hindistan'a giriş kapısı mahiyetinde olan Pencap üzerinden Orta Asya'da yaşanması muhtemel kuraklık veya herhangi bir nedenle buradan güneye göç ettikleri ve daha sonra gelen göçler ve istila hareketleri ile de bunların güneye ve doğuya doğru kaymış olmaları muhtemeldir.<sup>42</sup>

Yunanlıların Arriori dedikleri Aryanların bölgede hâkim olduğu zamanlarda bunların yerli halka karışması neticesinde hâkim din olan Hinduizmin de etkisiyle ilk olarak kast sisteminin geliştiği ve rahip sınıfı olan Brahmanlar, yönetici ya da savaşçı sınıf Kshatriyalar, ticaret yapan ya da çalışan Vaisiyalar ve en aşağı sınıf Sudralar olarak sınıflara ayrıldığı bilinmektedir. Bu sınıfların en etkili olanı şüphesiz rahipler yani Brahmanlar idi. Bazı tarihçiler ilk üç sınıfın Aryan kökenlileri, en aşağı sınıf olan Sudralar'ın ise Hindistan'ın yerli halkını tanımlamak için kullanıldığını belirtmiştir.<sup>43</sup> Dravitlerde ise kast sistemi bilinmiyordu. Evlilik ve miras yasaları kuzeydeki Hint-Aryanlarınkinden farklıydı. Dravit tarihi ile ilgili yazılı bir kaynak mevcut olmamakla birlikte, "Vatteluttu" adlı eski bir alfabelerinin bulunduğu bilinmektedir ve kuzeydeki alfabelerden tamamen farklıdır. Hint-Aryanlarla aralarındaki farklılıklar sebebiyle barışçıl yolla Hinduizmi kabul ettikleri düşünülmektedir.<sup>44</sup>

Aryanların Pencap'ta hâkimiyetinin zayıflamasından sonra bölgenin birbirleriyle mücadele eden yerel beyliklere bölündüğü ve uzun bir müddet bölgedeki hadiselerin bu minvalde devam ettiği düşünülmektedir.<sup>45</sup> Antik Çağ Yunan Tarihçilerine göre ise Pencap; eski Eski Mısır Kralı Osiris, Asur Kraliçesi Semiramis, Mısır Kralı Sesostris tarafından da fethedilmiştir. Hinduların halen Semiramis festivali düzenledikleri ve Semi Rama adında bir tanrıları da olduğu rivayet edilmektedir. Efsanelere dayanan bu rivayetlerin tarihleri kesin olmamakla birlikte, M.Ö. 900-600 yılları arasında gerçekleşmiş olduğu düşünülebilir. Bu

---

<sup>40</sup> Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 2 vd.

<sup>41</sup> Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, s. 21.

<sup>42</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 24.

<sup>43</sup> B. Stein, *A History of India*, Malaysia 2010, s. 51; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 3.

<sup>44</sup> Stein, *A History of India*, s. 51.

<sup>45</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 3.

işgallerin gerçekleştiği kabul edilse bile genelde ganimet amaçlı olması, kalıcı bir etki bırakmamasına neden olmuştur.<sup>46</sup> Aynı zamanda bu yıllar Hindistan'da Vedalar, Brahmanalar, Upanişatlar dönemlerine rastlamakta olup Hindistan genelinde olduğu gibi Pencap çevresinde de Jainizm ve Budizm dini hâkim idi.<sup>47</sup>

Aryanlardan sonra Mahabharata'ya<sup>48</sup> göre aynı ırktan olan Pers Kralı Faridun'un kurduğu imparatorluğun sınırları, Pencap ve kuzeybatı Hindistan topraklarını kapsamaktaydı. Kral Cyrus, İndus'u imparatorluğunun doğu sınırı yapmıştı. Pers Kralı Afrasiab döneminde de isyan eden Raca Ferishta Shinkol'un, vergi ödemeyi reddetmesi ve üzerine gönderilen Pers ordusunu mağlup etmesi nedeniyle Afrasiab'ın ordusu ile Shinkol'u cezalandırmak için sefere çıktığı, Hindistan tahtına oğlunu geçirerek Raca Shinkol'u esir alıp Turan'a<sup>49</sup> döndüğü kaynaklarda geçmektedir.<sup>50</sup>

Perslerin M.Ö. 521-484 yılları arasında da Pencap'a saldırdığının ve Pers hükümdarı Syklax'ın, tekne filosu ile İndus nehri üzerinden düzenlediği seferlerin kaydının, İran'da iki kitabede geçtiği tespit edilmiştir.<sup>51</sup> Syklax'ın seferlerinin yağma ve ganimet amaçlı olduğu, I. Darius zamanında ise Pencap'ın kesin olarak Ahamenişlerin hâkimiyetinde satraplığa dönüştüğü bilinmektedir. Darius, bölgedeki racaların aralarındaki mücadeleden faydalanarak Pencap bölgesini fethetmiştir.<sup>52</sup>

Pencap'ın Müslümanların ortaya çıkışından önceki tarihinde, sağlam bir tarihsel gerçeklik olarak karşımıza çıkan ilk hadise, Büyük İskender'in M.Ö. 327 – 324 yılları arasındaki Hindistan seferidir.<sup>53</sup> İskender bu seferinde maceracı olmasına rağmen tedbirsiz hareket etmemiş, binlerce kilometre uzaklıktaki Makedonya'daki üssü ile irtibat kurabilmek ve saldırılardan korunmak için geniş bir istihbarat ağı kurmuştu.<sup>54</sup> M.Ö. 327 yılında Ahameniş imparatorluğunu ortadan kaldıran İskender, ordusu ile Maverâünnehir'i geçti. İskender 2-3 yıl kadar Türkistan'da dağınık halde bulunan Türk oymaklarıyla mücadele etmiş, Semerkant bölgesini ele geçirdikten sonra İskitlerle yapılan savaşta yaralanmış, Arıs

---

<sup>46</sup> Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, s. 51 vd.

<sup>47</sup> Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 816.

<sup>48</sup> Bir Hint Destanı Bkz. Stein, *A History of India*, s. 23.

<sup>49</sup> M.Ö. 750 yılı civarlarında Pers Kral'ı Faridun, sınırları oldukça büyümüş olan imparatorluğunu üç oğlu arasında pay etti. Büyük oğlu Lalun'a Suriye'yi, diğer oğulları Tur'a İran, en genç oğlu Irage'a da Horasan topraklarını verdi. Bugün İran ve Turan dediğimiz bölgelerin isimleri bu kaynakta Faridun'un iki oğluna nispet edilmiştir. Bkz. Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, s. 57.

<sup>50</sup> Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, s. 57 vd.

<sup>51</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 13.

<sup>52</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 53; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 3.

<sup>53</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 13.

<sup>54</sup> Latif, *History of The Panjab from The Remotest Antiquity to The Present Time*, s. 57 vd.

nehri geçemediği için Orta Asya içlerine ilerleyemeyip ancak Sirderyanın batısında etkili olabildiği. Ordusuna İskitlerden atlı okçular dâhil ettiğine dair rivayetler de mevcuttur.<sup>55</sup> İskender, M.Ö. 327 yılının Mayıs ayında Hindukuş dağlarını geçti ve Kabil civarlarında bir kaleye garnizon yerleştirdikten sonra yılın geri kalanını yerel kabilelere boyun eğdirmekle geçirdi. M.Ö. 326 yılının Şubat ayında İskender, Pers imparatorluğunun doğu sınırı olan İndus nehri de Ohind’de inşa edilen bir tekne köprüsüyle geçti.<sup>56</sup>

Bu dönemde Pencap’ta küçük devletçikler bulunmaktaydı. Bunlardan isimleri günümüze ulaşabilenler Taxila, Abisara ve Porava devletleridir. Taxila şehri, Orta Asya’dan Hindistan içlerine kadar giden anayol üzerinde bulunan gelişmiş ve zengin bir şehirdi. Taxila Kralı oğlu Ambhi’yi İskender’e yollayıp Porava devletine karşı müttefik olma teklifinde bulununca bu teklifi kabul eden İskender, bir süre burada dinlendikten sonra sonra müttefiki ile birlikte önce Abisara devleti topraklarını ilhak etti, daha sonra da Porava devletinin üzerine yürüdü. Jhelum nehri güçlükle geçen İskender’e karşı Porava devletinin Kralı Porus, şiddetli bir şekilde direndi ise de Yunanlıların Hydaspes dedikleri savaşta mağlup edildi. Böylelikle İskender, M.Ö.326 yılında Pencap’ın tek hâkimi oldu.<sup>57</sup>

İskender, askerlerinin şiddetli muhalefeti sebebiyle doğuya doğru daha fazla ilerleyemedi. Ambhi ve Poros’u, Pencap ve İndus vadisine idareci olarak atadı ve M.Ö. 325 yılının Ekim ayında geri çekildi. M.Ö. 324 yılında İran’a ulaşan İskender’in Hint seferi yaklaşık 3 yıl sürmüştür. Bu seferlerin neticesinde Avrupa ile Hint medeniyeti arasında az da olsa etkileşim kurulmuştur.<sup>58</sup>

Büyük İskender’in daha fazla ilerleyemeyip geri çekilmesinden bir süre sonra sınırları Pencap’a dayanmış olan Nanda hanedanını yıkıp yerine geçen Çandragupta, Maury devletini kurdu M.Ö.321.<sup>59</sup> Daha sonra İskender’in yanında getirdiği gruplar tarafından kurulan Greko Baktria devletini bölgeden çıkararak, Çandragupta’nın soyundan olan ve bölgede Budizmin yayılmasını sağlayan Asoka yönetimindeki Maury devleti, Hindistan’da ilk kez siyasi birliği temin etti ve Pencap’a da hâkim oldu.<sup>60</sup> Sonraki dönemde Maury devleti ve Partlar arasında Pencap hâkimiyeti bir müddet el değiştirdi. Sonunda İskitlerin ve

---

<sup>55</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 54; D. A. Akbulut, “İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri”, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim- 1 Kasım 2002)*, Ankara 2006, s. 2; M. B. Aşan, “Yesi ve Çevresinde Sakalar”, *Türkler I*, Ankara 2002, s. 957.

<sup>56</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 15

<sup>57</sup> J. W. M’Crindle, *The Invasion of India By Alexander The Great*, s. 344-345; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 54; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 17; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 3 vd.

<sup>58</sup> B. I. Wheeler, *Alexander The Great*, New York 1900, s. 471-472.

<sup>59</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 56; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 17 vd.

<sup>60</sup> Akbulut, “İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri”, s. 3-4.

Yüceğilerin, Greko Baktria devletini ortadan kaldırması ile İskender'in Hindistan'daki son siyasal varlığı sona ermiş oldu. Kendilerini Ahamenişlerin devamı olarak gören Partların da mağlup edilmesi ile Pencap, İskit hâkimiyetine girmiştir.<sup>61</sup>

## 1.2. TÜRK HÂKİMİYETİ SONRASI DÖNEMDE PENCAP

### 1.2.1. İskitler (Sakalar) Döneminde Pencap

Pers kaynaklarında “Saka”, Yunan kaynaklarında “Skythai”, Asur kaynaklarında “Aşguzai”, Çin kaynaklarında “Sai” olarak geçen İskitler, Orta Asya'da günümüzde Kırgızistan sınırları içinde bulunan Issık Gölü ile Özbekistan'ın başkenti olan Taşkent arasında, M.Ö. VI. yüzyılda yerleşik olarak yaşamaktayken Hunların baskısı ile batıya doğru yönelen Yüceğilerin, İskit topraklarına yönelmesiyle güneye göç etmek zorunda kaldılar. İskitlerin bir kısmı Yüceğilere iltihak ederken bir kısmı Keşmir'e, bir kısmı ise Kuzey Hindistan'daki Gandhara (Peşaver-Kabil) bölgesine yerleşti M.Ö. 150 – 100. Daha sonra bu bölge İskitlere nispetle Sicistan diye anılmaya başlanacaktır.<sup>62</sup>

İskitlerin kökeni ile ilgili çeşitli görüşler bulunmakta olup Perslerle akraba yani Hint Avrupai bir kavim oldukları veya Slav ırkıdan olduklarına dair görüşler mevcut olmakla birlikte son zamanlarda yapılan çalışmalarla Ural-Altay ırkıdan oldukları görüşü ağırlık kazanmıştır. Çin seddinden, Mançuryadan Macaristan'a kadar geniş bir alana yayılmış olan bu topluluğun kökeninin Türk olduğunu artık ecnebi tarihçiler de kabul etmektedirler.<sup>63</sup> Saka kelimesinin Pers dilinde göçebe, Yunanlıların da göçebeye yakın anlamda kullandıkları İskit kelimesi bu iddiayı destekler niteliktedir.<sup>64</sup>

Kuzey Hindistan'a göç eden İskitler, Partları ve Hindukuş dağlarının kuzeyindeki Greko Baktriaları mağlup ederek Belh (Balıka) civarına hâkim oldular. Böylelikle Greko Baktria devletinin merkezi ele geçirildi ve Pencap, Kabil haricinde kalan toprakları fethedildi.<sup>65</sup> İskitler, hükümdarları Maues ve daha sonra Azez yönetiminde Kuzey

---

<sup>61</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 64; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 17 vd.; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 5.

<sup>62</sup> Cönce, “Kuşanlar ve Akhunlar”, s. 817; A. Çay- İ. Durmuş, “İskitler”, *Türkler I*, Ankara 2002, s. 861; İ. Durmuş, “İskitler'in Kimliği”, *Türkler I*, Ankara 2002, s. 940. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. S. Shrava, *The Sakas in India*, Lahore 1947, s. 5.

<sup>63</sup> Çay-Durmuş, “İskitler”, s. 869 vd.; Durmuş, “İskitler'in Kimliği”, s. 949.

<sup>64</sup> I. V. P'yankov, “Sakalar”, *Türkler I*, Ankara 2002, s. 929.

<sup>65</sup> Cönce, “Kuşanlar ve Akhunlar”, s. 817; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 5.

Hindistan'ı ele geçirip sınırları Hindistan'ın ortalarına dek genişleyen, Pencap'ı da kapsayan bir imparatorluk halini aldılar.<sup>66</sup>

Bu dönem ile ilgili Pencap'ta kaç İskit oymağı bulunduğu, Partlarla ve bölgedeki diğer unsurlarla ne kadar karıştıkları ve kaç yıl egemen oldukları ile ilgili net bir bilgi bulunmamakta olup, genel olarak Hindistan'da büyük bir İskit imparatorluğunun kurulup bir müddet hükmettikten sonra dağıldığı, Partların ve Kuşanların hâkimiyetine girip siyasi olarak varlıklarını yitirdikleri bilinmektedir.<sup>67</sup>

M.S. I. yüzyılda Partların güçlenerek İran ve Kuzey Hindistan'ı yeniden ele geçirmesi ve Kuşanların bu bölgeye egemen olması ile zayıflayan İskitler, zamanla kalabalık yerli halk arasında asimile olmuşlar ve daha sonra Kuşan hâkimiyetine girmişlerdir.<sup>68</sup> Hindistan ahalisinden olan Gujarlar, Jatlar ve Racputlar'ın, İskit soyundan geldiklerine dair kanıtlanamamış iddialar bulunmaktadır.<sup>69</sup>

İskitlerin bir kısmının, güneyde Gücerat bölgesinde 4. yüzyıla kadar müstakil olarak varlığını sürdürdüğü ve Kuşanlar döneminden sonra Gupta hanedanlığı tarafından ortadan kaldırıldığı bilinmektedir. Ayrıca İskitlerin Hindistan coğrafyasında Orhun kitabelerini andıran Bengütaşlar diktiği rivayet edilmekte ise de bugün Pencap civarında İskitlere ait herhangi bir ize rastlamak mümkün değildir.<sup>70</sup>

### 1.2.2. Kuşanlar Döneminde Pencap

Yüecilerin kendilerini nasıl adlandırdıkları bilinmemekle birlikte aslen Türk ırkından oldukları ve onlara Yüeci ismini, Çinli Tarihçilerin verdiği anlaşılmaktadır. Hunların baskısıyla Issık Gölü civarına göç ederek M.Ö. II. yüzyılda Sakaları yurtlarından eden Yüeciler, baskı ve saldırılar devam ettiği için burada da fazla tutunamadılar ve bugünkü Afganistan topraklarına yerleştiler. Burada Yüecilerin Kuşan boyunun<sup>71</sup> yabgusu Kadphises,

---

<sup>66</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 64.

<sup>67</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 65; Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", s. 5.

<sup>68</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 18; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 68.

<sup>69</sup> Bkz. Çay- Durmuş, "İskitler", s. 861.

<sup>70</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 79; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 817.

<sup>71</sup> Kuşanların Yüeci soyundan oldukları tartışmalı olup, Mehmet Tezcan Kuşanların İskit soyundan geldiklerini iddia etmekte, Awadh Kishore Narain ise Kuşanları Toharlara dayandırmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Tezcan, *Kuşanlar Tarihi (Yüeh-chih'lardan Kuşanlar'a)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1996, s. 369; Bkz. A. K. Narain, "Kuşan Devleti", *Türkler I*, Ankara 2002, s. 1300.

güçlenerek Kabil'i ele geçirdi ve M.S. I. yüzyılda Yüecileri siyasi olarak bir bütün haline getirdi.<sup>72</sup>

Zamanla güçlenen ve Kuşan olarak adlandırılan bu devlet Kabil, Buhara, Horasan ve Pencap'a egemen oldu. Kuşanlar bu bölgede varlığını sürdüren İskitler, Partlar ve Greko Baktrialara üstünlük kurarak büyük bir imparatorluk haline geldiler. Özellikle Kadphises'ten sonra tahta çıkan Kanişka,<sup>73</sup> en meşhur Kuşan hükümdarıdır. Kanişka, Sogdiana'dan başlayarak Keşmir ve Pencap'a kadar olan bütün Kuzey Hindistan topraklarını fethetti ve Peşaver'i başkent yaptı. Çin ve Roma ile ticari münasebet kuran Kanişka'nın, Ganj havzası dâhil Hindistan'ın tamamına yakını ile bütün Türkistan'a hâkim olduğu düşünülmektedir.<sup>74</sup>

Kanişka'nın bir rivayete göre 23,<sup>75</sup> başka bir rivayete göre de 41 yıl<sup>76</sup> tahtta kaldığı söylenir. Budizmi benimseyen ve teşvik eden Kanişka'nın, Buda felsefesindeki ihtilafları gidermek amacıyla Keşmir'de büyük bir dini kongre topladığı rivayet edilmektedir. Birçok Buda heykeli ve manastırın bu dönemde inşa edildiği bilinmektedir.<sup>77</sup>

Kanişka devrinin en önemli hadiselerinden birisi de Türkistan, Roma, Hindistan ve Çin arasında yaşanan ticari münasebetlerdir. Ticaret yollarının tek ve güçlü bir devlet elinde olması, ticari ilişkilerin gelişmesi ve devletin zenginleşmesine neden olmuştur. Kanişka'dan sonra Vasişka, Huvişka, Vasudeva dönemleri, devletin güçlü kaldığı dönemleri olup, sonraki dönemlerde Kuşan devleti gittikçe zayıflamıştır. Kuşanlar bölgede yaklaşık 300 yıl daha hâkimiyet sürdükten sonra III. yüzyılda Sasanilerin güçlenmesi ve iç karışıklıklarla devletin sınırları Pencap bölgesine kadar gerilemiştir. Daha sonraki dönemde Maverâünnehir'de gittikçe güçlenen Akhunlar hem Sasanilere hem de Kuşanlara karşı saldırılarını artırmışlar ve son kalan Kuşan beyliklerini ortadan kaldırmışlardır.<sup>78</sup>

---

<sup>72</sup> P. Wilson, *The Kushans and the Emergence of the Early Silk Roads*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sydney 2020, s. 37-38.

<sup>73</sup> Kanişka'nın dönemin en büyük devletlerinin (Hindistan, İran, Roma, Çin) liderlerinin kullandığı Maharaja, Rajatiraja, Kaisara (Cezar), Devaputra unvanlarının hepsini kullanması, Kuşan devletinin döneminin en büyük dört devletinden biri olduğunu ispatlamaktadır. Bkz. Narain, "Kuşan Devleti", s. 1300; Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", s. 5.

<sup>74</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 17; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 818. Kuşanların yerleştiği coğrafya, erken ipek yolunun ortaya çıkışı, Romalılar ve Çinlilerle yapılan ticari münasebetlerle ilgili geniş malumat için bkz. Wilson, *The Kushans and the Emergence of the Early Silk Roads*, s. 39-41.

<sup>75</sup> Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 818.

<sup>76</sup> Shrava, *The Sakas in India*, s. 40.

<sup>77</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 75; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 818.

<sup>78</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 77; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 818-819; Narain, "Kuşan Devleti", s. 1300 vd.; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 5.

### 1.2.3. Akhunlar Döneminde Pencap

Pencap'ta Kuşan hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Hindistan genelinde Gupta hanedanlığının etkin olduğu bilinmekte olup M.S. III. ve IV. yüzyıllar, Pencap tarihi açısından karanlık bir dönem olarak geçmektedir. Özellikle II. Çandragupta zamanında 320 yıllarında Guptaların, Hindistan genelinde egemen güç olduğu bilinmekte ise de bu gücün Pencap bölgesine de egemen olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.<sup>79</sup>

M.Ö. I. yüzyılda Talas civarında İran ve Hindistan topraklarına taarruz etmek için hazırlanan Hun hükümdarı Çi-Çi'nin, Çinlilere mağlup olmasıyla Hunlara bağlı bazı boy ve kabileler batıya yöneldiler. Bunların bir kısmı Hazar Denizi kuzeyinden Avrupa'ya ilerleyerek Avrupa Hun Devletini kurdu. Diğer grup ise Hazar Denizi güneyindeki Sasani gücü sebebiyle IV. yüzyılda Kuşanların bulunduğu bölgeye yerleştiler.<sup>80</sup>

Akhunların ilişki kurduğu milletlerce farklı farklı isimlendirildiği anlaşılmaktadır. Çin kaynaklarında "Hua, Ye-ta", Yunan kaynaklarında "Abdelai, Eftalitai", İran kaynaklarında "Eftalit, Hiyon, Khyon", Arap kaynaklarında "Hebtal, Haytal, Heyatıla" olarak isimlendirilen Akhunlar, Hindistan kaynaklarında "Huna, Sveta Huna" olarak geçmektedir.<sup>81</sup>

Akhunların Sasani hâkimiyetindeki Horasan'a sıklıkla akınlar düzenlediği, Arap ve Bizans kaynaklarında geçmektedir. Ceyhun nehrini geçerek Sasani topraklarına giren Akhunlara karşı Sasani hükümdarı Behram Gur, başarılı bir mukavemet göstererek onları durdurdu. Sonrasında ise Sasani tahtına Akhunların yardımı ile çıkabilen Şah Firuz döneminde Sasanilere karşı Akhunların büyük bir üstünlüğü bulunmaktaydı. Aynı zamanda Peşaver, Kabil gibi Kuşan topraklarını ele geçiren Akhunlar, buradan alışık oldukları iklimi andıran Pencap bölgesine akınlar düzenlediler ve Gupta Hanedanlığı ile komşu hale geldiler. 455 – 458 yılları arasındaki ilk Akhun akınlarını durduran Guptalar, daha fazla dayanamayarak 470 yılında mağlup oldular ve güneydoğu istikametinde geri çekildiler.<sup>82</sup>

<sup>79</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 17-18.

<sup>80</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 18; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 5.

<sup>81</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. M. M. Savaş, "Ak Hunlar Tarihinin Kaynakları", *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 12-20; Ayrıca bkz. E. Konukçu, "Akhunlar", *Türkler I*, Ankara 2002, s. 1310.

<sup>82</sup> M. Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", *Tarihte Türk-Hint ilişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, Ankara 2006, s. 33; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 86; Konukçu, "Akhunlar", s. 1313; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 5.

Guptaların direncini kıran Akhunlar, Aksungur döneminde Ceyhun ovasında Sasanileri de mağlup etti ve daha önce kendisini affederek canını bağışladığı Sasani Şahu Firuz'u, Aksungur 484 yılında bu sefer bağışlamadı ve öldürdü. Şah Firuz döneminde de olduğu gibi yaklaşık yüz yıllık süreçte Sasaniler, Akhun üstünlüğünü kabul etmek durumunda kaldılar ve ancak bu dönem Akhun hükümdarının desteğini alan Sasani tahtı varisi hükümdar olabiliyordu.<sup>83</sup>

Aksungur'un ölümünden sonra Toraman<sup>84</sup> yönetimindeki Akhunlar, Hindistan topraklarına yöneldiler. 500-515 yılları arasında hükümdar olan ve Kuzey-batı Hindistan'a egemenliğini kabul ettiren Toraman zamanında başkent, Pencap bölgesindeki Sialkot idi. Tigin, Huna Raca, Maharaca gibi ünvanlar kullanan Toraman, döneminin Hindistan'ında en kudretli hükümdar konumunda idi.<sup>85</sup>

Toramandan sonra başa geçen oğlu Mihiragula zamanında da Hindistan hâkimiyeti devam etti. Bütün İndus ve Ganj havzasını ele geçiren Mihiragula, 30 yıl kadar tahtta kalmıştır.<sup>86</sup> Yashodharman adında bir raca önderliğinde birleşen yerli halk, 528 yılında Mihiragula'yı mağlup etti ise de Keşmir'e çekilen Mihiragula, bir süre sonra gücünü toplayarak 540 yılında yeniden Pencap'a girmeye muvaffak oldu. Bu tarihten sonra Hindistan'daki Akhun varlığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamakta olup, Gupta hanedanlığının da zamanla zayıflayarak ortadan kalktığı düşünülmektedir.<sup>87</sup>

Doğuda büyük bir güç haline gelen Göktürklerin batıya açılan ticari yollar üzerindeki rakibi konumunda olan Akhun devleti, Göktürk-Sasani ittifakı ile İstemi Han ve Sasani Şahu Hüsrev'in ortak saldırısı sonucu, 563-565 yıllarında yıkıldı. Kuzeydeki yenilgi ile devletin güneydeki gücü zayıflamakla birlikte Akhunların, Hindistan'da küçük oymaklar şeklinde varlıklarını sürdürdüğü düşünülmektedir. Nitekim Racput oymaklarından Huna adındaki bir oymağın Rajasthan'a kuzeyden geldiği bilinmektedir. Başka ulusların hâkimiyetini kabul etmeyen bu savaşçı topluluk, beylikler halinde bağımsız olarak uzun yıllar yaşamıştır ve Hun soyundan oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda Abdallar ve Kalaçların da Akhunların

---

<sup>83</sup> Konukçu, "Akhunlar", s. 1313; M. Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", s. 33; Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", s. 7.

<sup>84</sup> Toraman'ın, Türkçe "Şahin" anlamına gelen Törümen olduğu hakkında bkz. Savaş, "Ak Hunlar Tarihinin Kaynakları", s. 20.

<sup>85</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 86-87; Konukçu, "Akhunlar", s. 1314; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 819.

<sup>86</sup> Mihiragula'nın Güney Hindistan ve Seylan'ı dahi istila ettiği iddia edilmektedir. Bkz. M. Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", s. 37.

<sup>87</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 87; Konukçu, "Akhunlar", s. 1314; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 18; Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", s. 8.

bakiyesi olduğu iddia edilmektedir.<sup>88</sup> Bu dönemde Akhunlarla beraber kuzey Hindistan topraklarına yerleşen Gujar'ların da nesillerinin Hazarlara dayandığı görüşü günümüzde kabul görmektedir ve bunlar Gücerat bölgesine isimlerini vermişlerdir.<sup>89</sup>

Akhun bakiyelerinin Toharistan bölgesinde Emevi akınları sırasında da varlıkları sürdürdüğü bilinmektedir. Nitekim Hulefâ-yi Râşidîn döneminde, Sasani devletinin yıkılması ile Arap orduları Toharistan bölgesine kadar ulaşmıştı. Bu dönemde Akhunların, Nizek Tarhan yönetiminde bu bölgede varlıklarını sürdürdüğü görülmektedir. Arap orduları önünde bir müddet şiddetle direnen Nizek Tarhan, Emevi komutanı Kuteybe bin Müslim tarafından 710 yılında yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü. Böylece bu vaka ile bölgedeki bilinen son Akhun varlığı da sona ermiş oldu.<sup>90</sup>

### 1.3. ARAP HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP

#### 1.3.1. Emeviler ve Abbasiler Döneminde Pencap

Akhunların yıkılışından sonra yaklaşık 100 yıllık süreçte Pencap'ın akıbeti ile ilgili karanlık bir dönem mevcuttur. Bu sırada Hindistan'daki egemen güçlerden olan Harşa devleti veya Akhunlar ya da Kuşanlardan kalma küçük oymakların bu civarda hükmettiği sanılmaktadır. Nitekim bu dönemde Kabil'in, Kuşanlar veya Akhunlardan kalma olduğu tahmin edilen Türk Şâhî Devleti egemenliği altında bulunduğu ve zaman zaman bu devletin Pencap'ı da ele geçirdiği Arap kaynaklarınca zikredilmektedir.<sup>91</sup>

Halife Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde Müslüman Araplar, İslam'ı bu coğrafyada yayma düşüncesi ile 664 yılında Mekran'ı ele geçirip ardından Sind topraklarına girdiler. Fakat bölgede fazla tutunamadan Hindular tarafından geri püskürtüldüler. Aynı soydan Çeç adında bir Hindu racası bir süreliğine Pencap bölgesinin de hâkimiyetini ele geçirdi.<sup>92</sup>

Çeç'in ardından Hinduların Racası olan Dahir zamanında bir rivayete göre korsanlık faaliyetleri, başka bir rivayete göre Müslüman bir kadının bir Hindunun tecavüzüne uğraması üzerine, Emevi Halifesi Abdülmelik zamanında Irak Valisi olan Haccac bin Yusuf,

---

<sup>88</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 87; Konukçu, "Akhunlar", s. 1314; Cöhce, "Kuşanlar ve Akhunlar", s. 819-820; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 6. Ayrıca ayrıntılı bilgi için Bkz. İ. Eryılmaz, *Hindistan'da Racputlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2011.

<sup>89</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 88; Eryılmaz, *Muzafferiler*, s. 5.

<sup>90</sup> Konukçu, "Akhunlar", s. 1314; M. Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", s. 45.

<sup>91</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 92-93; Konukçu, "Akhunlar", s. 1314; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 18.

<sup>92</sup> B. Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğlukular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2017, s. 8.

Dahir'e bir elçi göndererek suçluların cezalandırılmasını istedi. Dahir'in müspet cevap vermemesi üzerine Haccac bin Yusuf, Sind bölgesindeki limana iki kere ordu göndermiştir.<sup>93</sup> Bu orduların bir netice elde edemeden dağılması üzerine Muhammed bin Kasım es-Sekafi komutasında 711 yılında gönderilen yeni ordu, limanı ele geçirdi. 712 yılında Sind nehrinin bir kolunu geçen Emevi orduları, Dahir'in ordusunu mağlup etti ve Dahir öldürüldü. 713 yılında Multan'ın da fethi ile bütün Sind ve Pencap'ın çoğu Emevilerin hâkimiyetine girmiştir.<sup>94</sup>

Muhammed bin Kasım'ın Keşmir önlerinde bir kale kuşatması sırasında öldürülmesi üzerine yerine oğlu Cüneyd geçti. Cüneyd'in gaza faaliyetlerini devam ettirme çabası mevcut durumu ileriye taşıyamamış ve Hindistan içlerine yönelik fetihler bir süre sonra durmuştur.<sup>95</sup>

Abbasiler döneminde Müslümanların Sind bölgesindeki hâkimiyetleri zayıflamış, valilerinin yarı feodal şekilde hareket etme durumları ortaya çıkmıştır. Zamanla Pencap'ın hâkimiyeti kısa bir süreliğine Karmatîlerin eline geçti ise de daha sonra tekrar Brahmanlar adıyla da anılan Hindular bölgeye egemen olmuşlar ve bu durum Gaznelilerin bölgeyi ele geçirmelerine kadar devam etmiştir.<sup>96</sup>

## 1.4. TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP

### 1.4.1. Gazneliler Döneminde Pencap

Samani devleti zamanında güçlenen ve devletin yönetiminde Samani hükümdarı Abdülmelik'i endişelendirecek kadar pay sahibi olan Alptegin, 961 yılında başkomutan ve Horasan Valisi olarak tayin edildi.<sup>97</sup> Buradan da Belh şehrine çekilen Alptegin, Abdülmelik'in ölümünün ardından, kendisini itaat altına almak veya ortadan kaldırmak amacıyla üzerine sevk edilen Samani ordusunu da mağlup etti. Bundan sonra Kabil ve Gazne'yi de ele geçiren Alptegin, seferlerinde Hindistan'a ağırlık vermeye başladı. Başarılı fetihleri üzerine kendisine çevreden katılımın da arttığı Alptegin'in 977 yılında vefat etmesi

---

<sup>93</sup> M. T. Titus, *Indian Islam (The Religious Quest of India)*, Oxford University Press, 1930, s. 4; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 93-94.

<sup>94</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 94; Eryılmaz, *Muzafferîler*, s. 5.

<sup>95</sup> Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 7.

<sup>96</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 19; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 9.

<sup>97</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 127; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 11.

nedeniyle yerine oğlu İshak geçti.<sup>98</sup> İshak, Belkategin ve Piri sırasıyla kısa süreliğine emir oldular ise de sonrasında Alptegin'in damadı Sebüktegin, 977 yılında Samaniler devletine bağlı bir emir olarak başa geçti. Sebüktegin'in başa geçtiği tarih aynı zaman devletin kuruluş tarihi olarak da kabul görmektedir.<sup>99</sup>

Sebüktegin aslen Barshanlılar denilen kabileden olup, Alptegin tarafından Türkistan'dan köle olarak satın alınmıştı.<sup>100</sup> Daha sonra Alptegin'in kızıyla evlenen Sebüktegin, emir olduğunda ilk olarak Kandahar ve batısındaki Bust bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Buralardan gelebilecek tehdidi ortadan kaldıran Sebüktegin, bundan sonra Hindistan coğrafyasına yönelecektir.<sup>101</sup>

10. yüzyılın sonlarına doğru Pencap bölgesinde Hinduşahi (Brahman) denilen racalar hüküm sürmekteydi. Bu racalardan biri olan Jaipal, Sebüktegin'in Hindistan'a yönelik gaza politikası ve onun sınırları yakınlarında güçlenmesinden endişe ettiğinden, çevredeki racalardan da destek alarak büyük bir ordu hazırladı ve Gazne üzerine sefere çıktı 986-987. Bu sırada Jaipal'ın, Kabil ve doğusundaki dağlık bölge, Pencap, Sind ırmağının kuzeyi ve Sutlej ırmağının güneyine kadar olan topraklara egemen olduğu düşünülmektedir.<sup>102</sup>

Sebüktegin, Jaipal'ın gelişinden haberdar olunca, oğlu Mahmut'la birlikte harekete geçti ve Gazne sınırlarında iki ordu arasında çetin bir mücadele yaşandı. Savaşta kesin bir netice elde edilememesine rağmen, ordusunu sıcak memleketlerden askerlerle teçhiz etmiş olan Jaipal, kış mevsiminin yaklaşmasıyla birlikte mücadeleye bu şekilde devam edemeyeceğine kanaat getirdi. Dağlık Gazne-Kabil bölgesinde hava şartlarının kötüleşmesiyle de barış istedi ve mukabilinde büyük tavizler verdi. Sebüktegin, oğlu Mahmut'un karşı çıkmasına rağmen Jaipal'ın teklifini kabul etti.<sup>103</sup>

Bir süre sonra Jaipal'ın anlaşmaya ihanet etmesi üzerine Sebüktegin, ordusu ile Brahman topraklarına girdi. Birçok Hindu tapınağını yıktı ve ele geçirdiği yerleri yağmalattı.

<sup>98</sup> E. Merçil, "Gazneliler", *Türkler 4*, Ankara 2002, s. 459; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 14.

<sup>99</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. E. Göksu, "Gazneliler Tarihinin Kaynakları", *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 43.

<sup>100</sup> C. E. Bosworth, *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, New Delhi 1992, s. 39. Sebüktegin'in Kayı boyundan olduğu iddia edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. H. Palabıyık, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (25-28 Haziran 2007)*, Ankara 2008, s. 93.

<sup>101</sup> Bosworth, *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, s. 42; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 128; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 13 vd.

<sup>102</sup> Khwâjah Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, (nşr. B. De), Calcutta 1927, s. 3; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 129.

<sup>103</sup> Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 20; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 14-15.

Bunun üzerine tekrar harekete geçen Jaipal, diğer racaların da desteği ile Türk ordusundan kat be kat sayıda asker ve beraberindeki filler ile tekrar Gazne'ye doğru harekete geçti ve iki ordu Gazne'nin güneyinde Kuram denilen mevkîde karşılaştı 989-989. Sebüktegin kendinden sonraki dönemde, Hindistan topraklarında fetih hareketlerine girişen Türklere de yön verecek üstün savaş stratejisi ile büyük bir zafer kazandı. Bu zafer sonunda Kabil, Lamghan, Peşaver bölgeleri Gazne devletinin egemenliğine girdi.<sup>104</sup>

Sebüktegin, 997'de vefat ettiğinde, küçük bir beylik konumunda iken devraldığı Gazne beyliği, bölgesinde dönemin en büyük gücü haline geldi. Sebüktegin önceleri Samani hükümdarı Nuh'a sadık kaldı ve Samani devletinin yıkılmasını geciktirecek askeri yardımlarda bulundu. Samani Devletinin git gide zayıflaması üzerine ise artık bağımsız hareket etmeye başladı ve Gazneliler devletinin siyasi temellerini attı.<sup>105</sup> Sebüktegin döneminde güçlenen Gazne, Samani devlete bağlı değil de adeta fiiliyatta, Samani devletinin Gazne'ye bağlı bir devlet olma durumu ortaya çıkmıştır. Onun ani ölümünden sonra Gazne'de kısa bir müddet taht mücadelesi yaşandı ve neticesinde oğlu Mahmut bu mücadeleyi kazanarak, Gazne'nin yeni hâkimi oldu.<sup>106</sup>

Sultan Mahmut tahta çıktığında, Samani devleti iyice zayıflamıştı ve Horasan da Samani beylerinin hak iddia ettiği bölünmüş bir durumda idi. Sultan ilk iş olarak, 999 yılında Horasan'ı ele geçirdi ve bölgeyi itaat altına aldı. Bundan sonra Sultan Mahmut olup bitenleri Bağdat Halifesine bildirdi ve hutbeyi onun adına okuttu. Bu durumdan memnun olan Halife el-Kadir Billah, Sultan'a hediyeler gönderdi ve ona Yemin-üd Devle unvanını verdi.<sup>107</sup>

Babası Sebüktegin gibi Hindistan üzerine gaza faaliyetlerine hız veren Sultan Mahmut'un ilk ciddi seferi, 1001 yılında Jaipal üzerine olmuştur. Mahmut'un gelişini haber alan Jaipal, kalabalık bir ordu topladıysa da hızlı hareket eden Sultan Mahmut, Peşaver yakınlarında Jaipal'ın ordusunu bozguna uğrattı ve birçok yakını ile birlikte Jaipal'ı da esir alarak bol miktarda ganimet elde etti. Savaşın sonunda Peşaver ve Vayhind de Gaznelilerin eline geçti. Bu savaştan sonra Jaipal'ın yerine oğlu Anandpal geçecektir. Anandpal, Sultan

---

<sup>104</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 3-4; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 130; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 15-16.

<sup>105</sup> Merçil, "Gazneliler", s. 461.

<sup>106</sup> E. Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, T.T.K., Ankara 1989, s. 12-13; Palabıyık, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti", s. 96.

<sup>107</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 4; Merçil, "Gazneliler", s. 463-464; Palabıyık, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti", s. 97.

Mahmut'la önceleri iyi geçinmekteydi ve Pencap bu dönemde Anandpal hâkimiyetindeydi.<sup>108</sup>

Babası Sebüktegin'in müttefiki olan Bhatiya Racası, Vayhind ve Peşaver üzerine yapılan seferde kendisine destek vermeyi reddettiğinden bu racayı cezalandırmak isteyen Sultan Mahmut, 1004 yılında ikinci seferini Bhatiya üzerine yaptı. Belucistan ve Multan üzerinden Bhatiya'ya giren Sultan, burasını fethetti ve böylece Pencap bölgesi de arkadan kuşatılmış oldu. Daha sonra Gazne'ye dönen ve yolda Multan Emirinin eziyetleri ile karşılaşan Sultan, bir sonraki seferini de Multan üzerine yapacaktır.<sup>109</sup>

Gazne'ye dönüş yolunda iklimin de bozulup yağmurların çoğaldığı sırada, Multan Emiri olan Bâtînî Ebul Feth Davud tarafından saldırılara maruz kalarak birçok askerini kaybetmesi nedeniyle 1006 yılında Sultan Mahmut, Multan üzerine yürüdü. Sultan, Sind nehrinin sularının arttığı bu dönemde, Pencap Racası Anandpal'ın topraklarından geçmek için izin istedi. Anandpal'ın bu isteği reddederek direnişe geçmesi üzerine Sultan Mahmut, önce Anandpal üzerine yürüdü. Bozguna uğrayan Anadpal, Keşmir'e kaçtı. Sultan Mahmut'un ordusunun üzerine geldiğini öğrenen Ebul Feth Davud da Multan'ı terkederek kaçtı. Karmatîlerin birkaç günlük direnişinden sonra şehre giren Sultan, Maveraünnehir'deki güvensiz durumdan ötürü bu bölgenin idaresini Jaipal'ın torunu ve Müslüman olmuş olan Sukhpal'a bırakarak, Gazne'ye döndü.<sup>110</sup>

Sultan Mahmut, Multan seferine çıktığı sırada Karahanlı hükümdarı İlek Han, Horasan ve Belh'e asker yollamıştı. Gazneye döndükten sonra tertip ettiği ordu ile İlek Han'ın ordularını geri püskürten Sultan Mahmut, İlek Han'ın Türkistan bölgesinden topladığı yeni ve kalabalık bir ordu ile Belh civarında karşılaştı. Devletinin istikbali ve Türkistan bölgesinin hâkimiyeti için hayati öneme sahip olan bu savaşta Sultan Mahmut, ordusundaki fillerin de etkisiyle Karahanlıları yenilgiye uğrattı 1008.<sup>111</sup>

Kış şartlarının yaklaşması nedeniyle Türkistan'da daha fazla ilerlemeden Gazne'ye dönmek zorunda kalan Sultan Mahmut, burada dinden döndüğü ve kendisine ihanet

---

<sup>108</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 140; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 20.

<sup>109</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 141-142; Merçil, "Gazneliler", s. 465.

<sup>110</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 6; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 142; Merçil, "Gazneliler", s. 465 vd.; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 20-21. Sultan Mahmud, Karmatîlerle Abbasi Halifesinin talebi üzerine şiddetli bir mücadele vermiştir. O, ehl-i sünnet dışı bütün mezhep ve sapık fırkalara savaş ilan etmişti. Kendisine bağlı Nişabur Valisi Hasenek'in de Karmatî olduğu Abbasi Halifesince iddia edilince Halifeye şu cevabı vermiştir: "Emire'l Mü'minin şunu iyi bilsinki o, Karmatî değildir, isterse araştırabilir. Eğer o Karmatî ise ben de Karmatîyim". Bkz. Göksu, "Gazneliler Tarihinin Kaynakları", s. 49.

<sup>111</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 145.

içerisinde olduğunu öğrendiği Sukhpal'ın üzerine Multan'a yürüdü. Multan'ı ele geçiren Sultan, buraya komutanlarından Tegin Hazin'i yönetici tayin etti.<sup>112</sup>

Sultan Mahmut, Multan'ın fethinden sonra Pencap'ın geri kalan kısmına hâkim olan Anandpal üzerine saldırı hazırlığına girişti. Bu sırada Anadpal da Gaznelilere karşı Hindu racalarıyla ittifak yapmış ve büyük bir ordu tertiplemişti. Ordunun kalabalıklığı ve çok sayıda file donatılmış olması sebebiyle ihtiyatlı davranan Sultan Mahmut, Peşaver ve Vayhind arasında bir bölgede kamp kurdu ve savunmaya geçti. Gaznelilerin yaptığı kışkırtma faaliyetleri neticesinde, 30.000 kişi ile taarruza geçen Hindu ordusu, neredeyse galip gelmek üzereyken Anadpal'ın yaralanan fili savaş alanını terkedince, liderlerinin savaşı terk ettiğini sanan Hinduların yaşadığı karmaşayı iyi değerlendiren Sultan Mahmut, 1009 yılında saldırıya geçti ve savaşı kazanmaya muvaffak oldu. Hindistan içlerine ilerleme fırsatı bulan Sultan, Hindu tapınaklarıyla ünlü Nagarkot'u yağmaladı.<sup>113</sup>

1010 yılında tekrar Multan'a hareket eden ve Ebul Feth Davud'un fitnelerini ortadan kaldıran Sultan Mahmud'un Pencap bölgesinde tek rakibi Anandpal kalmıştı. Anadpal'ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Trilochanapal'ın bölgede güçlenmesi ve diğer racalarla iş birliğine gitmesi neticesinde Sultan Mahmut, 1014 ve 1019 yıllarında iki sefer daha düzenleyerek Pencap bölgesindeki hâkimiyetini kesinleştirmiştir.<sup>114</sup>

Sultan Mahmut Pencap bölgesinde İslam'ı yaymak için imar faaliyetlerine girişti ve birçok cami yaptırdı. Sultan Mahmut zamanında Pencap'ta sağlanan bu hâkimiyet, 1187'de Gaznelilerin Gurlular tarafından yıkılışına kadar devam etmiştir. Gaznelilerin Pencap'taki hâkimiyeti ve bu bölgede İslam'ı yayması, daha sonraki dönemde Hindistan'daki Müslüman-Türk fetihleri için bir dayanak teşkil etmiş ve durumun etkileri 19. yüzyıla kadar hatta belki de günümüze kadar devam etmiştir.<sup>115</sup>

Sultan Mahmut'un 1026 yılındaki Somnath seferi, Gaznelilerin en önemli seferi olmuş ve büyük yankı uyandırmıştır. Bu sefer sonunda Somnath kalesi zaptedilerek içindeki bulunan tapınak ve Hindularca kutsal addedilen putlar yerle bir edilmiştir. Aynı zamanda Hindistan genelinde Gaznelileri en etkin güç haline getirmiştir. Somnath seferinin başarıya ulaşması neticesinde Halife el-Kadir Billah, Gazneli Mahmud'a bir mektup göndererek

---

<sup>112</sup> Merçil, "Gazneliler", s. 466; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 21.

<sup>113</sup> İsemî, *Futûhu's-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of Isâmî*, (nşr., A. M. Husain), New York 1966, s. 171; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 20; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 148; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 22-23.

<sup>114</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 154; Merçil, "Gazneliler", s. 466-467.

<sup>115</sup> Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 30.

kendisine, Kehfud-devle vel-İslam unvanını vermiştir. Somnath seferi sırasında Gazneli ordusuna eziyet eden ve dönüş yolunda zayıf Jatlara karşı 1027’de Multan’da yapılan sefer de bu bölgedeki hâkimiyeti kalıcı hale getirmiştir.<sup>116</sup>

Sultan Mahmut 1030 tarihinde vefat etti. Yerine bir müddet taht mücadelesi verdikten sonra Sultan Mesud geçmiştir. Sultan Mesud da Hindistan’da fetih hareketlerini devam ettirmiştir. Bu dönem başgösteren Oğuz tehlikesi, Sultan Mesud’un yakasını bırakmayacak ve 1040 yılında Dandanakan savaşının kaybedilmesini müteakip, Horasan hâkimiyeti kesin olarak Selçukluların eline geçecektir. Bundan sonra devletin sınırları Gazne ve Pencap bölgesi ile sınırlı kalmış, 1186 yılında Gurlular tarafından yıkılana kadar buralardaki Gazneli hâkimiyeti inişli çıkışlı bir seyrinde devam etmiştir.<sup>117</sup>

#### 1.4.2. Gurlu Hâkimiyeti Döneminde Pencap

Gurluların menşei konusu tartışmalı olup, Gurlu hanedanının efsanevi İran Kralı Zahhak’a dayandığı rivayet edilmektedir.<sup>118</sup> Ayrıca Gurluların Türk soyundan oldukları veya özellikle Kalaç Türkleriyle akraba olduklarına dair rivayetler de mevcuttur. Nitekim Gurlu ordusunda birçok Türk kökenli asker ve komutan bulunmaktaydı. Ayrıca Kalaçların Gur çevresinde yerleşik oldukları birçok kaynak tarafından da doğrulanmaktadır.<sup>119</sup> Herat ile Kabil-Kandahar arasındaki dağlık bölgeye nispetle adlandırılan Gurlular, 11. yüzyıldan itibaren bölgede önemli bir güç haline geldiler.<sup>120</sup> Gaznelilerin Selçuklu, Selçukluların da Oğuz darbeleriyle zayıflamasını müteakip güçlenen Gurlular, zamanla Gaznelilerin hâkim olduğu toprakları ele geçirdiler ve Hindistan coğrafyasında fetih hareketlerine giriştiler.<sup>121</sup>

Muizzeddin Muhammed liderliğindeki Gurlu ordusu, 1173 yılında Gazne şehrini, 1176 yılında da Herat’ı Oğuzların elinden aldı.<sup>122</sup> Gurluların Gazne’ye yerleştiği bu dönemde, kuzeyde Harezmsaşahlar devleti, Pencap’ta başkent Lahor olmak üzere Gazneliler

<sup>116</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 15-16; Merçil, “Gazneliler”, s. 488; Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 26-27.

<sup>117</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 186; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 20-21.

<sup>118</sup> Gurluların menşei hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. E. Ayan, “Gurluların Menşei Meselesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 16, 2011, s. 39.

<sup>119</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 249-250; Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, *Türkler* 8, Ankara 2002, s. 1199.

<sup>120</sup> V. Öntürk, “Gurlular Tarihinin Kaynakları”, *Hindistan’da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 85.

<sup>121</sup> Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 1199.

<sup>122</sup> V. Öntürk, *Gurlular Devleti’nin Siyasi Tarihi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Van 2020, s. 120-122.

ve Hindistan’da da yerel racalar hüküm sürmekteydi. Dehli ve Ecmir’e hâkim olan Prithvi Ray, Hindistan’da hüküm süren racaların en güçlüsü konumundaydı.<sup>123</sup>

Muizzeddin Muhammed 1176 yılında önce Multan’ı, sonra da Uç şehrini fethetti. 1177 yılında da Gücerat’a yöneldi. 1178 yılında bölgedeki racaların şiddetli direnişiyle karşılaşan Muizzeddin Muhammed’in ordusu mağlup olarak geri çekildi.<sup>124</sup> Bu yenilginin ardından Lahor’u kuşatan Gurlular, Gaznelileri itaat altına aldıktan sonra 1184’te Sialkot kalesini ele geçirdiler. Gazne hükümdarı Hüsrev Melik’in Gakhar kabilesi ile Gurlulara karşı ittifak yapması üzerine Lahor’u ele geçiren Muizzeddin Muhammed, 1186 yılında Gazne devletinin varlığını son erdirdi.<sup>125</sup>

Pencap bölgesine tamamen hâkim olan Muizzeddin Muhammed, bundan sonra Kuzey Hindistan topraklarına yöneldi. Pencap ile Dehli arasındaki Tarain’e kadar ilerleyen Gurlu ordusuna karşı, Prithvi Ray de hazırlık yapmaktaydı. Racputlardan müteşekkil büyük bir ordu tertipleyen Prithvi Ray’in ordusu ile sayıca çok daha az ve büyük çoğunluğu Türklerden oluşan Gurlu ordusu, 1191 yılında Tarain’de karşı karşıya geldi. Muizzeddin Muhammed’in yaralanarak ölümden döndüğü bu savaşta onu savaş alanından bir Kalaç askeri kurtardı ve Gurlu ordusu güçlkle geri çekilebildi.<sup>126</sup>

Tarain’deki ilk savaştan istediği neticeyi alamayan ve ardından toparlanarak bir yıl sonra bu sefer daha güçlü bir ordu oluşturan Muizzeddin Muhammed, bu sırada Tarain’de kamp kurmuş olan Prithvi Ray’e bir elçi yolladı. Amacı düşmanı oyalayarak aniden saldırmak olan Muizzeddin Muhammed, ertesi sabah erkenden Sarsavati nehrini geçerek 300.000 asker mevcudu olan Racput ordusuna taarruz etti. Ani saldırı ve geri çekiliş neticesinde yıpratılan Racput ordusu, hilal taktiği ile sarılarak bozguna uğratıldı. Birçok race öldürülürken birçoğu da esir alındı. Anadolu’nun fethedilmesi neticesini doğuran Malazgirt savaşı ile benzer sonuçları olan 1192 Tarain savaşı, Hindistan’daki Türk Tarihi açısından bir dönüm noktası hükmündedir.<sup>127</sup>

<sup>123</sup> C. V. Vaidya, “Downfall of Hindu India”, *Medieval Hindu India Vol III*, (nşr., C. V. Vaidya), Bombay 1926, s. 330; Wikeley, *Punjabi Musalmans*, s. 21; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 61.

<sup>124</sup> İsemî, *Futûhu’s-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of İsamî*, (nşr., A. M. Husain), New York 1966, s. 174; Öntürk, *Gurlular Devleti’nin Siyasi Tarihi*, s. 159-160; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 61-62.

<sup>125</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 37-38; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 258; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 63-64.

<sup>126</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 39; Öntürk, *Gurlular Devleti’nin Siyasi Tarihi*, s. 164; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 64-65.

<sup>127</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 39; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 259; Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 1201.

II. Tarain savaşından sonra bir müddet Harezmsahlr devleti ile uğraşan Muizzeddin Muhammed, Hindistan'daki gaza faaliyetlerini itimat ettiği Türk komutanları aracılığı ile devam ettirmiş ve fırsat buldukça kendisi de Hindistan seferlerine iştirak etmiştir.<sup>128</sup>

1204 yılında Harezm şehrini kuşatan Muizzeddin Muhammed, dönüş yolunda Karahitaylar ile girdiği mücadeleyi kaybetti. Bu yenilginin ardından ayaklanan Gakharlar, Pencap bölgesini tehdit etmeye başladı. Jhelum ve Sudra nehri arasında Müslüman katliamına girişen Gakharlar, bir süreliğine Lahor ve Multan'ı da ele geçirdi. Gakharların üzerine giden ve Aybeg'le birlikte onları şiddetli bir şekilde cezalandıran Muizzeddin Muhammed, Karahitaylar üzerine sefere çıkmak niyetindeyken Jhelum nehri kıyısında dinlendiği sırada bir grup Gakhar fedaisi tarafından 1206'da suikaste uğrayarak öldürülmüştür.<sup>129</sup>

Muizzeddin Muhammed zamanında Türk komutanların başarılı fetihleri, Sultan tarafından ödüllendirilmiş ve fethedilen bölgelerin idaresi, Gur Sultanına bağlı kalmak üzere bu komutanlara bırakılmıştı. Bu komutanlardan bazıları Taceddin Yıldız, Nasreddin Kabaca, Muhammed Kalaç ve Kutbeddin Aybeg'dir. Bunlardan Muhammed Kalaç, Laknauti Kalaç Sultanlığının temelini oluşturmuş ve 1206 yılında vefat etmiştir.<sup>130</sup> Muizzeddin Muhammed'in tahtına oturan Taceddin Yıldız, Gazne ve çevresini, Nasreddin Kabaca, Kutbeddin Aybeg'e bağlı olmak üzere Uç ve Multan'ı, Aybeg ise Lahor ve Dehli'yi kontrol etmekteydi.<sup>131</sup>

Pencap bölgesi için Aybeg'le mücadele eden Taceddin Yıldız, Aybeg'e mağlup olduysa da tekrar toparlanıp Gazne ve Thanesar'a kadar olan bütün Pencap bölgesini kontrol etmeyi başarmıştır. Bir süre sonra Harezmsahlara yenilerek Gazne'yi terkeden Taceddin Yıldız, 1216 yılına kadar Pencap'taki hâkimiyetini sürdürdü. Gazne'nin 1215 yılında Harezmsah devletinin eline geçmesi ile Gur devleti, Hindistan dışındaki bütün topraklarını ve siyasi varlığını kaybetti ve Harezm devletine katılmış oldu.<sup>132</sup>

---

<sup>128</sup> İsemî, *Futûhu's-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of Isâmî*, (nşr., A. M. Husain), s. 174; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1201; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 68-69.

<sup>129</sup> Cüzcanî-Raverty, *Tabakât-ı Nâsirî, A General History of Mohammadan Dynasties of Asia I*, (nşr., H. G. Raverty), Calcutta 1864, s. 486; W. Barthold, *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, London 1928, s. 352; Öntürk, *Gurlular Devleti'nin Siyasi Tarihi*, s. 174.

<sup>130</sup> İsemî, *Futûhu's-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of Isâmî*, (nşr., A. M. Husain), s. 179.

<sup>131</sup> Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1205-1206; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 69.

<sup>132</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 266; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1206.

Uç ve Multan bölgesini idare eden Nasreddin Kabaca, Kutbeddin Aybeg'in sağlığında kendisine itaat etmiş, Aybeg öldükten sonra ise bütün Sind'i ele geçirmiştir.<sup>133</sup> Taceddin Yıldız'ın ölümünden sonra Yıldız'ın topraklarının bir kısmını ele geçiren Kabaca, 1217 yılında Lahor'da İltutmuş'a yenildi. Nasreddin Kabaca zamanında Moğolların önünden kaçıp Multan'a sığınanlara iyi muamele edilmiştir. 1222'de Celaleddin'i öldürmek üzere gönderilen Çağatay önderliğindeki Moğol ordusu, Celaleddin'in Dehli yönüne çekilmesiyle Multan civarlarına geldi. Sind, Pencap'ta Multan ve Lahor'un bir kısmı bu dönemde Cengiz'in ordularının saldırılarına uğradı ve harap oldu. 1224'te Moğolların Multan kuşatması sırasında cesaretle Moğollara karşı koyan Kabaca, Multan'ı savunmuş ve şehrin düşmesini engellemiştir. Bir müddet Kalaçlarla mücadele eden Nasreddin Kabaca, 1228'de İltutmuş'a yenilerek tarih sahnesinden çekilmiştir.<sup>134</sup>

---

<sup>133</sup> M. Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Tokat 2019, s. 13.

<sup>134</sup> Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1207; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 14.

## BÖLÜM II

### 2. DEHLİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE PENCAP

#### 2.1. KUTBİLER DÖNEMİ (1206-1211)

Muizzeddin Muhammed'in sağlığında gösterdiği tevazu ve yararlılıkla Sultan'ın sevgisini ve itimadını kazanan Aybeg'in, Kıpçak Türklerinden olduğu ve Nişapur'da yetiştiği bilinmektedir. Aybeg, köle olarak Kadı Fahreddin bin Abdulaziz Kufî tarafından satın alınıp yetiştirilmiş ve üstün meziyetleri nedeniyle Muizzeddin Muhammed Gurî'ye takdim edilmiştir.<sup>135</sup> Muizzeddin Muhammed tarafından önceleri Horasan'a, Harezmşahlar üzerine sevk edilen Aybeg, burada sadakatle Gur Sultanına hizmet etti. 1192 Tarain savaşındaki başarısı Aybeg için bir dönüm noktası olmuş, Gur Sultanı Gazne'ye dönerken Aybeg'e "Kutbeddin" unvanını vererek onu, Hindistan içlerine akınlar düzenlemesi için görevlendirmiştir.<sup>136</sup>

Kutbeddin Aybeg, Hindistan'da ilk olarak Racputların Çauhan oymağına karşı gaza hareketlerinde bulundu. Hansi'ye saldıran Hindular durduruldu ve racaları öldürülerek geri püskürtülmeleri sağlandı. Daha sonra Aybeg, 1193 yılında Dehli'yi fethederek bölgeyi idare etme hakkını elde etti ve Sultan Muizzeddin'in Hindistan genel valisi konumuna yükseldi. Akınlarına devam eden Aybeg, Gücerat ve Nehrawala'yı fethetti ve Kalincar kalesini kuşattı. Kalincar Racası sulh yoluyla teslim oldu ise de racanın ölümünden sonra veziri anlaşma şartlarına uymadı ve direnişe geçti. Şehrin susuz kalması nedeniyle Hindular arasında birlik sağlanamayınca Aybeg şehre girdi ve Kalincar'ı yağmalattı 1202. Aybeg'in, Ganj ve Jumna nehirleri arasında bulunan Bedaun'a ulaştığı sırada Bihar'da bulunan ve Sultan Muizzeddin'e bağlılığı tartışmalı durumda olan Muhammed Bahtiyar Kalaç, birtakım değerli hediyelerle Aybeg'e ulaştı ve bağlılığını bildirdi.<sup>137</sup>

1205 yılında Sultan Muizzeddin'in Türkistan'da Karahitaylar'a mağlup olmasından sonra Pencap bölgesinde isyan çıkaran Gakharların cezalandırılmasına da damadı

---

<sup>135</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 42; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 106; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1208.

<sup>136</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 110.

<sup>137</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 111; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 269-274; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1208.

İltutmuş'la beraber Sultan Muizzeddin'e katılan Aybeg'in, Lahor'un kurtarılmasında büyük yardımları dokundu ve Sultan tarafından ödüllendirildi.<sup>138</sup>

1206 yılında Sultan Muizzeddin Muhammed'in vefat etmesini müteakip, Muizzî Meliklerin en güçlüsü konumundaki Aybeg, Dehli merkez olmak üzere Türk devletinin temellerini attı. 1206 – 1290 yılları arasındaki bu dönem, başlangıçta köle olup daha sonra devlet idaresini eline alan komutanlardan oluştuğu için “Memlük hanedanları” olarak adlandırılmıştır ve 1206 – 1211 yılları arasındaki dönem de Kutbeddin Aybeg'e nispetle, “Kutbîler dönemi” olarak adlandırılmaktadır.<sup>139</sup>

Muizzeddin Muhammed'in ölümünden sonra Gur tahtına oturan Pencap bölgesinin hâkimi ve Muizzî Meliklerinden olan Taceddin Yıldız'ın ordusu ile Lahor'a ilerlediğini öğrenen Aybeg, Yıldız'ın üzerine yürüdü ve onu mağlup ederek Gazne'ye kadar ilerledi. Aybeg'in kazandığı zafer üzerine eğlenceye daldığı sırada büyük bir gizlilik içerisinde tekrar toparlanan Taceddin Yıldız, ordusu ile yeniden Gazne'ye girmeye muvaffak oldu. Bunun üzerine gafil avlanan ve savunma yapamayan Aybeg, Lahor'a çekildi ve Gazne'yi Taceddin Yıldız'a bırakmak zorunda kaldı.<sup>140</sup>

Kutbeddin Aybeg, Peşaverden beri bütün Kuzey Hindistan topraklarına hâkim olmuştur. Aybeg, çevresindeki Türk Melikleriyle de akrabalık bağı kurarak iyi geçinme politikası yürütmüştür. Alışılmışın dışında fiili olarak Hindistan'ın merkezinden Hindistan topraklarını yöneterek kendinden sonraki Türk hükümdarlara örnek teşkil etmiş, Hindistan'daki Türk hâkimiyetinin kalıcı olmasında büyük pay sahibi olmuştur. Kutbeddin Aybeg döneminde yapımına başlanan Dehli'deki Kutup Minar, günümüze kadar ulaşan Hindistan'daki ilk İslami eserlerdendir. Kutbeddin Aybeg, Lahor'da 1210 yılında geleneksel bir oyun sırasında attan düşerek vefat etmiştir. Yerine, devletin ileri gelenleri tarafından Aram Şah tahta geçirildi.<sup>141</sup>

Aybeg döneminde Dehli'nin hâkimiyetini tanıyan veya itaat etmek durumunda kalan melikler ve bir kısım racalar, Aram Şah'ın otoritesini tanımadılar ve bağımsız hareket etmeye başladılar. Sind bölgesinin hâkimi Nasreddin Kabaca da bu dönemde Pencap'ta hâkimiyeti eline geçirdi. Bengal'de hüküm süren Muhammed Bahtiyar Kalaç da Aram Şah'ın otoritesini tanımayarak bağımsızlığını ilan etti. Kısa bir süre tahtta kalan ve

<sup>138</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 112.

<sup>139</sup> Cöhce, “Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri”, s. 1208.

<sup>140</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 45; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 113.

<sup>141</sup> E. Thomas, *The Pathan Kings of Dehli*, London 1871, s. 21-22; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 265.

hükümdarlığı hakkında çok da malumat bulunmayan Aram Şah'ın idaresinden memnun olmayan bazı Melikler, Aybeg'in damadı ve başarılı bir komutan olarak Bedaun'da görevli bulunan İltutmuş'a haber yollayarak devletin başına geçmesini teklif ettiler. Bunun üzerine harekete geçen İltutmuş ordusu ile Dehli'ye yürüdü. İltutmuş'un geldiğini haber alan Aram Şah, bir ordu tertipleyerek karşı koydu ise de İltutmuş, Aram Şah'ı mağlup ederek tahtı ele geçirdi ve Dehli Türk Sultanlığında Kutbîler dönemi de sona ermiş oldu 1211.<sup>142</sup>

## 2.2. ŞEMSÎ MELİKLERİ DÖNEMİ (1211-1266)

Aslen Kıpçak Türklerinden olan İltutmuş, yakışıklılığı ve zekâsı ile küçük yaşta diğer kardeşlerinden öne çıkmış, bu nedenle çevresindekilerce kıskanılarak köle tüccarlarının eline düşürülmüştür. Köle olarak geldiği Buhara'da yetişen İltutmuş'u, başka bir köle tüccarı satın alarak Gazne'ye götürdü. Burada da Sultan Muizzeddin Muhammed'in tavsiyesiyle Kutbeddin Aybeg tarafından satın alınmıştır. Özellikle 1205 yılında Gakharların üzerine yapılan seferde gösterdiği yararlılıklar sebebiyle Gur Sultanı, İltutmuş'u ödüllendirdi ve onu Aybeg'e emanet etti. Aybeg de Sultan'ın emrine uyararak İltutmuş'u Bedaun'a vali olarak atadı ve kendi kızıyla evlendirdi.<sup>143</sup>

Kutbeddin Aybeg vefat ettiğinde Bedaun'da bulunan İltutmuş, Aram Şah'ın tahta çıkmasına sessiz kalmış, itiraz etmemiştir. Aram Şah'ın hükümdarlığında otoritenin sağlanamaması ve iç karışıklıkların baş göstermesi üzerine devletin ileri gelenleri İltutmuş'a haber göndererek onu, Dehli tahtı için davet ettiler. Bu davet üzerine harekete geçerek Dehli'yi ve tahtı ele geçiren İltutmuş, muhalif melikleri de itaat altına aldı ve düzeni sağladı 1211. O sırada Gazne'de hâkim bulunan Taceddin Yıldız da hediyeler göndererek İltutmuş'a desteklerini ilettiler.<sup>144</sup>

İltutmuş, Aram Şah'la taht mücadelesine giriştiği sırada Sind bölgesinin hâkimi konumunda bulunan Nasreddin Kabaca, Uç ve Multan'ı ele geçirdi. Yine bu dönemde Gazne'de bulunan Taceddin Yıldız, Harezmşahlara mağlup olarak Gazne'den Lahor'a çekilmişti. Daha sonra Uç ve Multan'a saldıran Yıldız, buraları Nasreddin Kabaca'nın

---

<sup>142</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 115; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1210.

<sup>143</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 116; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1211 vd.

<sup>144</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 61; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 116; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 277; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1212; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 14.

elinden almayı başardı. Pencap bölgesine hâkim olan Taceddin Yıldız'la 1215 yılında yaşanan bir sınır tartışması Dehli ile savaşa dönüştü ve Tarain'de yapılan savaşı İltutmuş kazandı. Bu savaşta mağlup olan Taceddin Yıldız esir düştü ve bir müddet sonra da vefat etti.<sup>145</sup>

Taceddin Yıldız'ın ölümünden sonra güçlenen ve onun hükmettiği toprakları ele geçiren Nasreddin Kabaca, idare ettiği topraklar üzerinden İltutmuş'a vergi ödemekteydi. Nasreddin Kabaca'nın mükellef olduğu vergiyi ödememesi ve Taceddin Yıldız'dan kalan topraklar üzerinde yaşanan ihtilaf nedeniyle 1217'de Chenab nehri kıyısında iki ordu karşı karşıya geldi. Yaşanan savaşta İltutmuş büyük bir zafer kazandı. Nasreddin Kabaca'yı mağlup ederek istediğini alan İltutmuş, Gazne'deki Kalaç unsurlarını da Kabaca'ya karşı destekleyerek denge politikası izlemiştir.<sup>146</sup>

1221 yılında Moğolları mağlup etmesine rağmen bir süre sonra Cengiz'in saldırılarına karşı koyamayarak Sind bölgesine çekilen Celaleddin Harezmsah'ın, Pencap'ta tutunmaya çalışması ve Gakharlarla iş birliği içinde olması, bölgeyi Moğol tehlikesiyle karşı karşıya getirdi. Nitekim Celaleddin, İltutmuş'a da bir elçi yollayarak kendisine yurt verilmesini istedi ve Moğollara karşı ittifak teklif etti. Celaleddin'in elçilerini iyi karşılayan İltutmuş, Celaleddin'e iltifat ederek hediyeler gönderdi ve teklifini nazikçe geri çevirdi. Cengiz'in ordusunun da topraklarından geçmesine müsaade etmeyen İltutmuş, ülkesini muhtemel Moğol tehdidinden korumuştur.<sup>147</sup>

Celaleddin'in peşinden Multan'a giren Moğol kuvvetleri, Nasreddin Kabaca'nın şiddetli direnişi ile karşılaştı. Şehir kuşatıldı ise de Moğollar geri çekilmek zorunda kaldı. Celaleddin ise Mekran yoluyla Hindistan'dan ayrıldı. Celaleddin'in Sind ve Pencap'ta bulunduğu dönemde (1221-1224), herhangi bir fetih hareketine girişmediği görülen İltutmuş, yürüttüğü başarılı politika sebebiyle Moğol tehdidini bertaraf etmeye muvaffak oldu.<sup>148</sup>

1225'te Şemseddin İltutmuş, Aybeg'in ölümünden sonra müstakil hareket etmeye başlayan Kalaçların üzerine yürüyerek onları itaat altına aldı ve oğlu Nasreddin Mahmud'u Bihar'a vali olarak atadı. 1227 yılında da Sind ve Pencap bölgesini ele geçirmek için

---

<sup>145</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 65; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 117; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 278.

<sup>146</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 117; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1213.

<sup>147</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 278-279; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1213-1214; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 77.

<sup>148</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 279; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 77.

Nasreddin Kabaca üzerine yürüyen Sultan İltutmuş, Kabaca'yı da mağlup etti ve Sind, Uç ve Multan Dehli devletinin egemenliğine girdi. Buradaki meliklerine, bütün Pencap'ın fethedilmesi emrini veren İltutmuş, Dehli'ye döndü. Bu dönemde savaşmadan itaat altına alınan Kalaçların anlaşmayı bozması ve Bihar'ı işgal etmesi sebebiyle oğlu Melik Nasreddin Mahmud'u Laknauti'ye yolladı. Nasreddin Mahmud'un başarılı seferi sonucu Laknauti Dehli'ye bağlandı. 1229 yılında Nasreddin Mahmud'un vefat etmesiyle tekrar Bilge Kalaç tarafından toplanan Kalaçlar, 1230 yılında İltutmuş tarafından mağlup edildi ve ortadan kaldırıldı.<sup>149</sup>

1236 yılında vefat eden Sultan Şemseddin İltutmuş, ölene kadar Hinduların elinde tuttuğu önemli yerleri fethetmeye uğraşmış, gaza faaliyetleri yürütmüştür. O, çağının en büyük devlet adamlarından biriydi. Onun zamanında devletin sınırları batıda Sind, doğuda Bengal'e kadar ulaştı. İltutmuş tahta çıktığı sırada Hindistan'da parçalanmış halde bulunan Türk unsurlarını bir araya getirerek siyasi birliği sağladı ve devletin otoritesini sağlamlaştırdı. 1229 yılında Abbasi Halifesinin elçileri Sultan İltutmuş'a ulaşmış ve kendisine iltifatlarda bulunmuşlardı. Ayrıca İltutmuş'a Halife tarafından "Nasr Emirül Müminin" unvanının verildiği kaynaklarda zikredilmektedir.<sup>150</sup>

Sultan İltutmuş'un kızı Raziye Begüm'ü veliaht olarak tayin ettiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Onun ölümünün ardından devletin ileri gelenleri, Raziye Begüm'ün tahta çıkmasını uygun bulmadığından İltutmuş oğlu Firuz Şah, yeni Sultan olarak tahta çıkarıldı.<sup>151</sup> Önceleri Bedaun'da görevli olan Firuz Şah, daha sonra Lahor'a idareci olarak atanmıştı. Rükneddin unvanıyla devletin başına geçen Firuz Şah, babasının kurmuş olduğu düzeni bir müddet muhafaza edebildi. Birkaç ay sonra Firuz Şah'ın eğlenceye düşkünlüğü ve devleti idare etmedeki zaafiyeti nedeniyle bu dönem birçok melik başkaldırıştır. Firuz Şah'ın isyanları bastırmak için Pencap'a yöneldiğinde ordu içinde karışıklık başgöstermesi ve bu sırada Dehli'de Sultan İltutmuş'un kızı Raziye Begüm'ün Sultan ilan edilmesi üzerine meliklerin çoğu, Firuz Şah'ın yanından ayrılarak Sultan Raziye'ye biat etmek için Dehli'ye yöneldi. Beraberinde kalanlarla Dehli'ye yönelen Firuz Şah, Sultan Raziye'nin

---

<sup>149</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 118-119; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1215; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 17.

<sup>150</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 118-119; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 280-281.

<sup>151</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddîn Ahmad I*, s. 74; M. U. Yücel, "Bir Taht İki Kadın: Belkis'-ı Cihan Raziye Begüm Sultan ve Şah Türkan", *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları*, (nşr., H. Hilal Şahin), Ankara 2019, s. 104.

emrindekilerce yakalanarak, öldürüldü 1236. Böylelikle Firuz Şah, Dehli tahtında yaklaşık 6 ay kadar kalabilmiştir.<sup>152</sup>

Firuz Şah'ın öldürülmesiyle hükümdar olan Sultan Raziye, 1236 – 1240 yılları arasında Dehli tahtında kaldı. Firuz Şah zamanında ihmal edilen bazı kanunları tekrar yürürlüğe koyarak babası İltutmuş'un kurduğu düzeni devam ettirmeye çalışan Sultan Raziye'nin önüne ilk olarak Karmatîler meselesi çıktı. İsyan ederek cami basıp cemaati katleden bu birkaç bin mevcutlu gruba, Emir Nasreddin Aytemur müdahale etti ve isyanı bastırdı. Muhalif bazı melik ve emirleri de ortadan kaldıran Sultan Raziye, Hindu kuşatması altındaki Renthembur'a da ordu sevk ederek Hinduları yenilgiye uğrattı.<sup>153</sup>

Sultan Raziye zamanında Emir-i Ahur olan Melik Cemaleddin Yakut, aslen Habeşli idi. Onun, Sultan Raziye'ye bu denli yakın olması ve Sultan'la samimi ilişkisi, diğer bazı melikler arasında rahatsızlık uyandırıyordu. Bu nedenle önce Lahor Valisi İzzeddin Kebir ayaklandı. Sultan, Lahor üzerine yürüyünce iki taraf arasında anlaşma sağlandı ve tekrar Dehli'ye dönüldü. Kısa bir süre sonra da Taberhind Valisi İhtiyareddin Altuniye isyan etti. Sultan Raziye'nin ordusuyla Taberhind'e hareket ettiği sırada, orduda meydana gelen isyan neticesinde Cemaleddin Yakut öldürüldü. Sultan Raziye de esir alınarak tutuklandı. Bu sırada Dehli'de tahta İltutmuş'un oğlu Behram Şah geçirildi. Behram Şah'ın hükümdarlığında Dehli'de düzeni sağlayamaması üzerine İhtiyareddin Altuniye ile evlenen ve isyan eden Raziye Begüm, Dehli üzerine yürüdü. Behram Şah'ın birliklerine yenilen Raziye Begüm kaçtı ve açlık çektiği sırada ekmek istediği bir Hindu tarafından öldürüldü.<sup>154</sup>

Hind-Türk tarihinin en ilgi çekici figürlerinden olan Sultan Raziye'nin, bir hükümdarda olması gereken bütün vasıflara sahip olduğu bildirilmektedir. Ancak o, Türk kökenli devlet adamlarına dayanmak yerine onları kendisine tehdit olarak görmüş, diğer Tacik, Habeş vb. kökenden gelen devlet adamlarına dayanarak durumu dengelemeye çalışmış ve bu durum da onun sonu olmuştur.<sup>155</sup>

Sultan Raziye'den sonra Muizzeddin ünvanıyla tahta geçen Behram Şah zamanında da emirlerin devlet idaresini eline geçirme çabaları, Behram Şah'ı bir müddet uğraştırdı. Bu

---

<sup>152</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 120-121; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 17-18.

<sup>153</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 123-124; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 285.

<sup>154</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 77; H. Beveridge, *A Comprehensive History of India I*, s. 79; Yücel, "Bir Taht İki Kadın: Belkis'-ı Cihan Raziye Begüm Sultan ve Şah Türkan", s. 109.

<sup>155</sup> Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1222; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 285 vd.

sırada Tayir komutasındaki Moğol ordusu önce Multan'ı, daha sonra da Lahor'u kuşattı. Vali Aytigin bir müddet direndi ise de Dehli'ye çekilmek zorunda kaldı ve Moğollar 1241 yılında Lahor'u ele geçirdi. Kuşatma sırasında Tayir'in de öldürülmesinin öfkesiyle Moğollar, Lahor halkını katlettiler ve şehri yağmaladılar. Yeteri kadar ganimet elde eden Moğollar, Pencap'ı terkederek Afganistan'a geri çekildiler. Moğolların Dehli üzerine yürüme ihtimaline karşı önlem almak isteyen Behram Şah'ı intikam için teşvik eden emir ve melikler, bir yandan da Lahor'un kaybedilmesinde sorumluluğu olanların cezalandırılacağı şayiasını yayınca, Behram Şah'ın Moğolların üzerine gönderdiği ordu isyan ederek geri döndü ve Dehli'yi muhasara etti. 1242 yılında Dehli ele geçirilerek Behram Şah öldürüldü. Daha sonra Behram Şah'ın yerine oğlu Mesud Şah, Dehli tahtına geçirildi.<sup>156</sup>

Behram Şah tutuklandığında Şemsî Meliklerinden Keşlü Han, kendini Sultan ilan etti. Bu durumu kabul etmeyen emir ve melikler, İltutmuş'un torunu Mesud Şah üzerinde fikir birliğine varıp kendisine haber göndererek "Alaeddin" unvanıyla onu tahta çıkardılar. Keşlü Han da Ecmir taraflarına vali olarak atandı. Alaeddin Mesud Şah'ın ilk icraatları halkı memnun ederken o, yaptığı isabetli atamalar ile de idareyi düzene soktu. Alaeddin Mesud tahta çıktığında, Sind bölgesinin tamamına yakını Dehli devletinin elinden çıkmıştı. Multan da Karluklar ile Moğollar arasında el değiştiriyordu. Pencap'ın bir kısmı da Gakharların eline geçmişti. Doğuda Bengal tarafında ise Hindulara karşı mücadele edilmekteydi. Çok geçmeden daha önceki hükümdarlar döneminde yaşanan Moğol akınları, Mesud Şah döneminde de ortaya çıktı ve Moğolların Sind bölgesinden girerek Uç kalesine ilerlediği haberi Dehli'ye ulaştı. Mesud Şah 1245 yılında, Uç kalesini kuşatan Mengütay idaresindeki Moğollara karşı büyük bir ordu ile harekete geçti. Emir Hacib Balaban'ın yönlendirmesi ile Moğolların çekileceği istikametteki yolları da kapatan Dehli ordusu, Moğol ordusunu uzaklaştırmaya muvaffak oldu. Bu seferden sonra Alaeddin Mesud Şah'ın, Türk emir ve melikleri üzerindeki tavrını sertleştirmesi sebebiyle isyan eden emir ve melikler, İltutmuş'un oğlu Nasreddin Mahmud'u Dehli'ye davet ederek tahta çıkmasını sağladılar. Onun tahta çıkmasıyla da Alaeddin Mesud Şah tutuklandı ve öldürüldü 1246.<sup>157</sup>

Nasreddin Mahmud yaklaşık 20 yıl tahtta kaldı. Bu dönemde, Moğolların Hindistan'daki gelişmeleri yakından takip ettiği ve Dehli devletinde bir otorite zaafı oluştuğunda, Moğol ordularının Pencap içlerine girdikleri görülmektedir. Nasreddin

<sup>156</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 81; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 126; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 80.

<sup>157</sup> Nizâmeddîn Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, s. 84; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 288-289; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 82.

Mahmud, Moğol tehdidine karşı 1247'de Lahor'a yürüdüğü sırada, Moğolların geri çekildiğini öğrendi. Bu bölgede Moğollara klavuzluk eden Gakharların üzerine yürüyen Sultan Nasreddin Mahmud, Pencap bölgesindeki ıktaları düzenleyerek bölgenin Moğol saldırılarına karşı direncini kuvvetlendirdi. Aynı yıl içinde Kanauç'ta ve Kalincar'da Hindulara karşı başarılı seferler yapıldı.<sup>158</sup>

1249 yılında Emir-i Hacıp Melik Balaban'ın kızıyla evlenen Sultan, Balaban'ı "Uluğ Han" unvanıyla saltanat vekili görevine getirdi. Balaban Uluğ Han'ın devlet idaresindeki önemli görevlere kendine yakın gördüklerini ataması, Sultan'ın annesi ile Balaban Uluğ Han'ın arasının açılmasına sebep oldu. Sultan'ın annesinin, Balaban'a karşı olan bazı meliklerle iş birliği yapması neticesinde Sultan, Balaban Uluğ Han'ı görevden aldı ve onu vali olarak Hansi'ye atadı 1253. Bu dönemde Pencap'ın kuzeyi ve Multan, zaman zaman Karlukların eline geçmekte idi. Zaman zaman da bu bölgeye yeni atanan valiler ile eskileri arasında güç savaşına sahne olmaktaydı. Bölgedeki durumu düzeltmek isteyen Sultan Nasreddin Mahmud, ordusu ile Taberhind üzerine yürüdü ve burayı ele geçirdi 1254. Daha sonra Sultan Uç ve Multan'a Balaban Keşlü Han'ı atayarak Dehli'ye döndü.<sup>159</sup>

Uluğ Han'ın merkezden uzaklaştırılmasından sonra devlet idaresini eline alan İmadeddin Reyhan'ın uyguladığı baskıcı politika neticesinde ülkede ayaklanmalar baş gösterdi. Türk emir ve meliklerin tepkisini çeken bu sıkıyönetim durumu Sultan'a geri adım attırdı ve Uluğ Han Balaban, yeniden naip olarak atandı 1255. Bu sırada Sultan'ın annesinin Balaban Uluğ Han'a muhalif olan Kutluk Han ile evlenmesi, Dehli'de gerginliklere sebep olunca eşi ile birlikte merkezden uzaklaştırılarak Eved'e gönderildiler. Bir süre sonra yine isyan eden Kutluk Han, Balaban Keşlü Han ile birlikte Dehli önlerine kadar geldi ise de şehri ele geçiremeden geri çekilmek durumunda kaldı 1257. Aynı yıl içinde Moğol Hülagü'den askeri destek alan Kutluk Han, Balaban Keşlü Han'ın da kendisine katılması ile Multan'a girdi ve şehri yağmaladı. Bu gelişmeler üzerine ordu tertipleyerek Moğolların üzerine yürüyen Balaban Uluğ Han, Moğolların geri çekilmesiyle bölgeyi itaat altına alarak Dehli'ye döndü. Bu dönem Sultan Nasreddin Mahmud'un Moğol elçilerini ağırladığı ve Hülagü Han'a da elçi göndererek gözdağı verdiği, kaynaklarda zikredilmektedir.<sup>160</sup>

1260 yılında daha önceki Moğol saldırısında Dehli ordusuna zorluk çıkaran ve haydutluk yapma cüretinde bulunan Hinduların üzerine Mevat'a yürüyen Balaban Uluğ Han,

<sup>158</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 290; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1225 vd.

<sup>159</sup> Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1226-1227; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 145.

<sup>160</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 295; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 86.

bölgedeki Hinduuları ezerek itaat altına aldı. Sultan Nasreddin Mahmud 1266 yılında hastalanarak vefat etti. Onun ölümüyle Dehli Türk sultanlığındaki Şemsîler dönemi de sona ermiş oldu.<sup>161</sup>

### 2.3. BALABANLILAR DÖNEMİ (1266-1290)

Sultan Nasreddin Mahmud'un 1266 yılında vefat etmesinden sonra dönemin en etkili devlet adamı olan Melik Balaban, diğer Türk Meliklerin de desteği ile "Gıyaseddin" unvanını alarak tahta çıktı. Aslen Kıpçak Türklerinden asil bir soydan olan Balaban,<sup>162</sup> memleketinin Moğollarca işgal edilmesi sonrası esir düşmüştü. Bir köle tüccarı tarafından satın alınarak Bağdat'a götürüldü. Daha sonra Sultan Şemseddin İltutmuş'la aynı kabileden olduğunun ortaya çıkması üzerine efendisi tarafından Dehli'ye getirildi ve 1232 yılında İltutmuş'un hizmetine girdi. Sultan Raziye'ye karşı Behram Şah'ın yanında olan ve bir süre hapsedilen Balaban, Nasreddin Mahmud döneminde devlet işlerini eline aldı ve halefi olmayan Nasreddin Mahmud'un ölümü üzerine köle olarak geldiği Hindistan topraklarında Sultanlığa kadar yükseldi.<sup>163</sup>

Sultan Balaban'ın ilk icraatı Hindu isyancıları cezalandırmak ve onları itaat altına almak oldu. Dehli çevresi, Bedaun, Bihar ve Bengal'e giden yollar isyancılardan temizlenerek emniyet altına alındı. Ganj ve Jumna nehirleri arasında verimli toprakları ile ünlü Doab'a da ordu gönderilerek asayiş sağlandı. Kendisine sorun çıkarabilecek emir ve melikleri de etkisiz hale getiren ve devletin otoritesini sağlamlaştıran Balaban, bundan sonra Pencap bölgesini tamamen ele geçirip imar ettirerek Moğol tehdidine karşı tedbirler aldı. Gücerat ve Malva'ya sefer düzenlenmesini tavsiye eden adamlarını dinlemeyerek tahrip edilen Uç, Multan, Lahor gibi şehirleri imar ve tahkim ettirdi.<sup>164</sup> Binlerce askerle av etkinliği yaparak askerleri sevk ve idare hususunda talim yaptıran Sultan Balaban, Dehli ile Pencap arasındaki yolları da emniyet altına aldı. Bu sırada devam eden Moğol tehdidine karşı oğlu Muhammed Han'ı, Pencap ve Sind bölgesinin emniyeti için görevlendirdi. Nitekim 1279

<sup>161</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 296; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1227.

<sup>162</sup> Balaban Türkistan'da yoksul bir durumda iken bir dervişle karşılaştı. Dervişin kendisinden meyve istemesi ve Balaban'ın da cebindeki son paraları ile ona meyve satın alması üzerine derviş ona: "Sana Hind mülkünü hediye ettik" der. Balaban bir süre sonra köle olarak Sultan İltutmuş'a satılır. Daha sonra da devletin bütün kademelerinde görev alır ve sonunda Sultanlığa kadar yükselir. Ayrıntılı bilgi için bkz. F. A. Turan, "Türk Devlet Adamı Bağlamında Delhi Türk Sultanı Balaban", *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları*, (nşr., H. Hilal Şahin), Ankara 2019, s. 90-91.

<sup>163</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 137; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 298.

<sup>164</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 142; Turan, "Türk Devlet Adamı Bağlamında Delhi Türk Sultanı Balaban", s. 92.

yılındaki saldırı sonucu Moğollar, Sutlej nehrini de aşarak ilerledilerse de alınan tedbirler neticesinde bozguna uğrayarak geri çekilmek durumunda kaldılar.<sup>165</sup>

Moğol tehdidinin en önemli güvenlik meselesi olduğu bu dönemde bunu fırsat bilen Laknauti Valisi Toğrul, isyan ederek bağımsızlığını ilan etti. Gıyaseddin Balaban'ın, Toğrul'un itaat altına alınması amacıyla gönderdiği iki ayrı ordunun mağlup olması ve ardından Toğrul'un Hinduları da isyana teşvik etmesi üzerine Hindu kabileleri de Dehli'ye karşı ayaklandı. Üzerine gönderilen Eved Valisinin de Toğrul'u durduramaması ve devletin egemenliğini tehdit eder hale gelmesi neticesinde bizzat harekete geçen Sultan Gıyaseddin Balaban, Toğrul'u mağlup etti ve öldürdü. Oğlu Buğra Han'ı Bengal Valisi yapan Balaban, bölgeyi itaat altına aldıktan sonra Dehli'ye döndü.<sup>166</sup>

1285 yılında Moğolların Herat Valisi olan Timur'un saldırısı ve etrafı yağmalaması üzerine harekete geçen Muhammed Han, Dibalpur civarlarında Moğolları mağlup etti ise de savaş sonrası aldığı bir ok ile ağır yaralandı ve vefat etti.<sup>167</sup> Bir başka rivayete göre ise Moğolların 30.000 kişilik ordusu yanlış istihbarat ile 3000 kişi olarak bildirilince Muhammed Han, beraberindeki az bir kuvvet ile Moğolların karşısına çıkınca mağlup olarak öldürüldü.<sup>168</sup> Şehzadesi Muhammed Han'ın ölümü, Sultan Balaban üzerinde derin bir tesir bırakmıştır. 1287'de vefat eden Gıyaseddin Balaban'ın yerine torunu Muizzeddin Keykubad genç yaşta Dehli tahtına çıktı. Gıyaseddin Balaban, karışıklık içerisinde aldığı devleti düzen içerisinde bırakmıştır. Onun devrinde sağlanan düzen ve adalet kendinden sonraki dönemlerde de hep aranacaktır.<sup>169</sup>

Gıyaseddin Balaban'ın ölümünün ardından hükümdar olan Muizzeddin Keykubad döneminde de Moğol tehdidi devam etmekteydi. Moğolların Multan ve Lahor arasında büyük bir yağma hareketine giriştiği haberinin Dehli'ye ulaşması üzerine gönderilen ordu ve daha önce Gıyaseddin Balaban'ın almış olduğu yerinde tedbirler sayesinde Moğollar bozguna uğratıldı ve birçokları da esir edildi.<sup>170</sup>

---

<sup>165</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 298; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1230.

<sup>166</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 148; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 299; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1230.

<sup>167</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 150; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 26.

<sup>168</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 299.

<sup>169</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 299; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1231.

<sup>170</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 153 vd.; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 300.

Muizzeddin Keykubad döneminde meydana gelen bir başka önemli hadise ise babası Buğra Han'la yaşanan gerginliktir. Sultan'ın babası Buğra Han, Gıyaseddin Balaban döneminde olduğu gibi Bengal'de vali olarak görev yapmakta idi. Muizzeddin Keykubad'ın eğlenceye düşkünlüğü ve devlet idaresini eline alan Melik Nizameddin'in, Türk emir ve meliklerini ortadan kaldırmaya çalışması üzerine Buğra Han, ordusu ile Dehli üzerine yürüdü. Bunun üzerine Muizzeddin Keykubad da kendi ordusu ile hareket geçti. Ganj nehri civarlarında karşılaşan iki ordu arasında çatışma yaşanmazken Buğra Han, oğluna tavsiyelerde bulunup Bengal'e dönmüştür. Muizzeddin Keykubad da Dehli'ye döndüğünde babasının tavsiyelerine uyarak Melik Nizmeddin'i görevden azletti ve Kalaç soyundan olan Firuz Han'ı Arz-ı Memalik olarak atadı.<sup>171</sup>

Muizzeddin Keykubad'ın bir süre babasının tavsiyelerine uyup daha sonra yeniden eski yaşantısına dönmesi nedeniyle sağlığı iyice bozulunca bir kısım melikler, çocuk yaştaki Keyümers'i Dehli'de tahta çıkarıp Sultan ilan ettiler. Firuz Han, devletin bu başıbozuk durumuna hem Keyümers'i hem de Muizzeddin Keykubad'ı öldürterek son verdi ve 1290 yılında kendisi tahta oturdu.<sup>172</sup>

#### **2.4. KALAÇLAR DÖNEMİ (1290-1320)**

Kalaç Türkleri, Gazneli ve Gurlu devletlerinin de öncesinde Ceyhun ile Sind ırmağı arasındaki bölgede yerleşik olan yaşamaktaydılar. Bu bölgede Müslüman Türk fetihlerinde aktif olarak yer alan Kalaçlar, zamanla Sind bölgesinde en etkin güç konumuna yükseldiler.<sup>173</sup> Celaleddin Harezmsah da Moğolların önünden kaçarken Sind bölgesine gelmiş, Kalaçların yanına sığınmıştı. Moğol saldırı ve yağmaları sonucu Dehli bölgesinde de iskân edilmeye başlanan Kalaçlar, Balabanlıların son döneminde devlet idaresinde önemli görevlere yükseldiler ve bunun neticesinde 1290 yılında 70 yaşlarında olan Celaleddin Firuz Şah, Dehli tahtını ele geçirdi.<sup>174</sup>

Firuz Şah önceleri etkin bir muhalefetle karşılaştı. Muhaliflerine hoşgörü ile yaklaşan Sultan, önceleri Kilughari'de ikamet etmiş, Dehli'ye kılıç zoru ile girmek istememişti.<sup>175</sup>

---

<sup>171</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 300; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1232.

<sup>172</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 158.

<sup>173</sup> Kalaçların Türk menşei oldukları ve 10. yüzyılda Afganistan ve Sicistan'da ikamet ettiklerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. K. S. Lal, *History of the Khaljis (1290-1320)*, Allahabad 1950, s. 15.

<sup>174</sup> Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1233; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 86.

<sup>175</sup> Lal, *History of the Khaljis*, s. 18-19; S. Roy, "Khalji Dynasty", *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960, s. 12.

Önemli görevlere kendine yakın olan ve akrabalarını atayan Sultan, bir süre sonra hükümdarlığını halka kabul ettirdi ise de Sultan Balaban'ın yeğeni olan Kara Valisi Keşlü Han, isyan ederek bağımsızlığını ilan etti. Firuz Şah, oğlu Erkli Han'ı isyanı bastırması için bölgeye yolladı. Erkli Han, Keşlü Han'ı mağlup etti ve bölgeye Firuz Şah'ın yeğeni Muhammed Kalaç atandı. Bu sırada Dehli'de birçok müridi olan bir şeyhin darbe teşebbüsünde bulunacağını haber alınmasıyla harekete geçen Firuz Şah, ani bir baskınla darbe teşebbüsünü akamete uğrattı. Şeyh öldürülürken beraberindekiler de sürgün edildi.<sup>176</sup>

1291 yılında daha önce birkaç kez fethedilmiş olan Renthembur Kalesine ordu sevk eden Firuz Şah, İlhanlıların Pencap'a girmesiyle kuşatmayı kaldırdı. Hülagü Han'ın torunu olduğu rivayet edilen Abdullah Han komutasındaki 150.000 kişilik Moğol ordusu, Sind ırmağı kıyısında karşılandı ve mağlup edildi. Moğollar kuşatma altına alındı ise de anlaşma yoluna gidildi ve isteyenlerin Dehli ordusuna katılmasına müsaade edildi. Bunun üzerine 4000 kadar Moğol askeri Müslüman olarak Dehli ordusuna katıldı, diğerleri ise geri çekildi.<sup>177</sup>

Kara Valisi olan Muhammed Kalaç, Sultan'ın bilgisi olmadan Dekken taraflarına sefere çıktı. 26 Şubat 1296 yılında sayıları yaklaşık 8000 kadar olan atlı askeri ile Kara'dan ayrılan ve bir aylık mesafede bulunan Deogir'e sefere çıkan Muhammed Kalaç, gizlilikle yol aldı.<sup>178</sup> O ani bir baskın ile hazırlıksız yakaladığı Deogir Racasını mağlup etti ve yüklü miktarda ganimet ele geçirdi. Racanın oğlu tertiplelediği büyük bir orduyla Muhammed Kalaç'a yetişti ise de bozguna uğramaktan kurtulamadı. Seferin yankıları Dehli'ye ulaştığında ele geçirilen ganimetin büyüklüğü ve ganimetin Dehli'ye gönderilip gönderilmeyeceği mevzusu karmaşık bir hal aldı.<sup>179</sup> Meseleyi savaş yerine sulh yolu ile halletmek için yeğeni ve aynı zamanda da damadı olan Muhammed Kalaç'la görüşmek isteyen Firuz Şah, Kara'ya vardığında tedbirsiz davranınca öldürüldü 1296.<sup>180</sup> Sultan'ın ölümü ile Dehli ordusunun bir kısmı da Muhammed Kalaç'a iltihak etti. Sultan Firuz Şah'ın veliahtı Erkli Han da Multan'da bulunmaktaydı. Bu sırada Dehli tahtının boş kalmasını istemeyen ileri gelen devlet adamları, Firuz Şah'ın küçük oğlu İbrahim'i Dehli'de tahta çıkardı. İbrahim Han ve Erkli Han'ın aralarında çıkan anlaşmazlığı iyi değerlendiren

---

<sup>176</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 166; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 301-302.

<sup>177</sup> Lal, *History of the Khaljis*, s. 36-37; Roy, "Khalji Dynasty", s. 15; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 30.

<sup>178</sup> Lal, *History of the Khaljis*, s. 49; Roy, "Khalji Dynasty", s. 15.

<sup>179</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 173-174; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 303-304.

<sup>180</sup> Celaleddin Firuz Şah'ın ölümü ile ilgili geniş malumat için bkz. Lal, *History of the Khaljis*, s. 66-68.

Muhammed Kalaç, her iki rakibini de etkisiz hale getirerek tahta oturdu ve Dehli’de Alaeddin Muhammed Kalaç dönemi başladı.<sup>181</sup>

Alaeddin Muhammed Kalaç, Balabanlılar zamanında Moğollarla yapılan savaşlarda rüştünü ispatlamıştı. Amcası olan Celaleddin Firuz Şah’ın hükümdarlığında onun kızı ile evlenmiş ve Kara Valisi olarak atanmıştı. Onun öldürülmesi ile de 30 yaşında iken Sultan oldu. Alaeddin Muhammed Kalaç’ın hükümdarlığı sırasında, Çağataylı devleti de güçlü zamanlarını yaşamaktaydı ve genişlemek için Hindistan topraklarına yönelmişlerdi. Bu nedenle bu dönemde sık sık Moğol saldırıları yaşanmıştır.<sup>182</sup>

Alaeddin Muhammed Kalaç, 1297’de Pencap’a giren ve Lahor’a kadar ilerleyen Çağataylı ordusunu durdurdu ve geri püskürttü. 1298 ve 1299 yıllarında zenginliği ile ünlü Gücerat’a ordu sevk etti ve bu ordu büyük ganimetlerle Dehli’ye döndü. Ganimet paylaşımı sırasında Firuz Şah döneminde Müslüman olarak Dehli ordusuna katılan Moğollar, isyan edince şiddetle cezalandırıldılar. 1299 yılında Sivistan’a giren Çağataylı ordusu mağlup edildi ve mevcudunun yarısını kaybederek geri çekilmek zorunda kaldı. Aynı yıl içinde 200.000 kişilik büyük bir Moğol ordusu intikam için Kutluğ idaresinde Lahor’a girdi ve şehri ele geçirdi. Daha sonra da Dehli’ye doğru yürüyüşe geçti. Moğol ordusunu Dehli yakınlarında karşılayan Alaeddin Kalaç, mahiyetindeki Nusret, Uluğ ve Zafer Han’ın birliklerine saldırı emri verdi. Düşmanı epey yıpratın bu saldırı sonrasında Dehli ordusu da ağır kayıplar verdiği sırada filleri ile saldırıya geçen Sultan, Moğolları mağlup ederek geri çekilmelerini sağladı.<sup>183</sup>

Bir yandan Çağataylılarla uğraşın Alaeddin Muhammed Kalaç, fırsat buldukça da Hindistan içlerine fütühat hareketlerinde bulunuyordu. 1301 yılında Renthembur kalesi ele geçirildi. Sefer sırasında Sultan Alaeddin’e tertiplen suikast girişimi engellenerek failleri öldürüldü.<sup>184</sup> 1303 yılında Çitor kuşatıldı ve fethedildi. Bu sırada Sultan Alaeddin’in hâlâ Çitor’da olduğunu düşünen 100.000’i aşkın mevcudu bulunan Çağataylı ordusunun, Pencap’ı yağmalayarak Dehli’ye yürümesi üzerine Sultan da Dehli’de savunmaya geçti. Hazırlıksız yakalanan Sultan, yardıma gelen diğey bey ve askerlerden bir ordu tertiplemeyi başardı. Moğol ordusu da Dehli çevresini yağmaladıktan sonra geri çekildi. Bundan sonra

<sup>181</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 180-181.

<sup>182</sup> Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 305; Cönce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 1235.

<sup>183</sup> Lal, *History of the Khaljis*, s. 81; Cönce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 1236; Durak, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 100.

<sup>184</sup> Sultan Alaeddin Muhammed Kalaç’a yapılmaya çalışılan suikastle ilgili geniş malumat için bkz. Lal, *History of the Khaljis*, s. 104-105.

Sultan, Moğol tehdidine karşı maaşlı askerlerden oluşan büyük bir ordu tertipledi. Bu ordunun ve halkın geçini sağlamak için tedbirler alınarak tahıl fiyatları sabitlendi. Bu dönemde yaşanan kıtlık süresince alınan bu tedbirler işe yaradı ve bu sayede devlet ekonomik olarak güçlü kalabildi.<sup>185</sup>

Çağataylı hükümdarı Duva Han, istediği neticeyi bir türlü alamadığı Hindistan topraklarına akınlarını 1305 yılında da devam ettirdi. Dehli ile Samane arasında mağlup edilen Moğollar, 1306 yılında Sind bölgesini yağmaladı. Gazi Tuğluk tarafından durdurulan Moğol ordusu, Melik Naib Kafur'un da yetişmesi ile ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü. 1308 yılındaki son saldırıyı da başarıyla savuşturan Dibalpur Valisi Gazi Tuğluk, Pencap ve Multan Valiliğine atandı. Emrine tahsis edilen orduyla Moğollara karşı taarruza geçen Gazi Tuğluk, Sultan Alaeddin'in emriyle Gazne'ye girdi. Bu durum karşısına korkuya kapılan Moğollar artık Hindistan için tehdit olmaktan çıkmıştır.<sup>186</sup>

Alaeddin Muhammed Kalaç zamanında Hindistan'ın daha önce fethedilmemiş güney topraklarına seferler düzenlenmiş olup, bu seferleri Melik Naib Kafur idare etmekteydi. Kafur önderliğinde Türk orduları, 1306-1311 yılları arasında Malva, Gücerat, Deogir, Telingana, Varangal ve Güney Dekken'de Madura'ya kadar ulaşarak buralardaki racaları mağlup etti ve vergiye bağladı. Bu dönemde Türkler tarihte ilk kez Seylan boğazına ulaşmış oldu. Sultan Alaeddin, başarılı fütuhatları sebebiyle Melik Naib Kafur'a "İzzüd-devle" unvanını verecektir.<sup>187</sup>

Sultan Alaeddin 1312 yılında oğlu Hızır Han'ı veliaht ilan etmişti. 1315 yılında rahatsızlanan Sultan, 1316 yılında vefat etmiştir. Sultan henüz vefat etmeden çocuk yaştaki Ömer Han'ı Sultan ilan eden Naib Kafur, Mübarek Han harici bütün şehzadeleri etkisiz hale getirdi. Bu sırada Naib Kafur'un Mübarek Han üzerine gönderdiği birlik, Mübarek Han'ın tarafına geçti. Bu birliğe diğer meliklerin de destek vermesi üzerine Naib Kafur, bir süre sonra çıkan isyanı bastıramadı ve öldürüldü. Onun ölümü ile Mübarek Han, Kutbeddin unvanıyla tahta çıktı.<sup>188</sup>

---

<sup>185</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 201; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 103-104.

<sup>186</sup> Roy, "Khalji Dynasty", s. 29-30; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1236 vd.; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 32.

<sup>187</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 213-214; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 1237.

<sup>188</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 219; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 315. Sultan'ın Melik Naib Kafur tarafından zehirlendiği iddiası ile ilgili geniş malumat için bkz. Roy, "Khalji Dynasty", s. 40-41.

Mübarek Han'ın ilk icraatları olumlu etkiler bıraktı ise de çok geçmeden iyi bir idareci olmadığını, dengesiz hareketleri ile belli etmiştir. Mübarek Han bir süre Gücerat'ta çıkan isyanlarla uğraşmış,<sup>189</sup> bir süre sonra da devlet işlerinden elini çekmiş ve kendini eğlenceye vermiştir. Mübarek Han'ın yaklaşık 4 yıl süreyle hükümdar olduğu dönemde, Hüsrev Han adında Hindu asıllı bir emir, hükümdarın itimadını kazandı ve devlet idaresini ele geçirdi. Bütün meliklerin kendi kabilesinden ordusu olduğunu söyleyerek hükümdardan Hindulardan oluşan bir ordu kurmak için müsaade alan Hüsrev Han, ordu komutanı olarak Dekken'e gittiği bir sefer sırasında Dehli tahtında gözü olduğu niyetini belli etmişti. Bir süre sonra da saray muhafızlarını Hindulardan oluşturan Hüsrev Han, Mübarek Han'ı bu muhafızlara öldürterek 1320 yılında Dehli tahtını ele geçirdi.<sup>190</sup>

Hüsrev Han, Mübarek Şah döneminde Pervari adında Hindulardan müteşekkil askeri bir birlik oluşturmuştu. Bu birlik sayesinde çabucak kendi ordusunu kurmaya muvaffak oldu. Hüsrev Han, Müslüman ve Türk emirleri görevlerinden azlederek, yerlerine Hinduları yerleştirdi. Kalaç hanedan üyelerine acımasızca muamele etti. Mescitleri tahrip ettirdi. Kısa saltanatı döneminde Hinduizm ivme kazanırken Müslüman tebaanın Dehli'de can ve mal güvenliği kalmadı. Kendisine taraftar kazanmak için devlet hazinesini boşaltıp dağıtan Hüsrev Han, saraydaki bütün Kalaç soyundan olan çocukları da öldürttü.<sup>191</sup> Hindulara dayanmak istediği için sığır kesimini yasaklayan ve Dehli sarayında ayin düzenlemelerine izin veren Hüsrev Han'a karşı ilk itiraz Dibalpur Valisi Gazi Melik Tuğluk'tan geldi. Dehli'de Hüsrev Han tarafından göz hapsinde tutulan oğlu Fahreddin Jauna ve Ayba Keşlü Han'ın da kaçarak kendisi ile birleşmesinden sonra diğer Türk emir ve meliklerin desteğini alan Gazi Melik Tuğluk, beraberindekilerle birlikte Dehli üzerine yürüdü. Bir gün süren şiddetli mücadeleden sonra Hüsrev Han'ın ordusu mağlup edildi ve Hüsrev Han yakalanarak Mübarek Han'ı öldürttüğü yerde öldürüldü. Kalaç soyundan hiçbir şehzadenin sağ kalmadığını öğrenen Gazi Melik Tuğluk, bütün emir ve meliklerin ittifakıyla tahta çıkmayı kabul etti. 1320 yılının Eylül ayında Dehli tahtı artık Tuğluklu hanedanı hâkimiyetine geçmiş oldu.<sup>192</sup>

---

<sup>189</sup> Barâni, *Tarih-i Firuzshahi*, (nşr., S. A. Khan), Calcutta 1862, s. 377.

<sup>190</sup> Roy, "Khalji Dynasty", s. 43; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 316; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 49.

<sup>191</sup> Roy, "Khalji Dynasty", s. 44.

<sup>192</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 228-229; M. Bilal, *Tuğlukşahlar Devleti*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021, s. 31.

## 2.5. DEHLİ TÜRK SULTANLIĞI'NDA TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİ VE PENCAP'TA TUĞLUKLU HÂKİMİYETİNİN TESİSİ

### 2.5.1. Gıyaseddin Tuğluk Şah Dönemi (1320-1325)

Gıyaseddîn Tuğluk Şah'ın tahta çıkmasıyla Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nde Tuğluklu hanedanı dönemi başladı. Tuğluk adının bir boy, kabile veya aile adı olup olmadığı hususunda tarihçiler arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Tuğluk adının Türkçe Kutluk'tan ileri geldiği, zamanla değişerek Tuğluk'a dönüştüğü tezi, genel manada kabul görmemektedir. Wolseley Haig, Tuğluk adının tartışmasız bir kabile adı olduğunu ileri sürerken bu görüşe karşı çıkanlar, Tuğluk adının hanedandan sadece Gıyaseddin Tuğluk ve Muhammed Tuğluk tarafından kullanıldığını, diğer hanedan üyeleri tarafından kullanılmamasının kabile adı olması ihtimalini çürüttüğünü ifade etmektedirler.<sup>193</sup> Muhammed Tuğluk'un kaynaklarda kendisini Tuğluk Şah'ın oğlu olarak adlandırmasından da hareketle en uygunu, Tuğluk adının bir aileye veya ataya nispet edildiği görüşüdür. Tuğluklu hanedanı öncesinde Hindistan coğrafyasında hâkim olan Kutbîler, Şemsîler ve Balabanlılar gibi diğer Türk-İslam hanedanlarının adlarının da hanedanın atası veya kurucu bey adından ileri gelmesi, bu görüşü destekler niteliktedir.<sup>194</sup>

Gıyaseddin Tuğluk'un soyunun, Horasan'dan Hindistan'a göç eden Karaunah Türklerine dayandığı hakkında kaynaklar ittifak etmektedir. Karaunah adının tam anlamı bilinmemekle birlikte pek çok tarihi kaynaktaki boy ve topluluk adı olarak geçmektedir. Karaunah Türkleri'nin, Sind Bölgesi ile Türkistan Bölgesi arasında yaşamış Türk veya Moğol kavimlerinin, Hindularla karışmasından meydana gelen melez bir topluluk olduğu düşünülmektedir.<sup>195</sup> Bazı kaynaklarda Moğolların, Çağataylıları küçümseyerek onlara melez anlamında Karaunah diye hitap ettikleri rivayet edilmektedir.<sup>196</sup> Sanskritçe "karışık" anlamına gelen "Karana" kelimesinin, "Karaunah" ile benzerliği bu rivayetlerde doğruluk payının bulunabileceğinin göstergesidir.<sup>197</sup> Bu dönemde Türkistan'dan Hindistan'a köle veya asker olarak getirilenlerin, yerel Hintli kadınlarla evlenmesi sık görülen bir durumdur.

<sup>193</sup> B. P. Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", *A Comprehensive History of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 460; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India, Chandigarh 1979*, s. 187.

<sup>194</sup> A. B. Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, Allahabad 1960, s. 247; A. M. Husain, *Tughluq Dynasty*, London 1938, s. 52-53; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 44-45.

<sup>195</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 460.

<sup>196</sup> Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 42.

<sup>197</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 461.

Zaten Gıyaseddin Tuğluk'un annesinin Pencap'lı ve Jat kavminden olduğu da bilinmektedir.<sup>198</sup> Gıyaseddin Tuğluk'un babası Malik Tuğluk'un ise Sultan Balaban ve Celaleddin Firuz Şah'ın Türk köle veya emirlerinden olduğu bazı kaynaklarda geçmekte ise de bu iddia doğrulanamamıştır. Aynı zamanda Gıyaseddin Tuğluk'un, Ebubekir ve Sipahsalar Receb adında kardeşleri de olduğu bilinmektedir. Kaynakların aktardıklarından Karaunahların Moğol değil Türk oldukları anlaşılmaktadır ve Tuğluk Şah örneğinde olduğu gibi Türk erkeklerinin Hindistan'ın yerli ırkından olan kadınlarla evlenmeleri neticesinde ortaya çıkan melez ırk, Karaunah olarak adlandırılmıştır. Zaten Tuğluk Şah'ın ömrü Moğollar ile savaş içinde geçmiştir ve kaynaklarda Moğollardan nefret ettiği ifade edilmektedir.<sup>199</sup>

Gıyaseddin Tuğluk, Sultan Alaeddin Muhammed Kalaç döneminde, Sultan'ın kardeşi Uluğ Han emrinde görev yapmaktaydı. Uluğ Han'la birlikte Renthembur'a yapılan seferde gösterdiği başarı sebebi ile hızla yükselen Tuğluk, Moğollara karşı devletin sınırlarını muhafaza görevi ile Multan'a atandı. İbn-i Battûta, Moğollara başarı ile mukavemet eden Gıyaseddin Tuğluk'un kazandığı 29 zaferin, Multan'daki Cuma mescidinin kitabesinde yazılı olduğunu nakletmektedir. Gıyaseddin Tuğluk'a bu başarıları nedeniyle "Gazi" unvanı verilmiş olup, ardından Lahor ve Dibalpur Valiliğine atanmıştır. Sık sık Pencap ve Sind bölgesini yağma ve talan eden Moğollara karşı emrine tahsis edilen orduyla taarruza geçen Gazi Tuğluk, Gazne'ye kadar ilerlemeye muvaffak oldu. Onun çabalarıyla bütün Sind ve Pencap bölgesi emniyet altına alınarak Moğollar Dehli Türk Sultanlığı için tehdit olmaktan çıkarılmıştır.<sup>200</sup>

Mübarek Şah döneminde de Dibalpur Valisi olarak görev yapan Gazi Tuğluk, Gücerat bölgesinde isyan eden Ayn el Mülk Multanî'nin itaat altına alınması için vazifelendirilmiş idi. Gücerat'a harekete eden Gazi Tuğluk, Ayn el Mülk Multanî tarafından iyi karşılandı. Ardından Dehli'ye hareket ederen Gazi Tuğluk, Multanî ile Mübarek arasındaki durumu diplomatik yollarla çözüme kavuşturdu ve bu sayede Multanî görevinde kalmaya devam etti.<sup>201</sup>

---

<sup>198</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960, s. 52; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 187.

<sup>199</sup> Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 42.

<sup>200</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 462; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 32.

<sup>201</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 463.

### 2.5.2. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Tahta Çıkışı

Hüsrev Han'ın Mübarek Şah'ı katletmesi ve tahtı ele geçirmesi, ardından diğer beylerin birer birer Hüsrev Han'a biat etmesi üzerine Dibalpur'da beklemede kalan ve Dehli'de bulunan oğlu Fahreddin Jauna aracılığıyla gelişmeleri izleyen Tuğluk Şah, kendisini itaat altına almak için gönderilen, Hüsrev Han'ın kardeşi Yusuf Sofi'nin ordusunu mağlup etti.<sup>202</sup> Gazi Tuğluk, Hüsrev Han'a biat etmeyerek İslam beldesini ve Türk devletinin tahtını Hinduların tahakkümünden kurtarmak ve Kutbeddin Mübarek Şah'ın intikamını almak amacıyla Fahreddin Jauna'nın da katılımından sonra beraberindekilerle birlikte harekete geçti. Hüsrev Han, Gazi Tuğluk'un Dehli'ye yaklaştığını öğrenince hazineyi açarak yağmalattı. Daha sonra karargâhını kurarak Tuğluk Şah'ı beklemeye koyuldu. Tuğluk Şah'ın da savaş meydanına ulaşmasıyla meydana gelen çarpışmada Hüsrev Han galip geldiyse de adamlarının yağmaya daldığı bir anda Gazi Tuğluk ordusunu topladı ve yeniden hücum kalktı, ardından da Hüsrev Han'ın ordusunu dağıtmaya muvaffak oldu. Hüsrev Han savaş meydanı terkederek kaçtı. Üç gün sonra Fahreddin Jauna tarafından yakalandı ve başı kesilmek suretiyle öldürüldü.<sup>203</sup>

Gazi Tuğluk, kendisine tahta çıkması teklif edilince Dehli tahtı için değil, öldürülen Mübarek Şah'ın intikamı için Dehli'ye yürüdüğünü, Sultan Alaeddin ve Sultan Kutbeddin Kalaç çizgisinde, Kalaç şehzadelerinden birine tahtı sunacağını ifade etti ve hayatta kalan olup olmadığını sordu. Kimsenin hayatta kalmadığını öğrenince Behram Ayba'ya tahta çıkmasını teklif etti. Behram Ayba, Tuğluk'un teklifini kabul etmedi ve Gazi Tuğluk'un tahta çıkmasını önerdi. Gazi Tuğluk, Behram Ayba'ya teklifini yineleyince Behram Ayba bu kez, Gazi Tuğluk'un tahta çıkması gerektiğini, eğer çıkmayacaksa oğlu Muhammed Jauna'nın tahta çıkarılmasını teklif etti. Bunun üzerine Gazi Tuğluk emir ve meliklerin de ittifakıyla tahta çıkmayı kabul etti ve "Gıyaseddin" unvanını aldı. Böylelikle Dehli Türk Sultanlığında Tuğluklu hâkimiyeti dönemi başlamış oldu.<sup>204</sup>

---

<sup>202</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 59; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 228; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 49.

<sup>203</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 456; B. S. Nijjar, *Panjab under the Sultans (1000-1526 A.D.)*, Lahor 1979, s. 54.

<sup>204</sup> Pandey, *Delhi Sultanate Early Medieval India*, s. 248.

### 2.5.3. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın İlk İcraatları

Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın tahta çıkmasıyla Hüsrev Han zamanında çıkarılan bütün kanunlar yürürlükten kaldırıldı ve Tuğluk Şah, Alaaddin Kalaç'ın pek çok faydalı kanununu uygulamaya ve neredeyse İslam'ın elinden çıkmış olan devlette düzeni yeniden sağlayacak kanunları yürürlüğe koymaya muktedir oldu. Onun yükselişi ve tahta çıkışı, daha önce kendisine denk olan melikler arasında hiçbir kıskançlığa yol açmadığı gibi birçoğu da onu desteklemekte idi. Gıyaseddin Tuğluk, tahta çıkışından sonraki bir hafta içinde başkenti sakinleştirmeyi başardı ve kırk gün içinde ülkenin her yerinde egemenliği kabul edildi.<sup>205</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın ilk icraatlarından birisi, Hüsrev Han döneminde görevlerinden azledilen ve zulüm gören emir, melik ve bürokratları teselli etmek ve onları tekrar iktalara ve muhtelif görevlere tayin etmek oldu. Tuğluk Şah, Kalaç hanedanının hayatta kalan kadınlarına geçimlerini idame ettirebilmeleri için maaş bağladı ve evlilik çağındakilere uygun evlilikler sağlayarak onurlarını korudu. Güzeller güzeli Deval Devi'yi, Hüsrav Han ile evlendirmekle herhangi bir şekilde ilgilenen herkesi büyük bir şiddetle cezalandırdı. Sultan'ın en büyük oğlu Fahreddin Jauna, "Uluğ Han" unvanını aldı ve tahtın varisi ilan edildi. Sultan'ın diğer oğulları Behram, Nusret, Zafer ve Mahmud Han'lar şehzadelik makamına atanırken Hüsrev Han'a karşı Tuğluk Şah'a destek veren Behram Ayba'ya "Keşlü Han" unvanı verilerek mevcut Uç iktasına Multan iktası da eklendi.<sup>206</sup> Tatar Han, Sultan'ın evlatlığı ilan edildi ve Zaferabad'a tayin edildi. Sultan'ın yeğenlerinden Bahaeddin'e, Samane'nin idaresi verildi ve Arz-ı Memalik olarak atandı. Esadeddin ise Naib-i Barbeg olarak atandı. Sultan'ın bir diğer yeğeni ayrıca damadı da olan Melik Şadi, vezirlik makamına terfi ettirildi. Kaynaklarda Sultan'ın kardeşlerinin herhangi bir vazifeye tayin edilmediği anlaşılmaktadır. Sultan Tuğluk'un yeğenlerini önemli görevlere atayıp kardeşlerine görev vermemesi, onların bu dönem hayatta olmadıklarını düşündürmektedir.<sup>207</sup>

Tuğluk Şah, Sultan Balaban örneğinde olduğu gibi kendisine destek veren akrabaları ve dostlarına yüksek rütbe ve görevler tayin ederek onları ödüllendirmiştir. Bu tayinlerle devletin idari mekanizmasına gerekli atamalar yapılmış ve merkezi otorite güçlendirilmiş

<sup>205</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 127-128.

<sup>206</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 127; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 33-34.

<sup>207</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 127; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 231; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 464; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 189; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 252.

oldu. Böylece özellikle Dehli'de kaybolmuş bulunan asayiş ve düzen yeniden sağlandı. Tuğluk Şah, Moğollara karşı da Kabil sınırına asker sevk etti ve kaleler inşa ettirdi. Sultan Tuğluk'un hükümdarlığında, Hüsrev Han zamanında tahrip edilen saraylar ve camiler onarılırken yenileri de inşa edildi. İslam kanunlarıyla tutarlı yargı reformu yapılarak adalet sistemi düzenlendi ve işkence kaldırıldı. Sultan Gıyaseddin Tuğluk, Hüsrev Han döneminde devletin gasp edilen ve boşaltılan hazinesini yeniden toparlamak için de girişimlerde bulundu. Bu dönem herkesin dağıtılan hazineden almış olduklarının iadesi istendi. Hüsrev Han, Müslüman tebaa ve kanaat önderlerinin tâbiyetlerini sağlamak için din âlimlerine hazineden görünüşte hayır amaçlı yüklü miktarda bağış yapmıştı. Bunlardan birçoğu ihtiyatlı davranarak aldıklarını hazineye iade etti. Dönemin en etkili Sufî âlimlerinden Nizamüddin Evliya, zaten sadaka olarak dağıtmış olduğunu ileri sürerek kendisine verilen meblağı iade etmeyi reddetti. Sultan, onu yargılamak için din âlimlerinden oluşan bir heyetin önüne çıkardı. Şeyh ile Sultan arasındaki ilişkiler ölümüne kadar gergin kalsa da Tuğluk Şah, Şeyh Nizamüddin'e herhangi bir ceza vermemiştir. Sultan Tuğluk'un yağmalanan ve dağıtılan hazineyi geri alma çabası birçok zorluk ve muhalefete uğramasına neden oldu ise de bu sayede devletin hazinesi yeniden toparlandı ve Sultan'ın makul cömertliği ve tebaasının refahına gösterdiği özen, muhalefetin tepkisinin cılız kalmasına yol açtı. Nitekim Sultan, halka her fırsatta cömertliğini göstermiş, devletin hazinesini ise israftan ve gereksiz masraftan kaçınarak korumuştur. Aynı zamanda Sultan Alaeddin Kalaç döneminde topraklarına el konulanların ıktaları ve itibarları da iade edildi.<sup>208</sup>

Hüsrev Han döneminde yaşanan yıkım devletin ekonomisini de bozmuş, Alaeddin Kalaç döneminde yapılan ekonomik düzenlemeleri çöküntüye uğratmıştı. Azalan tarımsal üretim ve bu durumun kamu ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Gıyaseddin Tuğluk Şah, tarımsal üretimin artırılmasını teşvik edici tedbirler aldı. Bu dönem ıslah edilmemiş toprakların saban altına alınarak ekilebilir arazilerin artırılmasına çalışıldı. Çiftçilerden alınan toprak vergisinin elde edilen mahsulün onda biri veya onbirde biri olarak alınması kararlaştırıldı. Fazlası yasaklandı. Geleneksel olarak alınan oran beşte biri idi. Alaeddin Kalaç döneminde ise yarı yarıya vergi alınmaktaydı.<sup>209</sup> Vergilerin çiftçilerin ödeme gücü dikkate alınarak toplanması emredildi. Bu durum boşalmış ve harap olmuş olan köylerin yeniden canlanmasına ve âtil duran arazilerin üretime kazandırılmasına neden oldu. Tarımsal üretimin artırılmasına yönelik tedbirlerin uygulanmasında, tımar sahipleri ve

---

<sup>208</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 128-129; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 251; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 190.

<sup>209</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 467.

mahalli idareciler sorumlu tutuldu. Gelir tahsildarlarının ücretleri de vergiden muaf tutularak çiftçilerden elde edilen ürünlere el konulmasının önüne geçildi. Çiftçilerin haydutlardan da korunması için kaleler inşa edildi ve yollar üzerinde emniyeti sağlayacak tedbirler alındı. Aynı zamanda çiftçilerin tarlalarını sulaması için devlet eliyle sulama kanalları inşa edildi. Bu kanallar, özellikle kuraklık dönemlerinde çok faydalı oldu ve üretimin devam etmesini sağladı. Gıyaseddin Tuğluk'un kamu yararına aldığı tedbirler, her kesimin takdirini kazandı ve halkın devlete olan güvenini artırdı. Ayrıca Sultan Tuğluk, ihmal edilmiş olan posta hizmetlerini ihya etmek için köprüler inşa ettirdi ve harap durumdaki kalelerin onarılmasını sağladı. Bu sayede Gıyaseddin Tuğluk Şah, devletinin en uzak köşeleriyle yakın temas halindeydi ve her türlü gelişmeden hızlı bir şekilde haberdar oluyordu.<sup>210</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın bütün iyileştirme çabalarına rağmen Dehli Türk Devleti'nin içinde bulunduğu durum, bünyesinde birçok sorunu barındırmaktaydı. Devletin sınırlarının genişliği, merkezden uzakta bulunan bölgelerin kontrolünü güçleştirmekteydi. Dehli'de yaşanan taht değişikliği sırasında Sind hâkimi olan Amar, Thatta ve Güney Sind'i ele geçirdi ve yarı bağımsız hareket etmekteydi. Ayn el Mülk Multanî'nin merkeze çağrılmasının ardından Gücerat da kargaşa içerisinde kaldı. Malik Dinar, Zafer Han, Hüsameddin ve Vahidüddin Kureyşî'nin düzeni sağlama çabaları da başarısız oldu. Çitor, Nagaur ve Jalor kaleleri de sık sık Racput şeflerinin saldırılarına maruz kalmaktaydı. Doğuda Bengal, çoktandır devletin en sorunlu eyaletiydi. Balaban soyundan olan Bahadır Şah, babası Şemseddin Firuz'un ölümünün ardından Laknauti'yi ele geçirdi. Tirhut ve Cacnagar (Orangal) ise Hindu racaların elinde bulunmakta idi. Dekken'in Alaeddin Kalaç tarafından fethedilmesinden sonra Deogir ve Telingana'ya seferler düzenlenerek merkezi otoriteye bağlı kalması sağlanıyordu. Dehli'deki durum sonrasında ise bölgedeki racalar bağımsızlığını kazandı. Maber'de de devletin otoritesi yok gibiydi.<sup>211</sup> Devlet otoritesinin uzak eyaletlerde zafiyete uğraması, Sultan Tuğluk'u maliye gibi askeri alanda da bazı düzenlemelere sevk etti. Alaeddin Kalaç zamanında tam bir savaş makinasına dönüşen ordu, Hüsrev Han zamanında dağılmıştı. Ordunun etkinliğinin çoğu yola bağlıydı bu yüzden atların bakımı yapıldı ve sefere hazır hale getirildi. Gıyaseddin Tuğluk'un kendisi de kıdemli bir askerdi ve ordunun yeniden örgütlenmesi için çok çaba sarf etti. Bu çabaları sonucunda da saltanatının ikinci yılında orduyu yeniden organize etmeye muvaffak oldu.<sup>212</sup>

<sup>210</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 190; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 128-129.

<sup>211</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 465.

<sup>212</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 469.

Sultan Gıyaseddin Tuğluk'un halkın ekonomik durumunu gözeterek gerçekleştirdiği reformlar, sadece Müslüman tebaa tarafından değil, Hindular tarafından da memnuniyetle karşılanmıştı. Tuğluk, Hüsrev Han döneminden çıkardığı ders ile Hinduların gereğinden fazla zenginleşmesinin önüne geçilmesini sağlayacak kanuni tedbirler aldı. Hinduların ılımlı bir rahatlık içinde yaşamalarına müsaade edilecek, hiç kimsenin güç hırsına kapılmaması için servet biriktirmesini izin verilmeyecekti. Sultan Tuğluk'un tahta çıktığı koşullar göz önüne alındığında almış olduğu bu tedbirlerin, devletin idaresinin Türklerin elinden çıkıp nüfus olarak kat be kat fazla olan Hinduların eline bir daha geçmemesi için alınmış yerinde tedbirler olduğu görülmektedir.<sup>213</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Dehli'de düzeni ve otoriteyi sağlarken Moğollardan gelebilecek saldırılara karşı önlem olarak kaleler inşa ettirmiş ve Kabil sınırında asker konuşlandırmıştı. Batı Pencap'ta Tuğluk Şah'tan hoşnut olmayan ve bölgede yeniden bir Moğol gücü kurulmasını isteyen büyük bir Moğol nüfusu bulunmaktaydı. Ayrıca Pencap'ta Gakharlar, Dehli'nin otoritesini tanımıyor ve vergi ödemek istemiyorlardı.<sup>214</sup> Dekken eyaleti Kutluk Han idaresinde Tuğluklu hanedanına sadık kaldı. Ancak Telingana, Alaeddin Kalaç'ın ölümünün ardından Dehli'ye vergi ödemeyi durdurmuştu. Telingana Racası Pratap Rudradeva'nın artan gücü ve bağımsızlığını ilan etmesi nedeniyle Dehli'de idari mekanizmayı düzene sokan ve Doab'daki Hindu isyanını da yeni bastırılmış olan Sultan Gıyaseddin Tuğluk, dikkatini bu bölgeye çevirdi.<sup>215</sup>

#### **2.5.4. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Fetih Hareketleri**

##### **2.5.4.1. Varangal Seferi**

Gıyaseddin Tuğluk, büyük oğlu Uluğ Han unvanlı Fahreddin Jauna'yı, devletin doğu sınırında bulunan Varangal'ın fethi ile görevlendirdi ve emrine içinde Alaeddin Muhammed Kalaç'ın subaylarının da bulunduğu büyük bir ordu tahsis etti. Daha önce emsali olmayan kısa zamanda Deogir'e ulaşan Fahreddin Jauna Han, burada bir süre dinlendikten ve asker topladıktan sonra Telingana'ya girdi ve şehri yağmalattı. Daha sonra başkenti olan Varangal'e ulaştı. Telingana Racası da Varangal kalesine çekilmişti. Varangal kalesi yapı

---

<sup>213</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 129.

<sup>214</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 251.

<sup>215</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 232; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 470; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 130; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 251.

itibariyle son derece dayanıklı ve korunaklı bir kale idi. Ayrıca 700 yıldır el değiştirmemiş ve daha önce fethedilememişti.<sup>216</sup> Hindular kaleyi şiddetle savundu iseler de Fahreddin Jauna'nın kararlı saldırıları ve kalede baş gösteren erzak sıkıntısı, racayı barış istemek durumunda bıraktı. Yüklü miktarda vergi vermeyi teklif eden racanın teklifini, Melik Kafur'un ısrarına rağmen Fahreddin Jauna Han kabul etmedi ve kalenin koşulsuz teslim edilmesini istedi. Uluğ Han'ın racanın barış teklifini kabul etmemesinin gerekçesinin, racanın daha önce verdiği sözleri tutmaması olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda kalenin düşürülememesi, Hindularda Varangal'ın düşürelmez olduğu algısını güçlendirebilir ve halkı isyanlara teşvik edebilirdi. Kalenin koşulsuz teslimini kabul etmeyen Hindular, bir yandan da Dehli ordusunun merkez ile irtibatını kesmeye çalışıyordu.<sup>217</sup> Hinduların iletişimi kesme çabalarının başarılı olması neticesinde Dehli'den uzun süredir haber alınmaması ve gönderilen ulakların da geri dönmemesi, ordu üzerinde olumsuz tesir bıraktı. Şiddetli hava şartları ve sıcak rüzgârlar birçok askerin ölümüne neden oldu ve ordu içinde bazı salgın hastalıklar yayıldı. Kaynaklar, 1321 yılında başlayan Varangal kuşatmasının yaklaşık 6 ay sürdüğünü ifade etmektedir. Kuşatma devam ederken aynı zamanda bir astrolog da olan Ubeyd adlı bir şairin, Dehli'de Gıyaseddin Tuğluk'un vefat ettiği şayiasını yayması, bazı emirlerin ordudan ayrılmasına ve Dehli ordusunun bozulmasına neden oldu. Bazı kaynaklarda Fahreddin Jauna'nın, Şair Ubeyd ve beraberindekilerin telkiniyle Sultan olma hevesine kapıldığı, bu yüzden söylentinin yayılmasını bizzat emrettiği, bu sayede emirleri kendi etrafında toplamayı amaçladığını ifade etmektedir. Emirlerin söylentilerin doğru olmadığını bildiği için Sultan'a biat etmediği, bu yüzden cezalandırılacaklarını düşündüklerinden orduda birliğin bozulduğu rivayet edilmektedir.<sup>218</sup> Söylentinin yayılması üzerine bazı subaylar ordudan ayrılarak geri çekildi. Bazılarının da Varangal Racası ile gizlice görüştüğü ve geri çekildiği rivayet edilmektedir. Racanın kaleden çıkarak saldırıya geçmesi üzerine Dehli ordusu dağıldı ve kuşatma kaldırıldı. Fahreddin Jauna beraberindeki az sayıda adamıyla Deogir'e çekilmek zorunda kaldı. Yol boyunca Hinduların takip ve tacizleri devam etti. Ordunun Varangal'dan çekilmeden gelen Dehli elçileri, Gıyaseddin Tuğluk'un hayatta olduğunu bildirirse de bu durum mağlubiyeti engelleyemedi. Ordudan ayrılan bazı subaylar beraberindekilerle birlikte Dehli hükümetine sadık Hindu racalar

---

<sup>216</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 470; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 64; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 130; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 191.

<sup>217</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 252; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 470; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 70.

<sup>218</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 470; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 191; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 131; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 253-254.

tarafından yakalanarak öldürüldü. Ordu içinde fitne çıkararak ordunun bütünlüğünü bozan Şair Ubeyd ve beraberindeki emirler, yakalanarak Dehli'ye götürüldü. Gıyaseddin Tuğluk, kendisinin öldüğü şayiasını yayanların diri diri gömülmesini emretti ve Şair Ubeyd diri diri gömülerek öldürüldü.<sup>219</sup>

#### 2.5.4.2. II. Varangal Seferi

Fahreddin Jauna'nın beraberindekilerle Dehli'ye dönmesinin ardından Sultan Gıyaseddin Tuğluk, oğlunu daha fazla asker ve yetkiyle tekrar Telingana üzerine sevk etti. Birkaç ay içinde toparlanan büyük bir ordunun tekrar Fahreddin Jauna'nın emrine verilmesi, Tuğluk'un oğlunun sadakatinden şüphe etmediğini göstermektedir. Bu sefer Uluğ Han daha temkinliydi ve iletişim hatlarını korumak için etkili adımlar attı. Rotası üzerindeki Bihar kalesi ve birkaç kaleyi daha fethetti ve buralara birer garnizon yerleştirdi.<sup>220</sup> Daha sonra Varangal üzerine yürüyen Uluğ Han, ilkinden daha güçlü bir şekilde kuşatmaya girişti. Raca Pratap Rudradeva, Dehli ordusunu birkaç ay sonra yeniden karşısında tam teçhizatlı olarak görünce şaşkınlığına engel olamadı. Kuşatmayı uzatmak için Uluğ Han'la yüzleşmeye ve Dehli ordusunu yıpratmaya karar verdi ve direnişe geçti. Uluğ Han'ın kararlılığı ve çağın gerektirdiği top, mancınık gibi kuşatma ekipmanlarına sahip olan Dehli ordusunun gayretlerine, kaledeki açlık ve hastalıklar da eklenince tebaasından birçok kişiyi kaybeden raca barış teklifinde bulundu.<sup>221</sup> Fahreddin Jauna'nın devam eden saldırıları neticesinde bir süre sonra Varangal kalesi düştü. Varangal Racası; eşleri, çocukları, askerleri, atları, filleri ve bütün hazinesi ile ele geçirildi. Binlerce Hindu öldürüldü. Elde edilen esir ve ganimetler Dehli'ye gönderildi. Varangal'ın adı "Sultanpur" olarak değiştirildi. 1323 yılında Telingana ilk defa doğrudan Müslüman idaresine tabi olmuştur. Uluğ Han, bazı geçici idari düzenlemelerde bulundu. Telingana birkaç idari birime bölündü. Varangal'in fethedildiği haberi ulaştığında Dehli'de yeni inşa edilmiş olan Tuğlukabad kalesinde kutlamalar yapıldı ve eğlenceler düzenlendi.<sup>222</sup>

---

<sup>219</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 131; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 471; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 191; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 73.

<sup>220</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 471; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 131

<sup>221</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 472; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 131.

<sup>222</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 255; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 192; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 472; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 69.

### 2.5.4.3. Cacnagar Seferi

Uluğ Han, Varangal'in fethinden sonra 1324 yılının ortalarında, Varangal kuşatması sırasında Raca Pratap Rudradeva'ya yardım eden veya müttefiki konumunda olan Müslüman tarihçilerin Cacnagar dedikleri Orissa'daki Utkala Racası Bhanudeva'yı cezalandırmak için Cacnagar üzerine yürüdü. Raca Bhanudeva'nın direnişe geçmesi neticesinde yaşanan kanlı çatışma sonucunda Hindular yenildi ve kampları yağmalandı. Cacnagar'ın fethi neticesinde 40 fil ile birlikte ele geçirilen ganimetler Dehli'ye gönderildi. Hindu racalarını bir bir mağlup eden Fahreddin Jauna Han, Dehli'ye muzaffer olarak döndü.<sup>223</sup>

### 2.5.5. Moğol İstilas

Dehli ordusu henüz Telingana seferinden dönmemişken devletin batı sınırındaki ani bir kargaşa endişe kaynağı oldu. Samane Valisi Bahauddin Gerşasb, Moğol ordusunun İndus nehrini geçerek ilerlediğini Dehli'ye bildirdi. Bunun üzerine harekete geçen Gıyaseddin Tuğluk, Melik Şadi komutasında bir orduyu Gerşasb'ın yardımına gönderdi. Moğollara karşı direnen Samane ordusuna Dehli ordusunun da yetişmesiyle Samane'nin doğusunda iki ayrı noktada Moğollar mağlup edildi. Muzaffer olan ordu, birçok esirle birlikte Dehli'ye döndü. Bu saldırı, Gıyaseddin Tuğluk Şah döneminde yapılan son Moğol saldırısı olmuştur. Sultan Gıyaseddin Tuğluk, Dehli ordusunu kısa bir zamanda toparlamış ve zamanında aldığı tedbirler sayesinde devletin iki ayrı noktasında aynı anda etkin bir şekilde görevini yerine getirebilen bir ordu kurmaya muvaffak olmuştur.<sup>224</sup>

### 2.5.6. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Son Seferleri

#### 2.5.6.1. Laknauti Seferi

Sultan Muizzeddin Keykubad (1287–1290) döneminden beri Balaban soyundan hükümdarlar, Laknauti'de bağımsız hareket ediyorlardı ve Dehli'ye bağlılıkları şüpheliydi. Hatta bu durumu Muhammed Bahtiyar Kalaç dönemine kadar götürmek mümkündür. Bu

---

<sup>223</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 473; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 255; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 70; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 74.

<sup>224</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 192; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 256; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 73; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 78-79.

dönem Laknauti’de şiddetli taht mücadeleleri yaşanmaktaydı. Bengal’deki bu istikrarsız durum, Müslüman tebaa için dayanılmaz hale geldi. 1318 yılında Şemseddin Firuz’un ölümünün ardından oğulları Şihabeddin Buğra Han, Kutlu Han, Nasreddin Han ve Bahadır Bura arasında yaşanan taht mücadelesinde Bahadır Bura, kardeşlerine nazaran daha hırslıydı ve vakit kaybetmeden saldırıya geçti. Bahadır Bura, babasının yerine tahta çıkan Şihabeddin Buğra Han’ı mağlup ederek tahttan uzaklaştırdı ve Kutlu Han’ı öldürdü. Bahadır Bura, Bengal’in doğusunda Sonargaon’da hüküm sürmekteydi ve Bengal’in tamamında hak iddia ederek kendi adına para bastırmaktaydı. Çok geçmeden Şemseddin Firuz’un en küçük oğlu Nasreddin de Laknauti’de hükümdarlığını ilan etti. Laknauti emirlerinden bazıları Sultan Gıyaseddin Tuğluk’a müracaat ederek Bengal’deki karışıklığa müdahale etmesini istirham ettiler. Bir süre sonra da Nasreddin Şah, Bahadır Bura’ya karşı Sultan Tuğluk’tan bizzat yardım istedi.<sup>225</sup>

Bengal’deki durumdan evvelce haberdar olan Sultan Gıyaseddin Tuğluk, Nasreddin Balaban’ın yardım talebi ile aradığı fırsatı buldu ve Bahadır Bura’ya karşı bizzat harekete geçmeye karar verdi. Sultan, Veliahtı Fahreddin Jauna’yı Dehli’de vekil bırakarak Laknauti üzerine yürüdü.<sup>226</sup>

Sultan Gıyaseddin Tuğluk Tirhut’a ulaştığında burada Nasreddin Şah ile bir araya geldi. Tuğluk, oğlu Behram Şah’a Nasreddin Şah ile birlikte Laknauti’ye ilerlemesini emretti. Behram Şah komutasındaki Dehli ordusu ile Bahadır Bura’nın ordusu, Laknauti yakınlarında karşı karşıya geldi. İki taraf arasında yaşanan savaşta Bahadır Bura yenildi ve tutsak edildi. Ardından Dehli ordusu bütün Bengal’de kontrolü ele geçirdi. Gıyaseddin Tuğluk Şah, Laknauti’nin idaresini Nasreddin Şah’a bıraktı. Sonargaon ise direk Dehli’ye bağlandı ve idaresi Sultan Tuğluk’un evlatlık oğlu Tatar Han’a verildi. Böylece Bengal’in doğusu tamamen ilhak edilmiş oldu ve aynı zamanda Laknauti üzerinde bir baskı unsuru olarak bırakılarak Balaban soyunun burada bağımsız hareket etmesinin önüne geçildi. Laknauti’de Sultan Gıyaseddin Tuğluk adına para basılacak ve hutbe okunacaktı. Nasreddin

---

<sup>225</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 74; Saksena, ” Ghiasuddin Tughluq”, s. 474; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 75.

<sup>226</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 75; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 233; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 256; Saksena, ” Ghiasuddin Tughluq”, s. 474; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 193.

İbrahim Şah, her yıl Dehli'ye belirli bir miktar vergi ödeyecekti. Elde edilen ganimetlerle birlikte Bahadır Bura da tutsak edildi ve Dehli'ye götürüldü.<sup>227</sup>

### 2.5.6.2. Tirhut Seferi

Gıyaseddin Tuğluk Şah, Bengal seferi dönüşünde sadakatinden şüphe duyduğu Tirhut üzerine sefer düzenledi. Tirhut daha önceki hanedanlar döneminde de hep bağımsız kalmıştı ve Karnata hanedanından Raca Hari Singh tarafından idare ediliyordu. Hari Singh, Dehli ordusuna direndi ise de yaşanan savaşta mağlup oldu ve ormanlık alana kaçtı. Gıyaseddin Tuğluk kaleyi tamamen ele geçirdi ve racanın peşine düştü.<sup>228</sup> Racanın yakalanıp yakalanmadığı ile ilgili kaynaklarda çeşitli rivayetler mevcuttur. Hint kaynakları racanın cesurca savaştığını, Tirhut'tan ayrılarak Nepal'a göç ettiğini ve orada bağımsız bir krallık kurduğunu<sup>229</sup> rivayet ederken İsemî, Fütuh-ûs Selatin'de Tirhut'un fethini şu ifadelerle aktarmaktadır:

*Tuğluk, Tirhut tepelerinin yanından geçerken Raca silahlı bir şekilde ormana yöneldi. Tuğluk ormanda ilerleyemeyince atından indi, bir balta istedi ve ağaçlardan birini kendi elleriyle kesti. Bunu gören askerler de aynısını yaptı ve kısa zamanda yol açıldı. Onlar sonunda, önünde su dolu yedi hendek olan yüksek duvarlarla çevrili bir kaleye vardılar. Tuğluk burayı kuşattı, hendekleri doldurdu ve üç hafta içinde duvarları yıkarak kaleye girdi. Raca ve ailesi büyük bir ganimetle birlikte ele geçirildi.*<sup>230</sup>

Tuğluk Şah, Tirhut'un fethi ile Bihar'ın kuzeyinde devletin gücünü pekiştirdi. Ahmed Han'ı, Tirhut'a vali olarak atayan Tuğluk, daha sonra Dehli'ye doğru yola çıktı.<sup>231</sup>

### 2.5.7. Gıyaseddin Tuğluk Şah Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyalar

Gıyaseddin Tuğluk Şah döneminde de Pencap kozmopolit bir yapıya sahipti. Tuğluk Şah'ın Dibalpur Valisi olduğu dönemden beri Moğol saldırılarına karşı gösterdiği başarılı mukavemet ve Alaeddin Muhammed Kalaç'ın onun emrine tahsis ettiği ordu sayesinde

<sup>227</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 475; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 193; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 76; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 76.

<sup>228</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 56; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 257; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 475; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 134.

<sup>229</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 258.

<sup>230</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 234; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 76.

<sup>231</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 258; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 77.

Moğollara karşı taarruza geçmesi, Pencap ve çevresini güvenli hale getirmişti. Bu durum Tuğluk Şah'ın hükümdarlığı döneminde de devam etti. Moğolların İndus nehrini geçerek girdiği son akın da başarılı şekilde püskürtüldü.<sup>232</sup> Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın devletin merkezi otoritesini güçlendirmesi, Pencap ve Sind bölgesindeki kaleleri tamir ettirip önemli yollar üzerindeki asayişini temin etmesi, iletişim ve istihbaratı güçlendirmesi vb. yerinde tebdirleri, bölgedeki huzuru sağlamaya yardımcı oldu. Aynı zamanda devletin askeri gücünün Pencap ve çevresinde hissedilir oranda artırılması, Gakharlar gibi boyunduruk altında bulunmak isyemeyip ayaklanmak için uygun zamanı kollayan yerli unsurlar için de caydırıcı olmuştur. Bu nedenlerle Tuğluk Şah'ın adaletli ve cömert aynı zamanda zulümden uzak siyaseti, bu dönemde herhangi bir isyan çıkmasını engellemiştir. Tuğluk Şah döneminde Gücerat bölgesinde Pervari'lerin neden olduğu bir ayaklanma haricinde isyan hareketi görülmemiştir.<sup>233</sup>

### 2.5.7.1. Gücerat İsyanı

Moğol istilasının bertaraf edilmesinden kısa bir süre sonra Gücerat bölgesinde bir isyan çıktı. Kaynaklarda isyancıların kimliği ve isyanın yeri ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda Pervari isyanı olarak geçen bu ayaklanmanın, Hüsrev Han destekçisi Hindular tarafından çıkarılmış olması çok muhtemeldir. Nitekim Hüsrev Han'ın Hindulardan teşkil ettiği kendisine bağlı birlik de Pervari olarak adlandırılmaktaydı.<sup>234</sup> Alaeddin Muhammed Kalaç'ın ölümünden sonra Gücerat eyaleti, Dehli'den bağımsız hareket etmekteydi. İsyanı bastırmak için Melik Şadi emrine verilen birlikle Gücerat'a sevk edildi. İsyancıların yüksek bir kalede toplandığı haberini alan Melik Şadi, birlikleriyle kaleye intikal etti ve kaleyi kuşattı. Zaman zaman çatışmaların yaşandığı sırada bir grup isyancı, Melik Şadi'nin kampına gizlice girerek onu katletti. Başarılı bir idareci ve komutan olan Melik Şadi'nin ölümü üzerine morali bozulan Dehli ordusu, isyanı bastırmakta başarısız oldu ve Dehli'ye geri çekildi. Damadı ve en güvendiği vezirlerinden biri olan Melik Şadi'nin öldürülmesi hadisesi, Sultan Gıyaseddin Tuğluk'u derinden etkilemiştir.<sup>235</sup>

---

<sup>232</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 127.

<sup>233</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 56; Husain, *The Rise and Fall of Mohammad bin Tughluk*, s. 30.

<sup>234</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammad bin Tughluk*, s. 30.

<sup>235</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 56; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 474; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 192; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 73; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 79.

### 2.5.8. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Ölümü (1325)

Sultan Gıyaseddin Tuğluk, Bengal ve Tirhut'taki başarılı seferlerinin ardından Tuğlukabad'a dönüş yolundaydı. Sultan'ın vekil olarak bıraktığı Fahreddin Jauna Han'ın Dehli'deki icraatlarından aldığı raporlar doğrultusunda memnun kalmadığı ve isyan girişiminden kuşkulandığı için hızlıca Dehli'ye hareket ettiği rivayet edilmektedir. Sultan Gıyaseddin Tuğluk'un Şeyh Nizamüddin Evliya ile arasının iyi olmamasına karşın, Fahreddin Jauna'nın Şeyh'e itibar etmesi, başka bir rivayete göre de Şeyh'in müridi olması, Sultan Tuğluk'un kulağına gitmiş ve bu durum Sultan'ı oldukça rahatsız etmişti. Daha önce Sultan Tuğluk, Şeyhin müzikli zikir etkinlikleri yapmasını ülkenin önde gelen din adamlarıyla istişare etmiş ve müziğin İslam'a aykırı olduğu fetvası ile müzikli zikir meclislerini yasaklatmıştı. Fahreddin Jauna ise Sultan'ın yokluğunda bu yasağı uygulamamaktaydı. Şeyh Nizameddin Evliya'nın bir keresinde Fahreddin Jauna'ya, yakında Sultan olacağını söylediği de kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca Sultan seferdeyken Fahreddin Jauna, yüksek bir maliyetle çok sayıda köle satın almıştı. Esas Sultan Tuğluk'un oğlundan şüphe etmesi bu sebeptendi. Sultan Tuğluk'un dönüş yolunda oğluna mektup gönderdiği ve yanlışlarını dile getirip kendisini uyardığı rivayet edilmektedir.<sup>236</sup>

Veliaht Fahreddin Jauna Han, babasının dönüş yolu güzergâhında Tuğlukabad'a yakın bir mesafede bulunan Afganpur<sup>237</sup> denilen yerde, Sultan ve muzaffer ordusunu karşılama ve resmigeçit töreni için başkente girmeden önce dinlenebileceği ahşap bir köşk inşa ettirdi. Köşkü bizzat Fahreddin Jauna Han kendisi tasarladı ve köşk, Ahmed Ayaz sorumluluğunda inşa edildi.<sup>238</sup> Köşk'ün kolonlarının ahşaptan yapıldığı, kasıtlı olarak hafif bir sarsıntıya veya zayıf bir bölgesine fillerin temas etmesiyle tavanı çökecek şekilde tasarlandığı, kaynaklarda rivayet edilmektedir.<sup>239</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Afganpur'a ulaştığında büyük bir coşkuyla karşılandı ve kendisi için inşa edilen köşkte emir ve meliklerle birlikte yemek yedi. Yemeğin ardından misafirlerin ayrıldığı sırada Fahreddin Jauna Han, Bengal'den ganimet olarak getirilen fillerin geçiş merasimi için Sultan Tuğluk'tan izin istedi. Fillerin geçişi sırasında köşkün tavanının çökmesi neticesinde Sultan Tuğluk, oğlu Şehzade Mahmud ve beraberindeki birkaç kişi daha

<sup>236</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 258.

<sup>237</sup> Tuğlukabad'a 5 mil mesafede bulunan yerleşim yeri. Bkz. Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 78.

<sup>238</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 134; Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 476; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 259.

<sup>239</sup> Bkz. Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 134; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 259; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 90.

enkaz altında kaldı. Fahreddin Jauna Han'ın, kasıtlı olarak enkazın kaldırılmasını geciktirdiği ve adamlarına Tuğluk Şah'ın cesedinin götürülmesini emrettiğinde, Tuğluk'un hâlâ nefes alabildiği rivayet edilmektedir.<sup>240</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın ölümü açıkça suikast emareleri taşımaktadır. İbn-i Battûta, Esterabadî ve Bedaunî de bu iddiayı desteklemektedir. Ancak kaynaklarda ölümü ile ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Fillerin kalabalığı ve teması neticesinde kazara meydana geldiğini rivayet edenler olduğu gibi olayın yıldırım düşmesi sonucu gerçekleştiği rivayetleri de mevcuttur.<sup>241</sup>

Sultan Tuğluk, 1325 yılının Şubat veya Mart ayında vefat etti. Naaşı, çöken köşkün enkazında en sevdiği oğlu Şehzade Mahmud Han'ın üzerine kapaklanmış olarak bulundu ve daha önce Tuğlukabad'da kendisi için seçtiği türbeye gece yarısı defnedildi. Şehzade Mahmud da bu olay sırasında babasıyla birlikte vefat etti.<sup>242</sup>

Sultan Gıyaseddin Tuğluk, olağanüstü yeteneklere sahip bir hükümdardı. O, kademeli olarak rütbeden rütbeye yükselerek Dehli Sultanı oldu. Devlet idaresinde kazandığı deneyim sayesinde kriz anlarında soğukkanlı kalabilmiş ve planlı hareket etmiştir. Alaeddin Kalaç'ın yöntemleri konusunda eğitim almasına rağmen Sultan Tuğluk, acımasızlıktan kaçındı. Nazik ve cömert bir kalbe sahipti. Barânî'ye göre kişisel hayatı iffetli ve saftı. Birçok Orta Çağ hükümdarının karakterini lekeleyen kusurlardan arınmış bir karaktere sahipti. Yaşadığı çağın ahlaksızlıklarından ve şehvetli zevklerinden kaçındı ve o hükümdarlık vazifesini görev bilinciyle yerine getirdi. İdare mekanizmasını adalet ve sertliği birleştiren tarzda yeniden şekillendirdi. Zenginlik ya da soydan ziyade, liyakata dayalı atamalar yaptı. İşkence ve zulmü kaldırarak Alaeddin Kalaç'ın yöntem ve kanunlarına yeni bir anlam kazandırdı ve daha uygulanabilir hale getirdi.<sup>243</sup>

Tuğluk Şah inançlı bir Müslümandı, inancının tüm hükümlerine uymakta ve özellikle sarhoş edicilerden kaçınmakta titizdi. Kumarı, şarabın üretimini ve satışını yasakladı ve mümkün olduğu kadar İslam hukukuna riayet edilmesini sağladı. Kişisel gururdan ve

---

<sup>240</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 57; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 260; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 77; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 134.

<sup>241</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 476; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 235; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğlukular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 92.

<sup>242</sup> R. C. Majumdar, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 57; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 135.

<sup>243</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 482-483; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 193-194.

kendini beğenmişlikten yoksundu. Onun tahta çıkması, ailesi, dostları ve yakınları ile olan ilişkilerinde hiçbir fark yaratmamıştır.<sup>244</sup>

Sultan Gıyaseddin Tuğluk'un hükümdar olduğunda karşılaştığı sorunlar, sadece büyüklükleri bakımından çok değil, aynı zamanda doğası gereği de karmaşıktı. Buna ve öncelikle asker kökenli bir lider olmasına rağmen bir dizi cesur ama iyi hesaplanmış önlemlerle saltanat mekanizmasını işler hale getirdi. Onun kısa saltanatı zamanında, diğer hükümdarların uzun yıllar içinde yapabileceği işleri, günler içinde başardığı açıkça görülmektedir. Alaeddin Muhammed Kalaç'ın çok zahmetli ve zorlu mücadelesiyle kabile ve bölgesel racalıkların kılıç zoruyla bütünleştirilmesiyle oluşmuş Dehli Türk Sultanlığı Devleti'ne o, yeni bir hayat verdi. Onun güçlü yönetimi, ülkenin Türkler elinde kalmasını sağladı ve halka barış ve refah içinde yaşama şansını verdi. Barâni'nin tabiriyle onun döneminde insanlar, sanki Alaeddin Muhammed Kalaç yeniden canlanmış gibi hissettiler.<sup>245</sup> Onun bazı icraatlarını Sultan Alaeddin bile başaramamıştı. Örneğin Bengal sorunu ancak onun döneminde çözülebildi.<sup>246</sup>

Gıyaseddin Tuğluk Şah döneminde bastırılan paralarda, Gıyasü'd-dünya ve'd-din, Tuğluk Şah es-Sultan, es-Sultan'ül Gazi vb. unvanlar kullandığı görülmektedir.<sup>247</sup> Kalaç hanedanı döneminde Moğollara karşı savaşırken başarıları nedeniyle kendisine "Gazi" unvanı verilmiş ve o, bu unvanı ömrünün sonuna kadar kullanmaya devam etmiştir. Sultan Tuğluk'un devletin idari, askeri, mali, tarım ve adalet sistemi üzerinde yaptığı reform niteliğinde düzenlenmeler, hazinesi boşaltılmış, ordusu dağılmış, enkaz halindeki bir devletin eski ihtişamına kavuşmasını sağlamıştır. Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın vefatı ile zaten daha öncesinden veliaht ilan edilmiş olan oğlu Muhammed Tuğluk, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin Tuğluklu hanedanının ikinci hükümdarı olarak tahta çıktı.<sup>248</sup>

---

<sup>244</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 129; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 193.

<sup>245</sup> Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq", s. 465-466; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 193.

<sup>246</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 193.

<sup>247</sup> Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 95.

<sup>248</sup> S. Lane-Pool, *Medieval India Under Mohammedan Rule*, New York 1903, s. 121-122; V. A. Smith, *The Oxford History of India*, Oxford At The Clarendon Press 1919, s. 237.



**Harita 3.1.** Gıyaseddin Tuğluk Dönemi Tuğluklu hâkimiyeti sınırlarını gösterir harita.  
(<https://hyderabadhistory.wordpress.com/2015/03/24/warangal-to-sultanpur/tughlaq-map/>)



**Resim 3.1** Ghiyaseddin Tuğluk Şah'ın Türbesi, Dehli.

(<https://rangandatta.files.wordpress.com/2018/04/ghiyasuddin-tughlaq-tomb-1.jpg>)



**Resim 3.2** Sultan Muhammed Tuğluk.

(<https://www.dnaindia.com/analysis/column-tughlaq-s-taxes-and-delhi-sultanate-s-decline-2552863>)

## BÖLÜM III

### 3. TUĞLUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE PENCAP VE ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR

#### 3.1. SULTAN MUHAMMED TUĞLUK DÖNEMİ (1325-1351)

##### 3.1.1. Sultan Muhammed Tuğluk'un Tahta Çıkışı

Sultan Gıyaseddin Tuğluk'un ani ölümünün ardından daha önce veliaht tayin edilmiş olan büyük oğlu "Uluğ Han" unvanlı Fahreddin Jauna Han, herhangi bir itiraz olmaksızın babasının ölümünden 3 gün sonra Tuğlukabad'da Sultan ilan edildi. Fahreddin Jauna Han'ın 1290 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Yani Sultan Dehli'de tahta çıktığında, yaklaşık 35 yaşlarındaydı.<sup>249</sup> Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın ölümünün üzerinden 40 günlük yas süresi geçtikten sonra yeni Sultan, Dehli'ye gelerek taç giyme törenine katıldı. Dehli şehri, yeni Sultan'ın gelişi için hazırlanmış ve süslenmişti. Kraliyet alayının şehre girmesiyle de Sultan cömertliğini gösterdi ve altın, gümüş sikkeler ayırım yapılmaksızın halka dağıtıldı. Barâni'nin tabiriyle; "Erkekler ve kadınlar, gençler ve yaşlılar, çocuklar ve yetişkinler, hürler ve köleler, Müslümanlar ve Hindular, bütün insanlar, Sultan'ın cömertliği karşısında memnun oldular ve Sultan'ı karşılamaya gelen hemen herkes kesesini doldurdu".<sup>250</sup>

Sultan Fahreddin Jauna, Bedaun kapısından geçerek diğer Dehli Sultanlarının da taç giyme töreninin yapıldığı Devlethane'ye girdi. Burada tahta çıkan Sultan, Hintçe olan "Jauna" adı yerine, "Muhammed" adını aldı ve culüs bahşisi dağıttı. Daha sonra Sultan'ın halka hitap ettiği: "Benim nezdimde, bölgemde yaşayan yaşlılar babam gibidir, bütün gençler kardeşim Behram Han gibidir" diyerek babasının izinden gitme hususunda halka güvence verdiği, rivayet edilmektedir.<sup>251</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un dört erkek kardeşi bulunmaktaydı. Mübarek Han, Nusret Han, Mesud Han ve Mahmud Han. Bunlardan Mahmud Han, babası Gıyaseddin Tuğluk Şah'la birlikte Afganpur'da vefat etmişti. Mesud Han, Muhammed Tuğluk'un üvey

<sup>249</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 22; K. A. Nizami, "Muhammad bin Tughluq", *A Comprehensive History of India V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 485.

<sup>250</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 485-486; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 194; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 267; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 235; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 103; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 99.

<sup>251</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 485-486.

kardeşiydi ve daha sonra Sultan'a karşı bir komploya karıştığı iddiasıyla idam edildi. O da Muhammed Tuğluk'un tahta çıkışı esnasında itiraz etmemişti. Mübarek Han ve Nusret Han, Sultan Muhammed Tuğluk'un verdiği vazifeleri kabul etti ve herhangi bir muhalefette bulunmadılar. Bunlardan Nusret Han'ın da bir süre sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir.<sup>252</sup>

Sultan Gıyaseddin Tuğluk, çok sevilen bir devlet adamıydı. Onun şüpheli ölümünün ardından diğer çocuklarının bu durumdan istifade edip, neden taht mücadelesine girişmediklerinin gerekçesi, Muhammed Tuğluk'un kitleler üzerindeki etkisine dayanmaktadır. Uluğ Han diğer kardeşlerinin hepsinden daha yetenekliydi. Aynı zamanda idari ve askeri konularda geniş tecrübeye sahipti. Görevli olduğu Telingana seferleri sırasında, ordu içinde kendine taraftar kazanmıştı. Zaten tahtın varisi olarak gösterildiği için Dehli'deki idare mekanizması elinin altındaydı. Yani Sultan Muhammed Tuğluk'un, Dehli tahtı için pozisyonu oldukça güçlüydü. Geniş bir taraftar kitlesi bulunan Şeyh Nizameddin Evliya'nın da Muhammed Tuğluk'a açık desteği, herkes tarafından bilinmekteydi. Bu nedenlerle kardeşlerinin, babalarının öldürüldüğü iddiasıyla Muhammed Tuğluk'a karşı açık bir propagandaya girişip, başarı ile sonuçlandırması çok güçlü.<sup>253</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk, gelenek olduğu üzere tahta çıkışından sonra devletin idari makamlarına atamalar yaptı. Kardeşi Mübarek Han'ı, Divan-ı Mezalim Başkanı olarak Emir-i Dad makamına atadı.<sup>254</sup> Kuzeni Melik Firuz'u (Firuz Şah Tuğluk) Naib-i Barbeg, Melik Ahmed Ayaz'ı da Hacı-i Cihan unvanıyla vezirlik makamına atadı. Bunların dışında da çeşitli makam ve iktalara tayinler yapan Sultan, idari kadrosunu oluşturdu.<sup>255</sup> Bu sırada Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın evlatlığı, yetenekli ve cesur bir komutan olan Tatar Han, Dehli'ye çağrıldı ve yerine bir süredir tutuklu bulunan Balaban soyundan Bahadır Bura tayin edildi. Bu durum Tatar Han'ın gücünü ve etkisini kırarken hırslı biri olan Bahadır Bura'nın güçlenmesine yol açacaktır. Laknauti hükümdarı Nasreddin Balaban vefat edince de yerine "Kadir Han" unvanıyla Bedar Kalaç atandı.<sup>256</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk tahta çıktığında babasından büyük bir imparatorluk devralmıştı. Dehli Türk Sultanlığı; Afganistan, Belucistan, Keşmir, Racputana ve belirli kıyı

---

<sup>252</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 105.

<sup>253</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 268.

<sup>254</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 267.

<sup>255</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 486; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 104.

<sup>256</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 272; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 100.

bölgeleri hariç neredeyse bütün Hindistan'ı kapsamaktaydı.<sup>257</sup> Bu geniş imparatorluğun kapadığı 23 eyalet şunlardır: 1- Dehli 2- Deogir 3- Multan 4- Kuram 5- Samane 6- Sivistan 7- Uç 8- Hansi 9- Sarsauti 10- Maber 11- Telingana 12- Gücerat 13- Bedaun 14- Eved 15- Kanauç 16- Laknauti 17- Bihar 18- Kara 19- Malva 20- Lahor 21- Kalanur 22- Cacnagar 23- Tilanj Darusamend.<sup>258</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un Hindulara karşı ılımlı bir politika takip ettiği hususunda kaynaklar ittifak etmektedirler. Bu dönemde Jaipur, Gwalior, Bundi, Chanderi ve Kalpi'den oluşan bütün Racputana rajalarının bağımsız hareket ettiği rivayet edilmektedir. Onun döneminde Hindu tebaasına herhangi bir baskı mevcut değildi ve Gıyaseddin Tuğluk'un aksine, Hinduların güçlenmesine müsaade ediliyordu ya da göz yumulmaktaydı. Sind ve Bihar'da Hinduların güçlenmesi ve adeta hâkimiyeti ele geçirmesine göz yumulduğunu rivayet eden İsemî gibi bazı Müslüman tarihçiler, Muhammed Tuğluk'u bu hususta ağır bir şekilde eleştirmektedir.<sup>259</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un idaresinde devletin askeri gücü zirvesindeydi, dolu bir hazinesi ve güçlü bir ekonomisi mevcuttu. Öyle ki Tuğlukabad'da kayalık bir tepe üzerine inşa edilen ve Telingana'nın fethinden önce tamamlanan kale ilgili İbn-i Battûta şu abartılı yorumda bulunmuştur: "Tuğluk'un hazineleri ve sarayları vardı. Altın yaldızlı tuğlalardan inşa ettiği, güneş doğduğunda o kadar göz kamaştırıcı bir şekilde parlayan büyük bir sarayı vardı ki kimse ona sabit bakamazdı. Orada büyük hazineler biriktirdi ve bir sarnıç inşa etti. Sarnıcın içine erimiş altın döktüğü, böylece tek bir katı kütle haline getirdiği anlatılır".<sup>260</sup> Bu yönleriyle Sultan Muhammed Tuğluk'un içinde bulunduğu durum, güçlü hanedanlıklar kurmuş Dehli Türk Sultanlarının birçoğunun devraldığı koşullardan farklıdır.

### 3.1.2. Çağataylı Tarmaşirin Han'ın İstila Girişimi

Sultan Muhammed Tuğluk'un saltanatının ilk yıllarında (1326-1327) Dehli Türk Sultanlığı Devleti bir Moğol saldırısına maruz kaldı. Alaeddin Kalaç zamanında Dehli'yi istila girişiminde bulunan Çağataylı hükümdarı Davud Han'ın oğlu Tarmaşirin ve ordusu, Sind nehrini geçerek Multan üzerine yürüdü. Pencap'ı yağma ve talan ederek hızla Dehli'ye

<sup>257</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 90; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 270.

<sup>258</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 91; S. K. Aiyangar, *South India and her Muhammadan Invaders*, Oxford University Press, London 1921, s. 137.

<sup>259</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 113-114.

<sup>260</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 105.

doğru hareket eden Çağataylılar, bir süre sonra geçtikleri bölgelerden topladıkları esir ve ganimetlerle birlikte Gücerat ve Sind üzerinden geri çekildiler.<sup>261</sup> Çağataylıların geri çekiliş sebepleri ile ilgili kaynaklar, çelişkilili bilgiler vermektedir. Sultan Muhammed Tuğluk, Yusuf Buğra komutasındaki 10.000 atlıyı Moğolları oyalamak için göndermişti. Sultan, Yusuf Buğra'ya, Moğollara sürpriz bir saldırı yapmasını, başarısız olursa gelecek olan esas Dehli ordusunu bekleyip, aynı anda Moğollara arkadan saldırması talimatını verdi. Yusuf Buğra komutasındaki 10.000 süvarinin Moğolları bozduğu, bu nedenle Tarmaşirin'in geri çekildiği rivayetleri de bazı kaynaklarda zikredilmektedir.<sup>262</sup> Bazı kaynaklar da Sultan Muhammed Tuğluk'un Moğollara karşı herhangi bir mukavemet gösteremediğini, bu yüzden Tarmaşirin'e çok değerli hediyeler göndermek suretiyle Dehli'yi muhafaza edebildiğini, iddia etmektedir.<sup>263</sup> Moğol ordusunun Bedaun'a ilerlediği sırada, bölgede yaşanan kıtlıktan etkilenmesi ve bu sırada Muhammed Tuğluk Şah'ın büyük bir ordu tertiplemesi neticesinde, Moğolların elde ettikleri ile yetinerek geri çekildiğini, Sultan Muhammed Tuğluk'un etkin bir mücadele ortaya koyduğunu ifade eden kaynaklar da mevcuttur.<sup>264</sup> Çağataylı Tarmaşirin Han ile Dehli Sultanı Muhammed Tuğluk arasında elçiler vasıtası ile bir görüşme olması ve bu görüşmede Sultan Tuğluk'un Tarmaşirin'e hediye göndermesi mümkün görünse de herhangi bir mukavemet göstermeden Moğolların durdurulduğu rivayetleri, doğruluktan uzaktır. Böyle bir durumda Moğolların Dehli'nin zayıflığından istifade etmesi ve defaatle denemelerine rağmen bir türlü başaramadıkları Dehli'nin düşüşünü gerçekleştirilmeleri beklenirdi. Amaçları ganimet olsa bile Dehli'nin zenginliğini müşahede edip, istila girişimlerini devam ettirmeleri gerekirdi. Hâlbuki bu durum tekrarlanmamıştır. Sultan Muhammed Tuğluk'un bir daha Moğol saldırısına maruz kalmamak için sınır bölgelerinde tedbir alarak konumunu sağlamlaştırdığı ve ordusunun Tarmaşirin'i takip ederek Kalanur ve Peşaver'i fethettiği rivayetleri de bu durumu destekler niteliktedir.<sup>265</sup>

---

<sup>261</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 196; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 487; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 274; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 237; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 120; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 100; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 101.

<sup>262</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 499.

<sup>263</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 237; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 101.

<sup>264</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 196; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India* s. 274.

<sup>265</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 487; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 196; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 275; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 124.

### 3.1.3. Sultan Muhammed Tuğluk'un Saltanatının İlk Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyanlar (1326-1330)

#### 3.1.3.1. Sagur'da Bahaeddin Gerşasb'ın İsyanı (1326-1327)

Sultan Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın kız kardeşinin oğlu, yani Sultan Muhammed Tuğluk'un kuzeni olan Bahaeddin Gerşasb, Dekken'de Sagur ıktasını idare etmekteydi. Zamanla güçlenen ve Dekken'deki Müslümanlar arasında büyük bir etkiye sahip olan Gerşasb, Sultan Muhammed Tuğluk'a tabii olmayı reddetti. Etrafındaki beyleri bir bir kendisine bağlayan Gerşasb, hazinesini güçlendirdi ve Dehli'ye bağlı beyleri de sindirerek merkezi otoriteyi tanımadığını açıkça ilan etti. Bunun üzerine Sultan Muhammed Tuğluk, isyancının cezalandırılması için Hoca Cihan Ahmed Ayaz'ı ve Melik Mujir Ebu Raja'yı, emirlerine verdiği birlik ile Bahaeddin Gerşasb üzerine sevk etti.<sup>266</sup> Deogir'de, Godavari nehri yakınlarında karşılaşan iki ordunun mücadelesinde savaşın başında Hızır Behram'ın, Gerşasb'ın ordusundan ayrılarak Dehli ordusuna katılmasıyla daha fazla mukavemet gösteremeyen Gerşasb, mağlup oldu ve Sagur'a çekildi. Vezir Ahmed Ayaz'ın Sagur'a girmesiyle burada da tutunamayan Gerşasb, dostluğuna güvendiği Kampila racasına sığınmak üzere Kampila'ya kaçtı. Sultan Muhammed Tuğluk'un talimatıyla Kampila'ya ulaşan Ahmed Ayaz, bölgenin sarp yapısı nedeniyle başarılı olamadı ve Sultan'dan destek göndermesini talep etti. Sultan Muhammed Tuğluk'un gönderdiği taze gücün bölgeye ulaşmasıyla Dehli Türk Sultanlığı ordusu karşısında tutunamayacağını anlayan raca, Gerşasb'ı bir mektupla birlikte korumasını isteyerek Dvarasamudra Racası Bilal Deva'ya gönderdi. Ahmed Ayaz'ın komuta ettiği Dehli Türk Sultanlığı ordusu Kampila'ya girdi ve raca dâhil, Müslüman olanlar hariç bütün Hindular öldürüldü ya da esir alındı. Racanın oğulları da esir alınanlar arasındaydı. Bunlardan bazıları Müslüman oldu ve kendilerine iyi muamelede bulunuldu. Gerşasb'ın ardından Dvarasamudra'ya ulaşan Dehli kuvvetlerine Raca Bilal Deva, mukavemet göstermedi ve Gerşasb'ı teslim etti. Tutuklanan Gerşasb, başı kesilerek öldürüldü ve ibret olması için cesedinin derisi yüzdürülerek ülkenin çeşitli şehirlerinde gezdirildi.<sup>267</sup>

<sup>266</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 140; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 197; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 103.

<sup>267</sup> Yahya b. Ahmet b. Abdullah Sirhindi, *Tarih-i Mübarekşahî*, (nşr., K. K. Basu), Baroda 1932, s. 101; R. C. Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960, s. 62.

Bahaeddin Gerşasb'ın isyanı, Sultan Muhammed Tuğluk döneminde merkezi idareye karşı çıkan ilk isyan olma özelliğini taşımaktadır. İsyancının öldürülmesi ile bastırılmıştır. İbn-i Battûta, Kampila Racasının canı pahasına Gerşasb'ı savunmasından övgüyle bahseder. Sultan Muhammed Tuğluk, isyan sonrasında harekete geçerek devletin güney ucunda bulunan Dvarasamudra, Anagondi ve Maber'i topraklarına kattı.<sup>268</sup>

### 3.1.3.2. Kondhana'da Nag Nayak'ın İsyanı (1327-1328)

Deogir sınırlarında, Singharh da denilen müstahkem Kondhana kalesinde hüküm süren Nag Nayak, uzun süredir Dehli'ye vergi ödemiyordu. Bahaeddin Gerşasb'ın isyanının bastırılmasından sonra Sultan Muhammed Tuğluk ordusu Kondhana üzerine sevk etti. Kondhana'ya ulaşan Dehli ordusu kaleyi kuşattı. Kale, bir tepe üzerine inşa edilmişti ve kaleye ulaşım kayalar arasından dar bir geçitle sağlanabiliyordu. Kalenin yüksek burçlarına, Hinduların şiddetli mücadelesi de eklenince, düşürülmesi mümkün olmadı. Bunun üzerine kaleyi muhasara altına alarak dış dünya ile bağlantısını kesen Dehli Türk Sultanlığı ordusu, Hinduların direncini sekiz ay sonra kırdı 1328. Kaleyi teslim ederek Sultan Muhammed Tuğluk'un hâkimiyetini kabul eden Nag Nayak'ın, vassal olarak Kondhana'da hüküm sürmesine izin verildi.<sup>269</sup>

### 3.1.3.3. Pencab'da Keşlü Han'ın İsyanı (1328)

Keşlü Han, Gıyaseddin Tuğluk ile yakın ilişki içerisindeydi. Hüsrev Han'a karşı başından beri Gıyaseddin Tuğluk'un yanında yer almıştı. Hatta nihayetinde Gıyaseddin Tuğluk'un tahta çıkmasıyla neticelenen, Dehli tahtını birbirlerine teklif ettikleri dostane bir diyalog içerisinde bulunmuşlardı. Gıyaseddin Tuğluk da Pencap bölgesinin önemli yerleşimleri Multan ve Uç ile Sind bölgesinin idaresini Keşlü Han unvanını verdiği Behram Ayba'ya bırakmıştı ve buralarda Behram Ayba'ya, kısmi bir özgürlük tanınmıştı. Zaten Behram Ayba da Gıyaseddin Tuğluk'a sadakatle bağlıydı.<sup>270</sup>

Keşlü Han ile Sultan Muhammed Tuğluk arasındaki ilişki bir süre sonra gergin bir hâl aldı. İkilinin arasının açılmasının nedeni olarak kaynaklarda farklı rivayetler

<sup>268</sup> İbn-i Battûta Tancî, *İbn-i Battûta Seyahatnâmesi*, (nşr., A. Sait Aykut), İstanbul 2010, s. 700-701; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", s. 63.

<sup>269</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 242; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 218; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 142.

<sup>270</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 142; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 197.

zikredilmektedir. Bunlardan biri, Sultan Muhammed Tuğluk'un başkenti Dehli'den Deogir'e nakletme kararı idi. Keşlü Han bu karara muhalefet etmekteydi.<sup>271</sup> Bir diğeri ise Bahaeddin Gerşasb'ın derisi yüzülmüş ve içi saman ile doldurulmuş cesedinin dolaştırılma biçimi, Keşlü Han'ın tepkisini çekmiş ve Keşlü Han, Gerşasb'ın cenazesini uygun bir şekilde defnetmişti. Sultan'ın bu duruma gücendiği ve Keşlü Han'ı Dehli'ye çağırdığı kaynaklarda ifade edilmektedir.<sup>272</sup> Keşlü Han'ın muhalif tavırlarından haberdar olan Sultan Muhammed Tuğluk, tahsildar Ali Hatiti'yi Multan'a gönderdi. Sultan Muhammed Tuğluk, bütün emir ve meliklerine olduğu gibi Behram Ayba'dan da Deogir'de bir ev inşa etmesini ve bazı aile üyelerini buraya yerleştirmesini istedi. Behram Ayba bu teklifi de reddetti. Dehli memurunun tavırlarından rahatsız olan Keşlü Han'ın damadı Laula, çıkan kavgada Ali Hatiti'yi öldürünce Muhammed Tuğluk ile Behram Ayba arasında ipler koptu.<sup>273</sup>

Muhammed Tuğluk'un üzerine geleceğini tahmin eden Keşlü Han, duruma hazırlıklıydı. Ordusunu takviye etmişti ve Multan halkının desteği de arkasındaydı. Kondhana zaferinin hemen ardından Deogir'den ordusu ile Dehli üzerinden Multan'a yürüyen Sultan Muhammed Tuğluk, Abohar denilen bölgede Keşlü Han'ın ordusu ile karşılaştı.<sup>274</sup> Muhammed Tuğluk'un ordusu sayı olarak üstündü. Bu durum üzerine bir taktiğe başvuran Sultan Muhammed Tuğluk, kendisine çok benzeyen Şeyh İmadüddin'i, kraliyet şemsiyesi altında ordunun merkezine koydu. Kendisi de 4000 kadar süvari ile pusu kurdu. Savaşın başlamasıyla Dehli ordusunun merkezine hücum eden Keşlü Han'ın ordusu, Şeyh İmadüddin'i öldürdü. Dehli ordusunun gerçek ya da sahte bir karışıklık içerisinde geri çekildiği sırada, Dehli ordugâhını yağma girişiminde bulunan Keşlü Han'ın ordusu düzenini kaybetti. Aradığı fırsatı bulan ve beraberindeki 4000 atlı süvari ile hücum eden Sultan Muhammed Tuğluk, savaşı kazandı ve Keşlü Han'ı öldürdü.<sup>275</sup> Muzaffer olarak Multan'a giren Muhammed Tuğluk'un katliam yapmasından korkan halk, Şeyh Rükneddin'i Sultan'a arabulucu olarak gönderdi. Şeyhin talebini kabul eden Sultan, genel af ilan etti ve isyana

---

<sup>271</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq* s. 146; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 34.

<sup>272</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 141; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 197; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 281.

<sup>273</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 142, Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 282; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 219; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 105.

<sup>274</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 197; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 142; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 146.

<sup>275</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 142-143; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 242.

bizzat katılanların dışında kalan herkesi bağışladı. Keşlü Han'ın yerine Kıvamül Mülk, yeni Multan Valisi olarak atandı.<sup>276</sup>

#### **3.1.3.4. Kemalpur İsyanı (1328)**

1328 yılında Sind bölgesinde denize kıyısı bulunan büyük bir şehir olan Kemalpur'da, bir isyan meydana geldi. İsyanın niteliği ile ilgili kaynaklarda net bilgi bulunmamakta olup, isyandan şehrin kâtibî ve kadısının sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Sultan Muhammed Tuğluk, isyanı bastırması için veziri Ahmed Ayaz'ı bölgeye yolladı. Vezirin huzuruna çıkarılan kadı ve kâtip öldürülmek suretiyle isyan bastırıldı. Şehirde sükûnetin sağlanmasının ardından Ahmed Ayaz başkente döndü.<sup>277</sup>

#### **3.1.3.5. Bahadır Bura İsyanı (1330)**

Sultan Gıyaseddin Tuğluk, Bengal'deki Balaban soyunun taht mücadelesine müdahale etmiş ve Bahadır Bura'yı beraberinde Dehli'ye götürmüştü. Sultan Muhammed Tuğluk ise Bahadır Bura'yı affetti ve kendisine bir süre önce vefat eden Nasreddin İbrahim Şah yerine Laknauti'nin idaresini verdi. Bahadır Bura buna mukabil, Sultan'a bağlı kalacak ve oğlunu Sultan Muhammed Tuğluk'un yanında rehin olarak bırakacaktı. Bahadır Bura Sultan'a verdiği sözleri tutmayınca bunu bir isyan hareketi olarak değerlendiren Sultan Muhammed Tuğluk, Emir Tatar komutasındaki bir orduyu bölgeye sevk etti. Sonargaon Valisi olan Behram Han'ın ordusu ile birleşen Dehli kuvvetleri, Bahadır Bura üzerine yürüdü ve yaşanan mücadele neticesinde Bahadır Bura yakalanarak öldürüldü. Cesedi, Bahaeddin Gerşasb'da olduğu gibi ibret olması için derisi yüzülerek samanla dolduruldu ve ülkenin çeşitli şehirlerinde dolaştırıldı. Bahadır Bura'nın ölümü ile Laknauti'deki isyan sona erdirilmiş oldu.<sup>278</sup>

---

<sup>276</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 197; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 282; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 243; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 34.

<sup>277</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 505; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 243; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 222.

<sup>278</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 147; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 282-283; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 505-506; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 107.

### 3.1.4. Merkezi İdareye Karşı Çıkan İlk İsyanlar Döneminde Sultan Muhammed Tuğluk'un İzlediği Politika ve Reformları

Muhammed Tuğluk, idealleri olan bir liderdi ve ideallerini gerçekleştirmek için radikal kararlar almaktan çekinmemiştir. Saltanatının ilk dönemlerinde hedeflerini gerçekleştirmek için harekete geçerek bazı radikal adımlar atmış ve bu adımlar toplum üzerinde olumsuz etki oluşturarak isyanlara sebep olmuştur. Bazen de isyanları sonlandırmak amacıyla reformlar yapmıştır.

#### 3.1.4.1. Başkentin Deogir'e Nakledilmesi (1327)

Sultan Muhammed Tuğluk tarafından tasarlanan ilk büyük proje, başkentin Dehli'den Devletabad olarak adlandırdığı Deogir'e nakledilmesi projesiydi. Sultan'ın bunu ilk olarak ne zaman tasarladığı bilinmemekle birlikte Muhammed Tuğluk, Gıyaseddin Tuğluk'un veliahtı ilan edilmişken Varangal'e iki sefer düzenlemiş ve Dekken bölgesi ile yakın ilişki kurmuştu. 1327 yılında, Bahaeddin Gerşasb'ın isyanından sonra ve Keşlü Han'ın isyanından önce Sultan'ın kararı uygulamaya koyuldu ve devletin başkenti Dehli'den Devletabad'a taşındı.<sup>279</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un başkenti Devletabad'a nakletmesinin nedenleri arasında birçok gerekçe sayılabilir. Bahaeddin Gerşasb'ın isyanı sırasında Deogir'e üs kuran Sultan, buranın merkezi konumunu bir kez daha müşahede etme imkânı buldu. İmparatorluğun büyüyen sınırları neticesinde Hindistan yarımadasının siyasi birliği hedefi, ancak merkezi otoritenin etkin bir şekilde kontrolü ile sağlanabilirdi.<sup>280</sup> Deogir'den Laknauti, Multan, Lahor, Dehli ve Maber pratikte eşit uzaklıktaydı. Aynı zamanda Dekken, daha yeni fethedilmişti. Bölgedeki bağımlı racalar, Dehli'ye olan uzaklık nedeniyle devlet otoritesinin sekteye uğradığı anda vergi ödemeyi durdurup, bağımsız hareket etmeye başlıyorlardı. Ayrıca istila hareketleri sırasında Moğollar, birçok kez Dehli önlerine gelmişler ve devletin egemenliği tehlikeye düşmüştü. Bazen bu akınlar ve taht mücadeleleri nedeniyle şehir yıkıcı etkiye maruz kalıyor, harabeye dönüyordu. Moğol akınlarının bu dönem sona ermesi ve kuzey sınırlarının güvende olması da devletin güney sınırlarını daha

<sup>279</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 306; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 198.

<sup>280</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 202; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 507; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 140.

öncelikli hale getirmişti.<sup>281</sup> Barâni'nin deyimi ile Dehli, Devletabad'dan kontrol edilebilirdi. Ama Dehli'den Devletabad kontrol edilemezse her ikisi de kaybedilirdi. Zaten Deogir'de Müslüman nüfus da yoktu. Tamamen Hindulardan oluşmaktaydı. Bu yüzden ele geçirilse bile on yıl içinde tekrar Hinduların eline geçmesi muhtemeldi. Bu bölgede İslam'ın kalıcı olması, ancak yerli hale gelmesine bağlıydı.<sup>282</sup>

Başkentini Devletabad'a nakledilmesi ile imparatorluğun ağırlık merkezi kuzeyden güneye kaymış oldu. Bu dönemde Pencap, yaklaşık yüz yıldır Moğol saldırıları ile tahribata uğrayarak önemini kaybetmişti. Tahıl ambarı Doab'da ise kıtlık hüküm sürmekteydi ve ağır vergiler tarımla uğraşan halkı bezdirmişti. Dekken bölgesi ise ekonomik olarak daha müreffeh bir durumdaydı. Bütün bu nedenlerle Sultan Muhammed Tuğluk, başkentini taşımayı uygun buldu.<sup>283</sup>

İlk etapta Sultan'ın annesi Mahdume-i Cihan, devlet erkânı, emirler, melikler, köleler, atlar, filler ve hazine Dehli'den Devletabad'a nakledildi. Göç yolları üzerine konaklar yapılarak göç eden halkın yollarda çekeceği sıkıntının önüne geçilmeye çalışıldı. Devletabad'da yoğun bir imar faaliyetine girişildi. Dehli'den göç eden halka yerleşecekleri alanlar tahsis edildi. Her bir mahalle içerisinde cami, çarşı-pazar, hamam, fırın gibi insanların ihtiyaçlarını karşılamak için başka muhite gitmelerini gerektirmeyecek yapılar inşa edildi. Gelenlere ilk etapta ücretsiz yemek ve barınma imkânı sağlandı. Hem göç edenlere hem de Dehli'ye ulaştıkları anda Sultan, halka cömert hediyeler dağıttı.<sup>284</sup> Birkaç yıl sonra Devletabad'ı ziyaret eden İbn-i Battûta, şehrin Dehli'ye denk bir şehir halini aldığını ifade etmektedir.<sup>285</sup> Dehli için ise "Dehli'ye girdiğimde neredeyse bir çöldü. Binaları oldukça azalmıştı ve her bakımdan oldukça boştu", ifadesini kullanmıştır.<sup>286</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un, Devletabad'ı başkent ilan etmesiyle Dehli'nin terkedilmediği, aslında iki başkentli bir yönetim şekline geçildiği, devletin kuzey kesimlerinin Dehli'den, güney kesimlerinin ise Deogir'den idare edilmesinin amaçlandığını

---

<sup>281</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 306-307; Prasad, *History of Medieval India*, s. 301-302; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 506.

<sup>282</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 506.

<sup>283</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 145; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 509-510.

<sup>284</sup> Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, (nşr., D. Ahsen Batur), İstanbul 2014, s. 30; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 201; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 309; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 510.

<sup>285</sup> Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", s. 66-67; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 141.

<sup>286</sup> Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", s. 67-68; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 145.

bildiren kaynaklar da mevcuttur. Bu kaynaklar 1327-1329 yıllarında basılan madeni paraların üzerinde, “Dehli ve Deogir (Kubbet’ül İslam)” ifadesinin geçmesini, buna delil olarak göstermektedirler.<sup>287</sup>

Sultan’ın göç emrine Dehli halkı isteksiz davranınca bazı kaynaklarda göçün zorunlu kılındığı zikredilmektedir. Bu durum ise halkın nezdinde Sultan Muhammed Tuğluk’un itibarını zedelemiş, iki şehir arasındaki 600 millik mesafeden dolayı insanların yollarda eziyet çekmesi ve bir kısmının da hayatını kaybetmesi, halkın Sultan’a karşı nefret beslemesine yol açmıştır. Bu durum Sultan Muhammed Tuğluk döneminde ülkede yaşanan isyan hareketlerinin de nedenlerinden biri olmuştur. Nitekim 1335-1337 yıllarında Sultan Muhammed Tuğluk, kararından dönerek isteyen herkesin Dehli’ye dönebileceğini ilan etmiştir.<sup>288</sup>

#### **3.1.4.2. Ekonomik Tedbirler ve Yeni Para Birimi (1330-1332)**

Sultan Muhammed Tuğluk, hazinesini güçlendirmek için ilk olarak Doab bölgesinden alınan vergileri artırma yolunu tercih etti. Ganj ve Jumna nehirleri arasında bulunan ve verimli topraklara sahip olan Doab bölgesi, ülkenin tahıl ambarı konumunda idi. Bölgede arazi değerlendirmesi yeniden yapılarak daha fazla vergilendirme amacıyla ev ve sığır sayımının getirilmesi, zaten kıtlık nedeniyle zor durumda bulunan çiftçilerin tepkisini çekti. Dehli’nin taşınmasında olduğu gibi vergilerin artırılmasını da bir cezalandırma yöntemi olarak nitelendiren kaynaklar bulunmaktadır. Hinduların Dehli Türk Sultanlığı Devleti’ne karşı Moğolları davet ettiği iddiası gerçekçi olmadığı gibi Sultan Muhammed Tuğluk’un halkı cezalandırmak için vergileri artırdığı iddiası da abartılıdır. Aynı şekilde bazı kaynaklarda vergilerin on kat, yirmi kat artırıldığı iddiası da gerçekçi değildir. Nitekim Bedaunî, devletin talebinin iki kat arttığını ifade etmektedir. Bu durumda bile devlete vergi ödemekte zorlanan üreticiler, devletin talebini artırmasıyla üretimden vazgeçtiler ve mülklerini terkederek haydutluk yapmayı tercih ettiler. Bu nedenle Sultan Muhammed Tuğluk’un başvurduğu mali tedbirler, ekonomiye girdi sağlamadığı gibi tam tersine ziyana sebep oldu ve halkı isyana teşvik etti.<sup>289</sup>

---

<sup>287</sup> Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü’l Ebsâr*, s. 30; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 203.

<sup>288</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 303; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 202; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 110.

<sup>289</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 145.

Vergilerin artırılmasının istenilen neticeyi vermemesi üzerine Sultan, daha radikal bir adım attı. Piyasada bulunan gümüş ve bakır paraya ilaveten, yeni bir madeni para bastırma kararı aldı. Piyasada gümüş paralar “tanka”, bakır paralar ise “jital” olarak adlandırılıyordu. Gümüş sikkelere denk sayılan pirinç veya bronz<sup>290</sup> bu yeni madeni para<sup>291</sup> ile Sultan, hazinesini doldurmayı ve hedeflediği fetihleri gerçekleştirebilmek için büyük bir ordu kurabilmeyi planlıyordu. Sultan’ın bu reformu da beklenenin aksine olumsuz sonuçlara yol açtı. Devletin darphanesinin bastığı parayı taklit eden Hindular, sahte para basarak piyasaya sürdüler. Nitekim paranın gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu kontrol edecek bir mekanizma veya önlem yoktu. Kalpazanlık yaparak zenginleşen Hindular, vergilerini sahte para ile ödüyor, aynı zamanda bu paralarla at ve silah satın alarak güçleniyorlardı. Barânî bu dönemde bütün Hinduların evlerini darphaneye çevirdiğinden bahsetmektedir. Eline bir miktar bakır geçen Hindular, bunu gümüş fiyatına satabilme imkânına kavuşmuştu. Bu durum yaşanacak Hindu isyanlarına kaynak oluşturmuş, ekonomiye de zarar vermiştir.<sup>292</sup>

### 3.1.4.3. Horasan’ın Fethi Projesi (1332-1333)

İlhanlı devletinin başına çocuk yaştaki Ebu Said’in geçmesi, komşu ülkelerin iştahını kabartmıştı. Daha önceki Dehli Sultanlarından Alaeddin Kalaç gibi cihan hâkimiyeti ideali mevcut olan Sultan Muhammed Tuğluk da gözünü Horasan ve Irak topraklarına dikti. İlhanlıların rakibi konumundaki komşu Çağataylılar ve Mısır’da bulunan Memlüklerle irtibat kuran Sultan Muhammed Tuğluk, ittifak için görüşmelerde bulunuyordu. Horasan’daki buhrandan kaçarak Hindistan’a gelenler de Horasan’ın kolayca ilhak edilebileceğinden bahisle Sultan’ı teşvik ediyorlardı.<sup>293</sup> Horasan’ı fethetmek amacıyla yeni bir süvari ordusu kurmayı amaçlayan Sultan’ın girişimleriyle 370.000 kişi, orduda asker olmak için başvuruda bulundu. Kaynaklarda bu askerlerin bir yıllık ücretlerinin peşin olarak ödendiği ifade edilmektedir. Kıtık ve isyanlar ile zaten kötü durumda olan devletin mali durumunun üzerine yeni ordunun maliyetinin de eklenmesi, devletin hazinesinin boşalmasına neden oldu. Ayrıca bu dönemde Çağataylı devletinde Tarmaşirin Han tahttan

---

<sup>290</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 204; Nizami, “Muhammad bin Tughluq”, s. 515-516.

<sup>291</sup> Dokanî ya da Dekkanî olarak adlandırılmıştır. Bkz. Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 314.

<sup>292</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 146; Nizami, “Muhammad bin Tughluq”, s. 519.

<sup>293</sup> I. Prasad, *A Short History of Muslim Rule In India*, Allahabad 1931, s. 147; Prasad, *History of Medieval India*, s. 312; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 208.

indirildi. Ebu Said ile Mısır hükümeti arasında da iyi ilişkiler kuruldu. Bu nedenlerle Sultan Muhammed Tuğluk, Horasan seferinden vazgeçmek durumunda kaldı.<sup>294</sup>

#### 3.1.4.4. Karaçil Seferi (1333-1334)

Sultan Muhammed Tuğluk, Hind ile Çin hududunda bulunan Himalaya dağ silsilesinden olan Karaçil Dağı'na, ordu sevk etti. Karaçil dağı, İbn-i Battûta'ya göre Dehli'den on günlük mesafede bulunmaktaydı. Horasan seferinin akamete uğramasının ardından belli ki Sultan, sınır bölgelerini güvence altına almak ve bölgedeki etkisini artırmak istiyordu. Bölge, engebeli yapısı nedeniyle Dehli'ye karşı ayaklananların da sığınma yerlerinden birisi konumundaydı. Bölgede bağımsız hareket eden Racput racalarının Sultan'ı huzursuz etmiş olması da olasıdır.<sup>295</sup> Sultan Karaçil'e, yeğeni Hüsrev Melik komutasında 10.000 kişilik bir birlik gönderdi. Ordunun mevcudu ile ilgili kaynaklarda çeşitlilik söz konusudur. Bir rivayete göre de asker sayısı 80.000 idi.<sup>296</sup> Barâni'ye göre bu birlik, Horasan seferi için hazırlanan ordunun askerleriydi. Hüsrev Melik'in ordusu ilk karşılaşmada başarılı oldu ve Himalayalar eteğindeki Jidya şehrini ele geçirdi. Daha sonra dağın zirvesine yakın yerde bulunan Varangal şehri de zaptedildi. Sultan'a fethi müjdeleyen Hüsrev Melik'e Sultan'ın, daha fazla ilerlememesini tembih ettiği, Hüsrev Melik'in itaat etmeyerek orduyu bilinçsizce Tibet'e doğru yürüttüğü rivayetleri, kaynaklarda ifade edilmektedir. Yağmur mevsiminin başlaması ve orduda salgın hastalıkların yaşanmasına bir de iâşe teminindeki sıkıntı eklenince Hüsrev Melik, Dehli ordusunun geri çekilmesini kararlaştırdı. Bu durumu haber alan Hindular, tepedeki dar bir geçitten aşağı inen Dehli ordusunun üzerine büyük taş ve ağaç kütleleri atmak suretiyle taarruza geçti. Yaşanan bozgun neticesinde Dehli ordusu yok edildi. Ordudan geriye sağ kalan sadece on kişinin Dehli'ye ulaşabildiği rivayet edilmektedir. Dehli ordusunun yok edilmesine rağmen tarım yapmak için tepelerden inmek durumunda olan yerel halk, Sultan Muhammed Tuğluk'un egemenliğini kabul etti ve düzenli olarak vergilerini Dehli'ye göndermeyi taahhüt etti.<sup>297</sup>

---

<sup>294</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 275; Prasad, *History of Medieval India*, s. 312; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 519; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 111.

<sup>295</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 313; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 522; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 210.

<sup>296</sup> Sirhindî, *Tarih-i Mübarekşahi*, s. 105; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 239.

<sup>297</sup> S. Chandra, *History of Medieval India (800-1700)*, Hyderabad 2007, s. 126; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 211; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 523; Prasad, *History of Medieval India*, s. 313; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 117-118.

### 3.1.5. 1333-1351 Yılları Arasında Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyanlar

#### 3.1.5.1. Sehvan İsyanı (1333)

1328 yılında Kemalpur'da çıkan isyan, Muhammed Tuğluk döneminde Sind'de çıkan ilk isyandı. 1333 yılında bu kez Sehvan'da bir ayaklanma yaşandı. Çoğunlukla Müslümanların yaşadığı şehirde bir gayrimüslim olan Ratan adındaki Hindu, Sultan tarafından Sehvan'a Vali olarak atanmıştı. Bu duruma isyan eden Müslümanlar, Vunar ve Kayser-i Rum adındaki iki Müslüman idareci etrafında birleştiler. Ratan'ı öldüren isyancılardan Vunar, Melik Firuz unvanını aldı ve Kayser-i Rum ile birlikte devlet mallarına el koydu. Bölgede kendi kabilesinden birçok akrabası bulunan Melik Firuz, akıbetinden endişelenmeye başladı ve bir kısım akrabası ile birlikte Sehvan'dan kaçtı. Bunun üzerine Kayser-i Rum'u liderleri yapan isyancılar, onun etrafında birleşerek ayaklanmayı devam ettirdiler. Sultan Muhammed Tuğluk, bölgedeki gelişmelere müdahale etmesi için Multan Valisi İmadül Mülk'ü görevlendirdi. İmadül Mülk'ün bölgeye intikali ile isyancılar cezalandırıldı ve isyan bastırıldı.<sup>298</sup>

#### 3.1.5.2. Doab'da Kıtık ve İsyan (1333-1335)

Ülkenin en verimli toprakları ve tahıl ambarı konumunda olan Doab'da muson yağmurları, üretimin rekoltesini doğrudan etkilemekteydi. Bu dönemde muson yağmurlarının beklenen seviyede olmaması, devletin tahıl stoklarını olumsuz etkilemişti. Üstelik daha fazla ürün elde etmek amacıyla ekilebilir arazilerin artırılması, buna mukabil ürün alınamaması, tahıl fiyatının piyasada aşırı yükselmesine neden oldu. Bütün bu yaşanan kuraklık ve kıtlığa rağmen, devletin yüksek vergi talebi de üretimi durma noktasına getirdi. Sultan Muhammed Tuğluk, yüksek vergi politikasından taviz vermezken temel besin maddesi eksikliği, ülkenin Pencap, Malva, Dehli ve Devletabad gibi diğer bölgelerine de yayıldı. Dehli Türk Sultanlığı Devleti, halkın açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalması nedeniyle ihtiyacı olan vatandaşlara devletin tahıl stoklarından yardımda bulunmaya başladı. Bir yandan da talep edilen vergilerin eksiksiz toplanabilmesi için özel bir idare oluşturulmuştu. Hazineyi toparlamak için başvuru olan vergi artırımı tedbiri, amacına hizmet etmekten çok uzak bir noktadaydı. Bu durum Doab'da tepki ve isyanlara neden oldu.<sup>299</sup>

<sup>298</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 147-148; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 147-148; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 283; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğlukular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 124.

<sup>299</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 148-149.

Vergi tahsildarları geldiğinde çiftçiler, tepki için hasat ettikleri ürünleri ateşe verdiler ve sığırları da ormana saldılar. Yaşanan çatışmalarda her iki taraftan da birçok kişi öldü. Çiftçiler üretimi bırakarak Doab'ı terkettiler ve ormanlık alana dağıldılar. Dalma denen ormanlık bölgedeki Racput klanlarıyla iletişime geçen isyancıları cezalandırmak için üzerlerine ordu sevk eden Muhammed Tuğluk, onları Kanauç'a kadar takip etti. Dalma'daki bağımsız Racput racaları da itaat altına alınarak bölge Dehli'ye bağlı hale getirildi. Barâni'ye göre Doab'daki isyandan sonra isyanların önü alınamamış ve bu dalga ülkenin geneline yayılmıştır.<sup>300</sup>

### 3.1.5.3. Maber İsyanı (1335)

Sultan Doab'da çıkan isyanla meşgul olduğu için Kanauç'ta bulunduğu sırada, Maber'de isyan çıktığı haberini aldı. Seyyid Ahsen Şah, kendi adına para bastırılmış ve Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nden bağımsızlığını ilan etmişti. İbn-i Battûta'ya göre Dehli'den Maber, altı aylık yürüyüş mesafesindeydi. Sultan Muhammed Tuğluk, isyancıları cezalandırmak ve bölgeyi itaat altına almak için Maber'e bir ordu gönderdi. Gönderilen ordunun Ahsen Şah'a katıldığı haberini alan ve öfkelenen Sultan Muhammed Tuğluk, bizzat harekete geçerek ordusu ile Dehli'den ayrıldı.<sup>301</sup> Devletabad yoluyla Bidar ve Varangal'a, ardından da Maber'e ulaşmak amacıyla yola çıkan Sultan'ın ordusunda, kaynaklarda veba olarak nitelendirilen, taun ya da kolera salgını meydana geldi. Generaller, subaylar, askerler ve hatta Sultan'ın kendisi de bu salgından etkilendi ve hasta oldu. Ordunun üçte biri de telef olunca Sultan Muhammed Tuğluk, daha fazla ilerlemekten vazgeçti ve Melik Kabul'u Telingana Valisi olarak atayarak Devletabad'a döndü. Sultan'ın birkaç ay hastalığı atlatamaması nedeniyle öldüğüne dair dedikodular da yayıldı. Maber isyanı neticede başarıya ulaştı ve burada bağımsız bir krallık kuruldu. Bu durum Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin eski gücünde olmadığını ortaya koydu ve isyanlar ülke geneline yayılarak devam etti.<sup>302</sup>

<sup>300</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 152-153.

<sup>301</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 526; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 216; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 158.

<sup>302</sup> Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", s. 74-75; Prasad, *History of Medieval India*, s. 314; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 149; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 216; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 528; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 284; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 245.

#### 3.1.5.4. Devletabad'da Melik Huşeng İsyanı (1335)

Sultan Muhammed Tuğluk Varangal'de iken hastalandığı ve öldüğü şayialarının yayıldığı sırada, Devletabad Valisi Kemaleddin Gurg'un oğlu Melik Huşeng, isyan etti ve bağımsızlık hayaline kapıldı. Daha sonra Sultan'ın yaşadığı ve Devletabad'a geldiğini öğrenince kaçarak Dekken bölgesinde, Batı Ghats'taki bir Hindu racasına sığındı. Bir süre sonra ise Sultan'ın huzuruna gelerek affını talep etti. Sultan Muhammed Tuğluk, Melik Huşeng'i cezalandırmayıp affetti. Babası Kemaleddin Gurg'un yerine ise Devletabad'a vali olarak Kutluğ Han'ı atadı.<sup>303</sup>

#### 3.1.5.5. Lahor'da Melik Hülagü İsyanı (1335)

Ülkedeki kıtlık posta teşkilatını da etkilemişti ve iş bırakan postacılar nedeniyle iletişim noktasında da sıkıntılar yaşanmaktaydı. Sultan Muhammed Tuğluk'un hastalığının ardından öldü şayiasının yayılması, etkisini Pencap'ta da hissettirdi. Sultan Muhammed Tuğluk'un durumundan haber alınamaması üzerine onun Moğol soyundan emirlerinden olan Emir Hülagü, Gakharların da desteğini alarak Lahor Valisi Melik Tatar'ı katletti ve hükümdarlığını ilan etti. Asinin cezalandırılması için harekete geçen Vezir Ahmed Ayaz, Dehli'den hareket etti ve Hülagü'nün ordusu ile Pencap'ta, Ravi nehri kıyısında karşılaştı. Hoca Cihan Ahmed Ayaz isyancıları mağlup etti ve Hülagü'nün askerlerinin birçoğu nehirde boğularak öldü. Emir Hülagü kaçarak canını zor kurtardı. Lahor'a giren Vezir, isyancıların yandaşlarını da hapse attırdı ve böylelikle Lahor isyanı bastırılmış oldu.<sup>304</sup>

#### 3.1.5.6. Hansi'de İbrahim Haritadar'ın İsyanı (1336)

Hansi Valisi olan İbrahim Haritadar, Maber'de isyan ederek bağımsızlığını kazanan Seyyid Ahsen Şah'ın oğluydu. Babasının isyan hareketine rağmen görevinde kalan İbrahim Şah'a da Sultan Muhammed Tuğluk'un öldüğü haberi ulaşmıştı. Sind bölgesinden Dehli'ye gitmekte olan hazineye ait kıymetli mallara, yolların emniyetsiz olduğu gerekçesiyle el koyan İbrahim Şah, Muhammed Tuğluk'un hayatta olduğunu öğrenince konvoyun Dehli'ye geçmesine müsaade etti. Açık bir isyan hareketinde bulunmayan İbrahim Şah'a saygı

<sup>303</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 151; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 216; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 284; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 246.

<sup>304</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 152; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 216; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 284; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 246.

besleyen Sultan Muhammed Tuğluk, onu hemen cezalandırmadı ve tutuklayarak mahkemede yargıladı. İbrahim Şah mahkemede esas amacının Dehli'ye giden mallara el koymak olduğunu itiraf edince, infaz edilerek öldürüldü.<sup>305</sup>

### **3.1.5.7. Sunam ve Samane'de Çiftçilerin İsyanı (1335-1336)**

Dehli'de kıtlığın doruğa ulaştığı, insanların insan eti yemeye başladığı dönemde Sultan Muhammed Tuğluk, çiftçilere ekim yapılması için para yardımında bulunmuştu. Açlıktan ekim yapacak durumda olmayan birçok kişi ekim yapamadı. Ekim yapabilenler de kıtlığın devam etmesi nedeniyle ürün alamayınca, vergi ödemeyi reddettiler. Sunam ve Samane'daki üretici Hindu kabileleri, isyan ettiler ve yol keserek bozgunculuk yapmaya başladılar. Vergi tahsildarları geldiğinde de ödeme yapmamak için ormanlık alana kaçtılar. Ordusuyla asileri cezalandırmak için üzerlerine yürüyen Sultan Muhammed Tuğluk, birçok Hindu'yu öldürdü, isyana liderlik edenleri de esir alarak beraberinde Dehli'ye götürdü.<sup>306</sup>

### **3.1.5.8. Mesud Han İsyanı (1336)**

Mesud Han, Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın Alaeddin Muhammed Kalaç'ın kızıyla olan evliliğinden dünyaya gelmişti. İbn-i Battûta Mesud Han'dan bahsederken "Dünyada gördüğüm erkeklerin en yakışıklısı idi" der. Mesud Han'ın annesi de zina suçlaması ile taşlanarak öldürülmüştü. Bu yüzden Sultan Muhammed Tuğluk'a itaati şüpheliydi. Herhangi bir isyan faaliyetine karıştığına dair kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir. Sultan Muhammed Tuğluk, Mesud Han'dan kuşkulandığı için mahkemede yargılanmasını sağladı. Kaynaklarda aktarılan bilgilere göre işkence edilmesinden çekinen Mesud Han, hakkındaki iddiaları kabul etti. Bunun üzerine idama mahkûm edildi ve infaz edildi.<sup>307</sup>

### **3.1.5.9. Kara Valisi Nizam Main İsyanı (1337-1338)**

1335 yılından sonra Dehli'nin taşra üzerindeki hâkimiyeti zayıflıyordu. Bu nedenle Sultan Muhammed Tuğluk, yeni bir görevlendirme politikasına başvurdu. İstenilen vergileri toplama ve merkeze her yıl düzenli ödeme sözü veren emir ve melikler, ıktalara vali olarak

---

<sup>305</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 526; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 153-154.

<sup>306</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 245; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 164; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 252; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 533; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğlukular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 129.

<sup>307</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 532-533; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 247.

atanacak, buna mukabil onlara iç işlerinde serbest olma hakkı tanınacaktı. Birçok emir ve melik bu iş için gönüllü oldu ise de Dehli'nin istediği yüksek meblağları buldukları ıktadan toplayamadı. Bu nedenle Dehli'ye ödeme yapamayınca da Sultan Muhammed Tuğluk'un vereceği cezadan korktukları için isyan hareketine giriştikleri görülmektedir.<sup>308</sup> Kara Valisi Nizam Main de bunlardan biriydi. Nizam Main, Muhammed Tuğluk'un istediği verginin onda birini bile toplayamamıştı. Bu nedenle isyan ederek "Alaeddin" unvanıyla kendini hükümdar ilan etti. Sultan Muhammed Tuğluk, Eved ve Zaferabad Valisi olan Ayn el Mülk Multanî'yi, isyanı sona erdirmek için Kara'ya sevk etti. Yapılan mücadelede Nizam Main mağlup edilerek öldürüldü ve şehir itaat altına alındı.<sup>309</sup>

### 3.1.5.10. Bidar'da Nusret Han İsyanı (1338-1339)

Nusret Han, 1335 yılında Sultan'a talep edilen yıllık vergiyi ödeme garantisi verdiğinden, Bidar'a Vali olarak atanmıştı. Nizam Main de olduğu gibi Nusret Han da Dehli'ye ödemeyi taahhüt ettiği miktarı ödeyemeyince isyan etti. Nusret Han üzerine sevk edilen Kutluğ Han idaresindeki ordu, isyanı bastırdı ve Nusret Han'ı tutuklayarak cezalandırılması için Dehli'ye gönderdi.<sup>310</sup>

### 3.1.5.11. Ali Şah Nathu İsyanı (1339)

Ali Şah Nathu, Gulberge bölgesinin vergilerini toplamak amacıyla Deogir'den Gulberge'ye intikal etmişti. Bölgenin Hindu vergi tahsildarını öldüren Ali Şah, ele geçirdiği ganimetle Bidar'a baskın düzenledi ve burasını da hâkimiyeti altına aldı. Sultan Muhammed Tuğluk, Kutluğ Han'ı bölgeye Ali Şah Nathu'yu yakalaması için sevk etti. Ali Şah'ı ve kardeşlerini yakalayan Kutluğ Han, esirleri o sırada Sargadvari'de bulunan Sultan'ın yanına gönderdi. Sultan Muhammed Tuğluk, Ali Şah Nathu ve ona yardım eden kardeşleri için Gazne'ye sürgün cezası verdi. Barânî, Ali Şah Nathu'nun, Alaeddin Kalaç'ın ünlü generali Zafer Han'ın yeğeni ve Kutluğ Han'ın da ordusunda yüzbaşı olduğunu aktarmaktadır.<sup>311</sup>

---

<sup>308</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 217; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 285.

<sup>309</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 254-255; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 533; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 217.

<sup>310</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 533; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 154; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq* s. 164-165; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 217.

<sup>311</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 256; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 217; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 533-534; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 156.

### 3.1.5.12. Bengal İsyanı (1338-1339)

Bengal’de Bahadır Bura’dan sonra bölgeye Sultan’ın üvey kardeşi Behram Han, Vali olarak atanmıştı. Behram Han’ın ölümü ile bölge karışık bir hâl aldı ve merkeze karşı bir isyan hareketi başladı. İsyana liderlik eden Melik Fahreddin, bağımsızlığını ilan etti. Bunun üzerine Sultan Muhammed Tuğluk, Bengal’deki durumu kontrol altına almak amacıyla emir ve meliklerini birçok askerle birlikte Sonargaon’a sevk etti. Burada Melik Fahreddin’in ordusu mağlup edildi ve Melik Fahreddin kaçtı. Durumun kontrol altına alınmasından sonra bölgede kalan Kadir Han, ele geçirilen ganimeti Dehli’ye türlü bahanelerle göndermedi. Bir süre sonra tekrar ortaya çıkan Melik Fahreddin, Kadir Han’ı öldürdü ve bütün ganimeti de ele geçirerek “Alaeddin” unvanıyla kendini Bengal hükümdarı ilan etti. Böylelikle Maber’de olduğu gibi Bengal de Dehli Türk Sultanlığı Devleti’nin elinden çıkmış oldu.<sup>312</sup>

### 3.1.5.13. Ayn el Mülk Multanî İsyanı (1340-1341)

Ayn el Mülk Multanî, Hindu asıllı yetenekli bir devlet adamıydı. Eved, Zaferabad ve Laknauti’nin idaresi kendisine emanet edilmişti. İdare ettiği bölgelerde adaletle hükmettiği için halk tarafından da seviliyordu. Sultan Muhammed Tuğluk’un da eski bir dostuydu. İdare ettiği bölgelerdeki verimli topraklardan elde edilen ürün ve kendisine biçilen vergiyi, Dehli ve Sargadvari’ye eksiksiz göndermeye çalışıyordu. Kıtık zamanı yasak olmasına rağmen, Sultan Muhammed Tuğluk’un zulmünden korkarak Dehli’den ayrılan bazı bürokratlar, Eved ve Zaferabad’a giderek Ayn el Mülk Multanî’ye sığınmışlardı. Ayn el Mülk Multanî de bunları iyi karşılamış ve onları bazı bölgelere yerleştirerek tarım yapmalarını sağlamıştı.<sup>313</sup> İdare ettiği bölgelerdeki etkinliği ve artan gücü, Sultan’ın ondan kuşkulanasına neden oldu. Bu dönemde Devletabad Valisi olan Kutluğ Han’ın emrindeki adamlarının, zimmetine para geçirdiği ve yolsuzluk yaptıkları iddiası üzerine Sultan, Ayn el Mülk Multanî’yi Devletabad Valisi olarak atadı. Görünürde Sultan’ın amacı, Ayn el Mülk Multanî’nin Devletabad’daki durumu düzene sokması için görevlendirildiğiydi. Sultan’ın kendisine tuzak kurduğunu düşünen ve niyetinden şüphelenen Ayn el Mülk Multanî, beraberindeki kardeşleri ile birlikte bir gece Sargadvari’den ayrıldı. Dehli ordusunun filleri, atları, yük hayvanları ve sığırları,

<sup>312</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 284-285; Nizami, “Muhammad bin Tughluq”, s. 530; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 216-217; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 156; Prasad, *History of Medieval India*, s. 315.

<sup>313</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 156; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 293; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 248; Prasad, *History of Medieval India*, s. 315; Nizami, “Muhammad bin Tughluq”, s. 535; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 167.

beslenmesi için Ganj üzerinden Eved'e gönderildiğinden, hayvanları da ele geçiren Ayn el Mülk Multanî, artık resmen Sultan'a bayrak açmış oldu.<sup>314</sup> Bunun üzerine harekete geçen Sultan, çevre bölgelerden de asker desteği istedikten sonra Kanauç'a ilerledi. Kaleye sığınan Sultan, stratejik bir konumu ele geçirmiş oldu. Desteğe gelen Hoca Cihan Ahmed Ayaz'ın emrindeki askerlere rağmen Sultan'ın ordusu, 50.000 kişiyi bulan Ayn el Mülk Multanî'nin ordusuna nazaran çok daha az sayıda asker mevcuduna sahipti. Ganj'ı geçerek Sultan'ın ordugâhına saldıran isyancı ordusu, Sultan'ın ordusundaki askerlerin yiğitçe çarpışmasıyla geri püskürtüldü. Ayn el Mülk Multanî'nin kardeşleri dâhil birçoğu Ganj nehrinde boğularak öldü. Yakalanan ve Sultan'ın huzuruna getirilen Ayn el Mülk Multanî, Sultan tarafından affedildi. Diğer isyancıların birçoğu ise öldürüldü veya ağır cezalara çarptırıldı. Ayn el Mülk Multanî'nin isyanında Sultan Muhammed Tuğluk'un canı ve saltanatı, ilk defa bu ölçüde tehdit edilmişti. Sultan Muhammed Tuğluk beraberindeki sadık adamlarıyla bu tehdidin üstesinden gelmeyi başardı.<sup>315</sup>

#### **3.1.5.14. Multan'da Şahu Afgan Lodi İsyanı (1341-1342)**

Multan'da hatırı sayılı bir nüfusa sahip olan Şahu Afgan Lodi, şehirde ayaklanma çıkararak Vali Behzad'ı öldürdü. Daha sonra Multan'ı ele geçiren isyancı, bağımsızlığını ilan etti. Multan'daki durumu haber alan Sultan Muhammed Tuğluk, İmadül Mülk ile beraber hemen harekete geçerek ordusunun başında yürüyüşe geçti. Yolda annesi Mahdume-i Cihan'ın ölüm haberini alan Sultan, yasına rağmen yola devam etti. Sultan'ın gelişini haber alan Şahu Afgan Lodi, ele geçirdiği bölgeleri terk ederek geri çekildi. Dibalpur'da iken isyancıların Afganistan dağlarına çekildiğini öğrenen Sultan Muhammed Tuğluk, Şahu Afgan Lodi'nin çıkardığı isyanın bedelini ülkedeki Afgan halka ödetti. Ülke içindeki Afganların tutuklanması emrini veren Sultan, daha sonra Dehli'ye döndü.<sup>316</sup>

---

<sup>314</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 157; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 535; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 293-294; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 257.

<sup>315</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 217; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 157-158; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 294; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 535-536; Prasad, *History of Medieval India*, s. 316; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 256-257.

<sup>316</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 180; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 283; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 160; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 537.

### 3.1.5.15. Dekken’de Hinduların İsyanı (1342-1344)

Dekken’de Bahaeddin Gerşasb isyan ettiğinde Dvasamudra, Kampila, Maber ve neredeyse Hindistan’ın bütün güneyi de fethedilmişti. 1335-1336 yıllarında Dehli ordusu veba salgınına tutulup Ahsen Şah’ın isyan çıkardığı Maber’e ulaşamayınca, Maber bağımsızlığını kazandı. Bu dönemde Karnata bölgesi Racası olan Bilal Deva, Kirishna nehri kıyısında güçlü bir şehir inşa etti. Bu şehre oğlu Bijan’ın adını verdi ve şehir anlamına gelen “nagar” kelimesi ile birlikte şehrin adı daha sonraları “Vijayanagar” olarak anılmaya başlandı. Bazı kaynaklarda Kirishna Nayak’ın Bilal Deva’yı ziyaret ettiği, Türkleri Dekken’den ve Maber’den çıkarma amacıyla ittifak teklif ettiği ve bunun üzerine Bilal Deva’nın da bu teklifi kabul ederek bir sınır karakolu olarak Vijayanagar’ı inşa ettiği zikredilmektedir.<sup>317</sup> Bu ittifaka dâhil olan eski Telingana Racası Pratap Rudradeva’nın akrabalarından Harihara ve Bukka adındaki iki Hindu prensi, Kampila bölgesinde hüküm sürmekteydi. Bu iki prens, 1336 yılında Vijayanagar’a hâkim oldular veyahut buranın idaresi Hindu birliği tarafından kendilerine bırakıldı. Bu ikisi Kampila’nın fethi sırasında Dehli’ye götürülmüştü ve Müslüman oldukları için bölgeye dönmelerine müsaade edilmişti. Vezir Melik Makbul’un Vijayanagar hâkimlerine dış geçirememesi üzerine Sultan Muhammed Tuğluk, bölgenin idaresinin görünüşte Müslüman olmuş bu iki Hindu prensinde kalmasına müsaade etti. Harihara ve Bukka da zaten bölgenin karışık durumu nedeniyle Sultan’a bağılmış gibi görünerek görevlerini sürdürüyorlardı.<sup>318</sup>

Varangal’de bulunan Pratap Rudradeva’nın oğlu olan Kirishna Nayak’ın, Bilal Deva ve diğer Hindu prensleri Dehli Türk Sultanlığı Devleti’ne karşı örgütlemesiyle oluşan Hindu birliği, isyan ederek Telingana’da ayaklandı. Sultan Muhammed Tuğluk, Telingana’daki ayaklanmanın bastırılması için Vezir Melik Makbul’u görevlendirdi. Karnata, Kampila, Vijayanagar ve Varangal’de birleşerek ayaklanan Hinduların saldırılarına karşı koyamayan Vezir Melik Makbul, Varangal’i terk etmek zorunda kaldı. Böylece Dekken bölgesi Devletabad hariç olmak üzere Dehli Devletinin hâkimiyetinden çıktı ve bölgedeki Hindular bağımsızlığını ilan etti.<sup>319</sup>

<sup>317</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 249; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 288-289.

<sup>318</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 288-289; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 218; Prasad, *History of Medieval India*, s. 317; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 248-249.

<sup>319</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 246-247; Prasad, *History of Medieval India*, s. 317-318; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 291-292.

### 3.1.5.16. Sadah Emirlerinin İsyanı

Kutluğ Han'ın Devletabad Valiliğine atanması ile birlikte bölgeden elde edilen gelirler düşmüştü. Sultan Muhammed Tuğluk'a, Kutluğ Han'ın emrindeki emirlerin zimmetlerine para geçirdiği, vergi toplarken halka zulmettiklerine dair vs. şikâyetler gelmekteydi. Bazı kaynaklarda gelirlerin düşmesinin gerekçesi olarak Sultan Muhammed Tuğluk'un tarım politikası gösterilirken bazı kaynaklarda Kutluğ Han'ın emrindeki sadah emirleri<sup>320</sup> de denilen emirlerin usulsüzlükleri gösterilmektedir. Sultan Muhammed Tuğluk, sadah emirlerini kayıt altına almak ve kontrol mekanizması oluşturmak amacıyla Kutluğ Han'ı Dehli'ye çağırarak görevden aldı ve yerine kardeşi, Gücerat Valisi Alimül Mülk olarak da bilinen Nizameddin'i tayin etti. Kutluğ Han hem Müslüman ve Hindu halk tarafından hem de sadah emirleri tarafından sevilen biriydi ve Sultan'la halk arasında köprü vazifesi görmekteydi. Kutluğ Han'ın görevden alınmasını, kendileri nezdinde bir cezalandırma işlemi olarak gören sadah emirleri, bu durumdan iyice huzursuz oldular.<sup>321</sup>

Dekken'den elde edilecek gelirlerin artırılması amacıyla bölgede yeni bir yapılanmaya giden Sultan, Dekken'i dört bölgeye ayırarak Malva, Gücerat ve Bidar'a da yeni atamalar yaptı. Bunlar, Devletabad Valisi Nizameddin'e bağlı olacaktı. Bunlardan Malva ve Dhar'a atanan Hindu asıllı Aziz Hummar, acımasız bir vergi tahsildarı olarak ün kazanmıştı. Aziz Hummar'ı tembihleyen Sultan ondan, Kutluğ Han'ın görevden el çektilmesiyle itaat etmeyi reddeden sadah emirlerini ortadan kaldırmasını istedi. Aziz Hummar, toplantı bahanesiyle davet ettiği 89 sadah emirini öldürttü. Bunun üzerine sıranın kendilerine geleceğini düşünen bütün emirler isyan etti ve Malva, Gücerat ve Marhat'da büyük isyan hareketleri yaşandı.<sup>322</sup>

---

<sup>320</sup> Sadah Emirlerinin başlangıçta sadece Moğollardan oluştuğu, zamanla Türk, Afgan ve Hinduların da bu gruba dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Bu emirler yüz kişilik asker grubuna liderlik ediyordu. Aynı zamanda sivil görevler de icra etmekteydiler. Her bir sadah emirinin yüz köyden sorumlu olduğu ve vergi tahsildarlığı yaptığı, aynı zamanda devletin politikalarının ne denli uygulandığının denetiminden sorumlu oldukları düşünülmektedir. Genelde yabancı ırktan olduklarından devlete bağlılıkları üst düzeyde değildi. Hırslı, cesur ve savaşıydılar, aynı zamanda Sultan'la da iş birliği içerisindeydiler. Bkz. Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 294; Prasad, *History of Medieval India*, s. 318.

<sup>321</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 165-166; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 541-542; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 218; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 295; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 250; Prasad, *History of Medieval India*, s. 318.

<sup>322</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 165-166; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 542; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 218; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 295-296; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 250-251; Prasad, *History of Medieval India*, s. 318.

### 3.1.5.17. Daboi ve Baroda İsyanı (1343-1344)

Sultan Muhammed Tuğluk'un emriyle 89 sadah emirini öldürten Aziz Hummar'ın Sultan tarafından ödüllendirilmesinden sonra ilk isyan hareketine girişenler, Daboi ve Baroda'daki Gazi Celal ve beraberindeki Afganlar oldu. Malva'daki karışık durum nedeniyle Sultan Muhammed Tuğluk, Gücerat bölgesinden toplanan gelirlerin Dehli'ye güvenle ulaşabilmesi ve isyan eden Afganların cezalandırılması için Gücerat Valisi Melik Makbul'u görevlendirdi. Melik Makbul Kembay'a ilerledi ve burada isyan eden birçok Afgan'ı öldürerek mallarına el koydu. Bunun üzerine bir araya gelen Afgan isyancılar, Gazi Celal liderliğinde intikam yemini ettiler. Melik Makbul'un Dehli'ye gidecek olan kervanın güvenliğini sağlayacak olması nedeniyle güvenlik endişesi olan bazı tüccarlar da mallarıyla bu kervana iştirak ediyordu. Kervanın gelişinden haberdar olan Gazi Celal ve beraberindekilerin baskın düzenlemesi neticesinde, Dehli'ye gitmesi gereken bütün gelirler ve atlar isyancıların eline geçti. Melik Makbul kervanı koruyamadığı gibi beraberindekilerle önce Nehrala'ya çekildi, sonra da Patan'daki bir kaleye sığınabildi. İsyancı emirler ele geçirdiklerini kendi saflarını genişletmek için kullandılar ve sayılarını artırdılar.<sup>323</sup> Melik Makbul'un isyancılar tarafından mağlup edildiği ve Dehli'ye ulaşması gereken gelirlerin isyancıların eline geçtiği haberinin gelmesi üzerine Sultan Muhammed Tuğluk, Dehli'de Melik Firuz, Melik Kabir ve Hoca Cihan'dan oluşan naiplik konseyini idare makamına atadı ve yola çıkmak için hazırlıklara başladı. Bu sırada Sultan'a isyanı bastırmayı teklif eden Kutluğ Han'ın teklifini, Sultan Muhammed Tuğluk reddetti ve 1345 yılının Şubat ayında bizzat kendisi, isyancıları cezalandırmak için bir daha dönmek üzere Dehli'den ayrıldı. Önce Sultanpur'a sonra da Nagaur'a ulaşan Sultan, yem kıtlığı nedeniyle ilerleyemedi ve burada aylarca konaklamak durumunda kaldı. Buradan isyancıların farklı bölgelerdeki faaliyetlerine karşı Azam Melik'i Bahruç'a, Şeyh Muizzeddin'i de Patan'a sevk etti.<sup>324</sup>

Sultan'ın Patan, Daboi ve Baroda'ya gönderdiği birlikler, isyancıları mağlup etti. İsyancıların bir kısmı eşleri ve aileleri ile birlikte esir alınırken bir kısmı ise kaçmayı başardı. Sultan'ın bölgeye gelişinden önce isyancıların Kembay'a ilerlediği haberini alan Aziz Hummar, iyi bir asker değildi ve beraberindeki 6000'i bulan asker sayısına rağmen sayıları

<sup>323</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 166; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 542-543; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 296.

<sup>324</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 251; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 167; Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 543; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 296.

700 civarında olan isyancılar tarafından yakalanarak öldürüldü.<sup>325</sup> Kembay'ı ele geçiren isyancılar, Sultan'ın Bahruç'a ordu sevk ettiğini öğrenince Bahruç'a ilerlediler ve kaleyi kuşattılar. Bahruç'da kuşatma altında bulunan Azam Melik ve kale kumandanı Kamar, Sultan'ın direktifi doğrultusunda kaleyi terk etmiyorlardı. İsyancıların sayısı 7000'i buluyordu. Kaledeki asker sayısı ise 3000-4000 civarındaydı. Kaledeki askerlerin dışarı çıkması için kalenin bir kapısına saldıran isyancıların tahrikine kapılan bir kısım askerler, Sultan'ın aksi emrine rağmen kaleden çıkarak isyancılara saldırdılar. Bu sırada isyancıların liderlerinden birkaçı öldürülünce, paniğe kapılan isyancı ordusu dağıldı. Gazi Celal ve beraberindekiler kaçarak Man Deva adındaki bir Hindu'ya sığındılar. Man Deva, Melik Makbul'un tepkisinden çekindiğinden onları iyi karşılama da himaye etmek istemedi. Nurbada nehri kıyısında isyancılara yetişen Melik Makbul, isyancıları mağlup ederek birçoğunu öldürdü ve ailelerini de esir aldı. Kaçan isyancı emirlerin bazıları Devletabad'a ulaşmayı başardı. Sultan da Bahruç'ta bir süre ikamet etti ve isyancıları destekleyen halka öfkeli olduğundan bölgeye, yeni ve daha sert vergi tahsildarları atadı.<sup>326</sup>

Sultan, Devletabad Valisi Nizameddin'den bölgedeki sadah emirleri ve askerlerini Bahruç'a sevk etmesini istemişti. Sayıları 1500'ü bulan emir ve askerler, Sultan'ın buyruğuna uyarak kendilerine eşlik eden Sultan'ın görevlendirdiği komutanları eşliğinde Bahruç'a doğru yola çıktılar. Kendilerine ciddiyetle davranılmasından şüphelenen emirler, Sultan'ın kendilerini cezalandırmasından korkuyordu. Melik İsmail Afgan ve Nureddin liderliğinde başkaldırmaya karar veren emir ve askerler, kendilerine eşlik eden Sultan'ın adamlarının çadırlarına gece vakti baskın düzenlediler ve hepsini öldürdüler. Devletabad'a geri dönen sadah emirleri, üç gün süren mücadeleden sonra Vali Nizameddin'i teslim alarak kaleyi ele geçirdi. İsyancılar, Hasan Kangu'yla birleşene kadar Melik İsmail Afgan'ı liderleri seçip "Nasreddin" unvanıyla Devletabad'da Sultan ilan ettiler. Nureddin de Hoca-i Cihan unvanıyla vezir tayin edildi. Yollar güvenli olmadığı için Dehli'ye gönderilemeyen hazineyi ele geçiren isyancılar, Vali Nizameddin'i de tutuklayarak hapse attılar. Bundan sonra Devletabad isyancı emirlerin toplanma noktası haline geldi.<sup>327</sup>

---

<sup>325</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 545; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 252; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 167; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 296.

<sup>326</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 546-547; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 252; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 167; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 296.

<sup>327</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 183; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 548; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 253; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 168; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 297.



**Harita 3.2.** Sultan Muhammed Tuğluk Dönemindeki Emiran-ı Sadah isyanlarının yönünü gösterir harita.

([https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:South\\_Asia\\_non\\_political\\_with\\_rivers.jpg](https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:South_Asia_non_political_with_rivers.jpg))

### 3.1.5.18. Hasan Kangu'nun İsyanı ve Behmenîler Devleti'nin Kurulması (1347-1348)

Devletabad'daki durumu öğrenen Sultan Muhammed Tuğluk, Bahruç'da bir ordu tertipleyerek Devletabad'a isyancıların üzerine yürüdü. Burada meydana gelen çatışmada isyancıları mağlup eden Sultan, şehirde kontrolü sağladı. Melik İsmail Afgan ve sağ kalan isyancıların bir kısmı kaleye sığınırken Hasan Kangu gibi isyana liderlik edenlerin bir kısmı da Gulberge'ye kaçtı. Kaleyi kuşatan Sultan, Melik İsmail Afgan ve beraberindekiler için af ilan etmese de kaledekilere yiyecek ve su gönderdi. Sultan Muhammed Tuğluk, bir yandan Devletabad'da idari düzenlemeler yapmaktayken bir yandan da Devletabad kalesine sığınan isyancılar, halen kuşatma altındaydı.<sup>328</sup> Bu andan itibaren isyancıların liderliği Hasan Kangu'ya geçti. Hasan Kangu, Kirishna Nayak ile irtibat kurarak desteğini aldı. Hinduların desteğini alan Hasan Kangu ayrıca etraftaki isyancıları da bir araya toplamaya başladı. Sultan Muhammed Tuğluk bu sırada Gücerat'ta isyan eden Taci'nin üzerine gönderilen Yusuf Buğra'nın mağlup olduğu ve öldürüldüğü haberini aldı. Hasan Kangu ve beraberindekilerin üzerine İmadül Mülk Sartez'i gönderen Sultan, kendisi de Gücerat'a hareket etti. İmadül Mülk Sartez, Kirishna Nayak'ın desteklediği Hasan Kangu ve isyancılar tarafından mağlup edildi ve öldürüldü. Hasan Kangu, "Sultan Alaeddin" unvanını aldı ve Gulberge payitaht olmak üzere 1347 yılının Ağustos ayında bağımsızlığını ilan etti. Böylece Dekken'de yaklaşık 180 sene hüküm sürecek olan Behmenî Krallığı kuruldu. Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin güney toprakları da Kirishna Nayak ve oluşturulan Hindu konfederasyonu tarafından işgal edilmişti ve Varangal, Kampila, Dvasamudra, Vijayanagar'da bağımsız Hindu devletleri kurulmuştu. Maber zaten daha önce Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin kontrolünden çıkmış, bağımsızlığını kazanmıştı.<sup>329</sup>

### 3.1.5.19. Taci'nin İsyanı (1347)

1347 yılında Gücerat'ta Taci liderliğinde yeniden isyan çıktı. Taci, Gıyaseddin Tuğluk zamanında Türkistan'dan gelmiş bir köle idi. Sultan Muhammed Tuğluk döneminde Gücerat ordusunda subaylığa kadar yükseldi. Daha sonra görevini ihmal ettiği gerekçesiyle sürgün edilmişti. Gazi Celal'in isyanı sırasında yararlılıkları dokununca, Sultan tarafından

<sup>328</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 549; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 168; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 254.

<sup>329</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 169-170; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 255; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 550; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 298; Prasad, *History of Medieval India*, s. 319-320.

affedildi ve görevine geri döndü.<sup>330</sup> Bazı kaynaklar, Gücerat Valisi Şeyh Muizzeddin'e bağlı emir subaylarından olan Melik Tatar'ın, Taci'ye düşman olduğu ve Taci'ye ait bir arap atı ve bir köle kızı elinden almaya çalıştığı, baskı uygulayarak onun isyan etmesine neden olduğunu zikretmektedir.<sup>331</sup> Sultan, Devletabad'da isyancılarla uğraşırken Gücerat'ta isyan eden Taci, Patan'ı ele geçirdi ve Şeyh Muizzeddin'i öldürdü. Taci ve beraberindeki isyancılar, Kembay'a ilerledi ve bölgeyi yağmaladılar. Bundan sonra Bahruç'a ulaşan isyancılar şehri kuşattı. Sultan Muhammed Tuğluk, yaklaşık 300 atlıdan oluşan isyancıların üzerine Melik Yusuf Buğra'yı 2000 atlıyla beraber yollamıştı. Kuşatmayı kaldıran isyancılara Kembay'da yetişen Melik Buğra, sayı üstünlüğüne rağmen mağlup oldu ve öldürüldü.<sup>332</sup> Bunun üzerine Taci'nin üzerine bizzat yürüyen Sultan, şiddetli yağmurlar yüzünden ilerleyemedi ve Asaval'da bir ay konaklamak zorunda kaldı. Burada Sultan'ın karşısına çıkarak birliklerinin merkezine saldırma cüretinde bulunan Taci'nin askerlerini, filleriyle ezen ve mağlup eden Sultan, kaçan Taci'yi takibini sürdürdü. Hasan Kangu'nun bağımsızlığı ve Dekken'in kaybedildiği haberi Sultan için ağır bir darbe olsa da Sultan, stratejisini önce Taci'yi öldürerek Gücerat ve Kathiavar'ın iyileştirilmesi ve bu sırada ordunun da yeniden örgütlenmesi üzerine kurdu. 1348'de Sultan'ın Kathiavar'a yürüdüğünü öğrenen buranın racası, Sultan'ın intikamından çekindiğinden Taci'yi ele geçirip, Sultan'a teslim etmek istedi. Bunu öğrenen Taci, Kathiavar'dan Sind'e kaçtı. 1349'da Sultan Kathiavar'a geldiğinde bölgedeki racalar Sultan'ın huzuruna çıkıp, bağlılıklarını bildirdiler. Sultan burada ateşli bir hastalığa yakalandı ve yağmur mevsimini burada geçirdi. 1350 yılında Melik Kabir'in Dehli'de vefat ettiği haberini alan Sultan, buna çok üzüldü ve yerine Melik Makbul ve Hoca Cihan'ı Dehli'ye gönderdi. Aynı zamanda Sultan, Dehli'deki emir ve meliklere haber göndererek birlikleriyle kendisine katılmalarını ve orduyu takviye etmelerini istedi.<sup>333</sup> Muhammed Tuğluk, Sind'de Taci'yi barındıran Jam'i cezalandırmak ve Sind'i işgal etmek niyetindeydi. Ayrıca Dibalpur, Sehvan, Sivistan, Multan ve Uç'taki emirlere de orduya birlikleriyle katılmaları emredildi. Sultan, 1350 yılının Ekim ayında Sind'e doğru hareket etti. İndus'u geçtikten sonra orduya Emir Fergan tarafından Sultan'a yardıma gönderilen, 5000 Moğol askerinden oluşan bir kuvvet daha katıldı. 1351 Mart ayında Sultan, Thatta üzerine yürüdü. Muharrem ayının 10. günü Sultan, oruçlu olduğu

<sup>330</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 553-554.

<sup>331</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 186.

<sup>332</sup> Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 186; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 169-170; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 298.

<sup>333</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 554; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 172; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 190.

günün iftarında yediği balıktan sonra rahatsızlandı. Buna rağmen tekneyle Thatta'ya doğru yolculuk eden Sultan Muhammed Tuğluk, 20 Mart 1351 yılında hastalığına yenik düştü ve vefat etti. Bedaunî'nin deyimiyile, "Kral halkından kurtuldu, halk da Kraldan".<sup>334</sup>

### 3.1.6. Sultan Muhammed Tuğluk'un Şahsiyeti ve Siyaseti

Sultan Muhammed Tuğluk çağının en olağanüstü hükümdarlarından biriydi. Onun karmaşık ve çelişkili karakterini yüksek doğrulukla tasvir etmek, en yakınları tarafından bile mümkün görülmemiştir. En belirgin özelliği cömertliği ve ceza verirken kullandığı yöntemleriydi. İbn-i Battûta, Sultan Muhammed Tuğluk'u, "bütün insanlar içerisinde hediye vermeyi ve kan dökmeyi en çok seven" olarak ifade etmiştir.<sup>335</sup> Hem Barânî hem de İbn-i Battûta onu tanımlarken alçakgönüllü ve kibirli, hoşgörülü ve acımasız, halkına düşkün ama aynı zamanda da düşman gibi zıt sıfatları birlikte kullanmışlardır.<sup>336</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk, bütün insanların görüp görebileceği en cömert hükümdarlardan biriydi. Onun cömertliğinin misalleri pek çoktur. Sultan hergün fakirlere sadaka dağıtır ve Dehli'de kimsenin dilenmesine izin vermezdi. Yabancılar ve kapısını çalan herkes asla eli boş dönmezdi. Bir keresinde İran'dan gelen bir âlimin hediye ettiği kitaplara mukabil Sultan Muhammed Tuğluk, avuç dolusu mücevher ve altın vermişti. Bunun gibi sayısız misal bulunmaktadır.<sup>337</sup>

Danışmanlarından ve en yakınlarından olan Barânî, Sultan'ın gururlu ve inatçı bir kişiliğe sahip olduğunu nakletmiştir. Barânî'ye göre Sultan'ın onayladığı ya da emrettiği ölümlerden bazı kana susamış danışmanları sorumluydu. Buna mukabil Sultan Muhammed Tuğluk, kesinlikle danışmanlarının yönlendirmesi ile hareket edecek zayıf bir karakter değildi.<sup>338</sup> Aynı zamanda Barânî, Sultan'ın felsefeye olan ilgisi nedeniyle İslam hukukundan uzaklaştığını, bu nedenle verdiği kararlarında İslam hukukunu hiçe saydığını ifade

<sup>334</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 555; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 219; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 172; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 256; Prasad, *History of Medieval India*, s. 320; Husain, *The Rise and Fall of Mohammed bin Tughluq*, s. 190-191.

<sup>335</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 555; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136-137.

<sup>336</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 561; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 173.

<sup>337</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, s. 34-56.

<sup>338</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136.

etmiştir.<sup>339</sup> Barâni'nin bu ifadesine rağmen Sultan'ın İslam dininin emirlerine riayet ettiği misaller de azımsanmayacak kadardır. Örneğin, Karaçil seferi sırasında Çinlilerin hacı olmak için ziyaret ettiği bir tapınak zarar görmüştü. Çin imparatoru Dehli'ye elçi göndermiş ve türlü hediyelerle Sultan Muhammed Tuğluk'tan tapınağın onarılması için izin istemişti. Sultan Muhammed Tuğluk, inancının gereği olarak ancak cizye ödenmesi mukabilinde buna izin verebileceğini ifade etmiş ve İbn-i Battûta'nın da içinde olduğu bir heyeti Çin'e göndermişti.<sup>340</sup> Ayrıca Sultan Muhammed Tuğluk'un Allah'tan korkan ve dinini diyanetini bilen biri olduğu, onun halkın dertleriyle ve ihtiyaçları ile yakından ilgilendiğine dair rivayetler de pek çoktur. Sultan Muhammed Tuğluk, Salı günlerini halkın dertlerini dinlemeye ayırır ve adamlarına sıkıntıların çözülmesi için talimat verirdi. Sultan Muhammed Tuğluk'un fakirlere maaş bağladığı, kırk bin fakirin maaşını bizzat üstlendiği kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca sarhoşluk veren içeceklere müsamaha göstermemesi ve âlimleri himaye ederek her daim onları yanında tutması da Sultan'ın iyi bilinen özelliklerindendi.<sup>341</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un askeri ve idari politikalarına bakıldığında yetenekli bir lider olduğu ortaya çıkmaktadır. Çılgınlık derecesinde aldığı bazı radikal kararların neticesi beklenildiği gibi olmasa da bu kararları alabilecek bilgi birikimine ve zekâyaya sahip olması, çağının çok ilerisinde yaşadığının delili hükmündedir.<sup>342</sup> Sultan Muhammed Tuğluk, hiçbir zaman savaştan üşenmez ve özellikle putperestlere karşı cihattan asla geri durmazdı. Nitekim o, daha önce İslam'ın ulaşamadığı topraklara ulaşmış ve buralarda Türk-İslam sancağını dalgalandırmıştır.<sup>343</sup> Ayrıca Sultan Muhammed Tuğluk'un çeşitli sınıflardan muhbirleri bulunmaktaydı. Bunlar, devletin hâkimiyeti altındaki eyaletlerde olup bitenlerle ilgili Sultan'a bilgi verir, askerlerin ve halkın durumu ile ilgili istihbarat toplarlardı.<sup>344</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk, babasından büyük bir imparatorluk devralmıştı. Saltanatının ilk on yıllık döneminde kendi çabasıyla topraklarını daha da genişletti. Dehli Türk Sultanlığı tarihinde, Hindistan'ın bütününde otoritesi bu denli yüksek bir hükümdara daha rastlanılmamıştır.<sup>345</sup> Bahaeddin Gerşasb'ın isyanıyla başlayan süreçte isyancılara ve

---

<sup>339</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 318; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136-137.

<sup>340</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 163.

<sup>341</sup> Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, s. 37-40.

<sup>342</sup> Nizami, "Muhammad bin Tughluq", s. 561; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 136-137.

<sup>343</sup> Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, s. 43-44.

<sup>344</sup> Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, s. 49.

<sup>345</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 220.

isyancıların cesetlerine karşı bile olan cezalandırıcı tavrı, birçok kesimde korku ve nefrete yol açmıştır.<sup>346</sup> Ardından devletin başkentini, Dehli'den Devletabad'a taşınması kararı ve taşınma sürecinde ve sonrasında oluşan olumsuzluklar, Sultan'ın halk nezdindeki itibarını zedelemiştir. Yaklaşık yedi yıl süren kuraklık ve kıtlık dönemlerinde azalan tahıl stokları ve vergi gelirlerini artırmak için başvurduğu tedbirler, üretimi ve gelirleri artırmadığı gibi açlık çeken halkın isyan etmesine neden olmuştur. Buna mukabil Sultan, kararlarından geri adım atmamış ve herhangi bir taviz vermemiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen ideallerinden vazgeçmeyen Sultan, Horasan'ı fethetmek amacıyla büyük bir ordu kurma teşebbüsünde bulunmuş, ekonomiyi düzeltmek için de tedavüldeki para birimini değiştirme çabasına girmiştir. Sultan Muhammed Tuğluk'un bütün bu çabaları, istenilen neticeyi vermediği gibi ülkenin içinde bulunduğu durum git gide daha da kötüleşmiştir. Bunun neticesinde de zaten devasa sınırlara ulaşmış Dehli ülkesinin dört bir yanında isyanlar yaşanmaya başladı. 1335 yılına kadar isyanları bastırmakta başarılı olan Sultan, Maber'deki isyanı bastırmak için yola çıktığı sırada orduda yaşanan veba salgını, askerlerin üçte birinin ölümüne yol açtı ve Sultan da hastalanarak ölüm tehlikesi atlattı. Bu olaydan sonra Maber bağımsızlığını kazandı ve Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nden kopmalar başladı.<sup>347</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk, hükümdarlığının Hz. Peygamber'in yeryüzündeki halifesi ve Müminlerin komutanı olan Halife tarafından onaylanmadıkça meşru olamayacağı düşüncesine kapılmıştı. Halife'den yetki almasını müteakip, dindar kesimlerinin muhalefetinin azalarak otoritesinin sağlamlasacağı ve isyanların duracağı düşüncesindeydi. Abbasi Halifesinin kim ve nerede olduğunu araştıran Sultan, Mısır'da bulunan Halife'ye türlü hediyeler ile bir heyet yolladı. 1343 yılında Mısır'dan gelen Halife'nin elçisi, Halife'nin Muhammed Tuğluk'un Sultanlığını onayladığı menşuru Dehli'ye getirmiştir.<sup>348</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk'un Tacî'nin isyanından sonra Gücerat'a hareket ettiği ve ardından Devletabad'daki ikinci isyanı haber aldığı anda, aralarında şu konuşmanın geçtiğini Barânî, nakletmektedir:

-Krallığım hasta ve hastalığı hiçbir ilaçla tedavi edilemez. Doktor bel ağrısını tedavi etse ateşi yükselir; ateş için tedavi etse damarlarda tıkanıklık olur. Krallığımda aynı anda

---

<sup>346</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 556; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 137.

<sup>347</sup> P. Jackson, *The Delhi Sultanate A Political And Military History*, Cambridge University Press 1999, s. 265-266.

<sup>348</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 305; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 246; Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 538.

farklı hastalıklar ortaya çıktı. Bir yerde işleri düzene koysam, başka bir yerde karışıklık çıkıyor. Buradaki işleri de düzene koysam, başka bir üçüncü yerde karışıklık çıkıyor. Geçmişin kralları krallığın bu hastalıkları hakkında ne dediler?

Sultan'ın zavallı haliyle sorduğu soruya, Barânî şu cevabı verdi:

-Tarih kitaplarında, krallığın hastalıkları için krallar tarafından reçete edilen çeşitli yollar mevcuttur. Bazı krallar, halk tarafından kendilerine karşı genel bir kızgınlık hali ortaya çıktığında, tahttan feragat etmiş ve onu, kendi yaşamları boyunca hakettiğini düşündüğü oğullarına devretmiştir. Daha sonra krallığın bir köşesine çekildiler, kendilerini yorgunluktan uzak tutan ve birkaç saray mensubunun neşeli arkadaşlığıyla hallerinden memnun olacakları meşguliyetlere adadılar. Onlar, tahttan çekildikten sonra krallığın işlerine karışmadılar. Devletin bütün sorunlarının çözümünü, vezirlerine ve yüksek rütbeli subaylarına bırakarak avlanmaya, müziğe ve şaraba yöneldiler. Diğer padişahlar ise saltanat hastalığından dolayı halkın kinlerine teslim olmuşlardır. Krallığın en tehlikeli ve ölümcül hastalıklarından biri, hükümdar ve halk arasındaki güven eksikliği ve nefrettir.

Barânî bu sözlerle Sultan'a tahttan çekilmesi yönünde bir imada bulunmuştu. Ama bu durum Sultan'ın doğasına aykırıydı ve Sultan Muhammed Tuğluk şöyle cevap verdi:

-Eğer krallığın işleri benim umduğum gibi gerçekleşseydi arzum, devletin (Dehli Türk Sultanlığı) işlerine bu üç kişiyi tayin edip, mukaddes Kâbe'ye gitmekti. Firuz, Melik Kabir ve Ahmed Ayaz. Ama bugünlerde insanlara kızgınlım, insanlar da bana kızgın. İnsanlar benim düşüncemi, ben de insanların şeytani ve asi planlarını keşfettim. Denediğim her çare başarısız oluyor. Asilere, muhaliflere ve kötü niyetlilere çarem kılıçtır. Kılıcımla vurmaya ve cezalandırmaya devam edeceğim. Ya kesecek ya da ıskalayacak. İnsanlar bana ne kadar karşı çıkarsa cezalarım o kadar büyük olacak.<sup>349</sup>

---

<sup>349</sup> Nizami," Muhammad bin Tughluq", s. 552-553; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 320; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 255.

## 3.2. FİRUZ ŞAH TUĞLUK DÖNEMİ (1351-1386)

### 3.2.1. Sultan Firuz Tuğluk ve Tahta Çıkışı

Firuz Şah Tuğluk, 1309 yılında doğdu. Babası Sipehsalar Recep, Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın kardeşiydi. Ebu Bekir, Recep ve Gıyaseddin Tuğluk kardeşlerin Alaeddin Kalaç zamanında veya daha önce Horasan'dan Hindistan'a geldikleri ve Dibalpur'da görevlendirildikleri bilinmektedir.<sup>350</sup> Firuz Şah'ın annesi, Abuhar'ın Racput Reisinin kızı Bibi Naile idi. Sipehsalar Recep'le evlendikten sonra Sultan Bibi Kedbanu olarak adlandırılmıştır. Firuz Şah'ın babasının ne zaman öldüğüne dair kesin bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda Firuz yedi yaşındayken babasının öldüğü, Firuz'un, Melik Recep'in başka hanımlarından olan Kutbeddin ve İbrahim adında iki kardeşi daha olduğu, annesinin ise Firuz'dan başka bir çocuğu olmadığı ifade edilmektedir.<sup>351</sup> Babasının ölümünün ardından amcası Gıyaseddin Tuğluk Şah, Firuz'u himaye etti ve iyi yetiştirilmesini sağladı. Gıyaseddin Tuğluk'un ardından Sultan Muhammed Tuğluk da Firuz Şah'a devlet kademesinde görevler verdi ve tecrübe kazanmasını sağladı. Firuz Şah 18 yaşına geldiğinde, emrine 12000 kişilik süvari birliği tahsis eden Muhammed Tuğluk, saltanatının ilerleyen dönemlerinde Firuz Şah'ı Dehli'de, kendi yerine vekil bırakarak ona olan güvenini ve itimadını göstermişti. Firuz Şah da amcası Gıyaseddin Tuğluk ve kuzeni Muhammed Tuğluk'u velinimetleri olarak görmekteydi.<sup>352</sup>

Sultan Muhammed Tuğluk, 20 Mart 1351'de on günlük hastalığı sonrasında İndus'un doğu yakasında, Thatta yakınlarında vefat etmişti. 21 Mart günü merhum Sultan için yas tutuldu ve matem havasında geçti. Sultan'ın vefatının üçüncü günü sabah namazından sonra yapılan anma sonrası lidersiz ordu, tam bir şaşkınlık içinde genellikle Sehvan diye de anılan Sivistan'a doğru çekilmeye başladı. Muhammed Tuğluk'un ordusuna katılan Moğol kuvvetleri, Sultan'ın ölümünün ardından kumandanları Nevruz Kargan liderliğinde ordudan ayrılmışlardı. Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin durumundan ve ordunun başıbozukluğundan

---

<sup>350</sup> H. M. Elliot- J. Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, London 1871, s. 271; Prasad, *History of Medieval India*, s. 325; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 181.

<sup>351</sup> B. P. Saksena, "Firuz Shah Tughluq", *A Comprehensive History of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 568; Prasad, *History of Medieval India*, s. 325; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 273; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 181.

<sup>352</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 325-326; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 274; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 181-182.

yararlanmak isteyen Moğollar, geri döndü ve saldırıya geçerek ordunun ağırlıklarını yağmalamaya başladılar. Yürüyüşe geçen ordunun gerisinde kalanlar ise Thatta halkı tarafından saldırıya uğruyor ve yağmaya maruz kalıyordu. Saldırı ve yağmalara karşılık veremeyen Dehli ordusu, 24-25 Mart tarihlerinde yapılan saldırılarda neredeyse kraliyet hanımlarını dahi koruyamayacaktı.<sup>353</sup> Bu iki günlük anarşik yürüyüş deneyiminden sonra orada bulunanların oybirliği ile bir lider seçilmesi kararlaştırıldı. Sultan Muhammed Tuğluk'un bir oğlu yoktu ve kendisinden sonrası için bir isim vasiyet etmemişti. Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nde tahta çıkacak olan hanedan üyesi, yönetimde söz sahibi emir ve melikler tarafından seçilmekteydi. Birçok melik ve emirin Dehli'de olması nedeniyle olağanüstü olarak toplanan kurul, taht için Melik Firuz'u seçti. Sultan Muhammed Tuğluk'un kız kardeşi Hocavendzade haricinde herkes, Melik Firuz'un Sultan olması gerektiği yönünde görüş bildirdi. Hocavendzade, oğlu Melik Daver'in tahta çıkmasını arzuluyordu. Önce tahta çıkmakta isteksiz olan Melik Firuz, beraberindeki emir, melik ve sivillerin ısrarı ile tahta çıkmayı kabul etti, yas elbiselerinin üzerine hükümdarlık cübbesini giydi ve 24 Muharrem 1351 yılında yeni Dehli Sultanı oldu. Hocavendzade de içinde bulunduğu koşullar nedeniyle Melik Firuz'un Sultanlığına razı gelmek durumunda kaldı.<sup>354</sup>

Sultan Firuz tahta çıktığı gün, Thatta'daki yağmacıların cezalandırılması için saldırı emrini verdi ve bunların ele geçirilerek öldürülmesinden sonra bir daha bu cepheden herhangi bir taciz yaşanmadı. Tahta çıktığının üçüncü günü, Moğolların üzerine yürüyen Sultan, Moğolları da bozguna uğrattı. Taci'ye karşı önlem olarak Sind'de bir birlik bırakan Sultan Firuz, daha sonra Dehli'ye doğru yola çıktı.<sup>355</sup>

Sultan Firuz'un yolda olduğu sırada Vezir Ahmed Ayaz'ın Dehli'de, Muhammed Tuğluk'un oğlu olduğunu iddia ettiği 6 yaşında bir çocuğu Sultan ilan ettiğini öğrendi. Ahmed Ayaz 80 yaşının üzerindeydi. Sultan Muhammed Tuğluk'un da oğlu olmadığı biliniyordu. Bu nedenle Ahmed Ayaz'ın niyeti anlaşılamadı. Buna mukabil Sultan Firuz Tuğluk, Dehli'ye girdiğinde şehrin kendisine biat edeceğinden emindi. Bazı kaynaklar, Hoca

---

<sup>353</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 266; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 566-567; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 173; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 328; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 257.

<sup>354</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 277; R. C. Majumdar, "Firuz Shah", *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960, s. 90; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 567; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 173; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 328; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 257.

<sup>355</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 267; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 173; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 257.

Cihan tarafından istihbarat amaçlı Thatta'ya gönderilen bir kölesinin Dehli'ye döndüğünde, Muhammed Tuğluk'un öldüğü ve geride kalanların Moğolların saldırısına uğradığı, Firuz Tuğluk ve Tatar Han gibi devletin ileri gelenlerinden haber alınmadığının bilgisini Ahmed Ayaz'a ulaştırdığını, bunun üzerine Ahmed Ayaz'ın böyle bir tedbire başvurduğunu rivayet etmektedir.<sup>356</sup> Başka bir rivayete göre ise Vezir Ahmed Ayaz, Firuz'un hükümdarlığını kabul etmedi ve Dehli'de isyan etti. Sultan ilan ettiği çocuk vesilesiyle Dehli'de idareyi eline aldı. Hazineye el atarak kendisine bağlı 20.000 kişilik bir ordu oluşturdu. Neticede, Firuz Tuğluk'un hayatta olduğu anlaşıldı ve Sultan Firuz Tuğluk, Dibalpur ve Multan üzerinden Dehli'ye yürüdü. Önce Multan sonra da Sarsavati'ye ulaşan Sultan Firuz'un ordusuna, bu şehirlerden de iştirak edenler oldu. Melik Makbul ve beraberindeki subaylar, Sultan Firuz Tuğluk'a katılarak bağlılıklarını bildirdiler. Bu sırada Sind'den Taci'nin de öldürüldüğü haberinin alınması, Sultan Firuz'u rahatlattı. Firuz, yoldayken bir oğlu olduğu haberini aldı ve adını Feth Han koydu. Sultan, oğlunun adına nispetle burada Fethabad adında bir kasaba inşa ettirdi.<sup>357</sup> Firuz Tuğluk Dehli'ye yaklaştığında, Ahmed Ayaz da Sultan'ın huzuruna çıkarak af dilemeye karar verdi. Sultan Ahmed Ayaz'ı affetmek ve onu yeniden vezir yapmak niyetindeydi. Yapılan istişare neticesinde Sultan'ın bu düşüncesini kabul etmeyen emir ve melikler, hacca gitmek için izin istediler. Bunun üzerine Sultan, adamlarının niyetini anladı ve Ahmed Ayaz'ın Samane'ye gönderilmesine hükmetti. Vatana ihanet suçunun cezası ölümdü, Ahmed Ayaz burada Sultan'ın adamları tarafından öldürüldü.<sup>358</sup>

### 3.2.2. Sultan Firuz Tuğluk'un İlk İcraatları

Sultan Firuz, beraberindeki devlet erkânı ve süvari alayıyla birlikte 25 Ağustos 1351 günü Dehli'ye girdi. Sultanın gelişi münasebetiyle Dehli'de yirmi bir gün kutlama yapıldı. Sultan Firuz vakit kaybetmeden ilgili makamlara atamalarını yaparak devletin idari kadrosunu oluşturdu. Melik Makbul "Kıyamül Mülk" unvanıyla Vezirlik makamına, Sultan'ın kardeşi İbrahim, Naib-i Barbeg makamına, Sultan'ın oğulları Feth, Zafer ve Muhammed Han da şehzadelik makamına atandı.<sup>359</sup>

<sup>356</sup> Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 570.

<sup>357</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 283; Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 572-573.

<sup>358</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 174; Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 572-573; Prasad, *History of Medieval India*, s. 328; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 390-391.

<sup>359</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 174; Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 573; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 391; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 194.

Sultan Firuz ilk olarak Ahmed Ayaz'ın dağıtıp boşalttığı hazineyi toparlamak için kolları sıvadı. Dağıtılanlardan kimin ne kadar pay aldığıнын listesini isteyen Sultan, Vezir Melik Makbul'la yaptığı istişare neticesinde kimseden aldıklarının iadesini istemedi. Bunun yerine pay alanların tarıma yatırım yapması ve ekilebilir alanların artırılması talimatını verdi. Sultan Firuz Tuğluk döneminde işkence kaldırıldı ve ölüm cezasını gerektiren suçlar sınırlandırıldı. Daha önce işkence ile cezalandırılan veya uzuvları kesilenlere hediyeler verilerek gönülleri alınmaya çalışıldı.<sup>360</sup> Çiftçilerin üzerindeki ağır vergiler kaldırıldı ve sulama kanalları inşa edildi. Cuma hutbesinde sadece hüküm süren padişahın değil, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin bütün hükümdarlarının adının zikredilmesi kararlaştırıldı. Bayındırlık faaliyetlerine hız verildi; Fethabad, Firuzabad, Hissar, Firuzpur ve Jaunapur gibi yeni şehirler kuruldu. Aynı zamanda Sultan Firuz Tuğluk devletin tüm borçlarını ödeyerek Muhammed Tuğluk zamanında bozulan iç barışı sağlamaya çalıştı.<sup>361</sup>

### 3.2.3. Sultan Firuz Tuğluk'un I. Bengal Seferi (1353-1354)

Bengal bir süredir Dehli'den bağımsız hareket etmekteydi. 1338'de Sultan Muhammed Tuğluk döneminde Fahreddin Mübarek Şah, Doğu Bengal'de bağımsızlığını kazanmıştı ve yerine 1349 yılında İhtiyareddin Gazi Şah geçti. Batı Bengal'de de Alaeddin Ali Şah, 1339 yılında bağımsızlığını kazandı ve 1345 yılında Şemseddin İlyas Hacı Batı Bengal topraklarını ele geçirdi. İlyas Hacı, 1352 yılında Doğu Bengal hâkimi Gazi Şah'ı da devirdi ve neredeyse bütün Bengal'e tek başına hâkim olmayı başardı.<sup>362</sup>

İlyas Hacı'nın başarılı fetihleri ve Dehli'nin kaybettiği bu bölge için herhangi bir girişimde bulunmaması onu iyice cesaretlendirmiş olacak ki İlyas Hacı, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin güneydoğusunda yer alan Tirhut'a saldırı girişiminde bulundu ve burayı işgal etti. Bu durum üzerine harekete geçen Sultan Firuz Tuğluk, 1353 yılının Kasım ayında 90.000 atıyla birlikte Dehli'den ayrılarak Tirhut'a yürüdü. Sultan Firuz Tirhut'a ulaştığında, buranın Raisi tarafından karşılandı. Rai, bağlılığını bildirdi ve her sene vergi ödemeyi taahhüt etti. İlyas Hacı'yı takip eden Sultan Firuz, Kosi nehri kıyısına ulaştığında İlyas Hacı ve askerleri de nehrin diğer kıyısında idi. Sultan Firuz'un ordusunun nehri

---

<sup>360</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 333; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 174; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 574; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 227.

<sup>361</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 175; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 581; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 228; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 197-198.

<sup>362</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 176; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 399.

geçmesini engelleyen İlyas Hacı, Firuz'un ordusu ile sığ bir yerden karşı kıyıya geçmeyi başarması üzerine başkenti Pandua'ya döndü. Oradan da daha güvenli olduğunu düşündüğü adalar üzerinde bir kasaba olan İkdala'ya çekildi.<sup>363</sup> İlyas Hacı burada siperlik kazdırarak hazırlık yaptı ve Sultan Firuz'u beklemeye koyuldu. Sultan Firuz da İkdala'ya geldi ve kampını kurdu. Yağmur mevsiminin yaklaşması ve bölgenin sular altında kalma ihtimali nedeniyle İlyas Hacı'nın tuzağına düşmek istemeyen Sultan Firuz ve adamları, sahte bir geri çekiliş organize ettiler. Dehli ordusunun geri çekildiğini düşünen İlyas Hacı, onları takip ve dönüş yolunda taciz etmek için 10.000 atlı ve 50 fil ile korunaklı yerlerinden ayrılınca geri dönen Dehli ordusu, İlyas Hacı'nın kalabalık ordusunu karşıladı ve savaş düzenini aldı. 90.000 atlıyı 30.000'er kişilik üç gruba ayıran Sultan Firuz, İlyas Hacı'nın ordusunu mağlup etti ve İkdala'yı ele geçirdi. Bazı kaynaklarda İlyas Hacı'nın 200.000 askerinin 170.000'inin öldürüldüğü rivayet edilmektedir.<sup>364</sup> Kaleye sığınan İlyas Hacı'nın buradaki kadın esirlere dahi işkence etmesine tahammül edemeyen Sultan Firuz, İkdala'ya "Azadpur" adını verdi ve adamlarına ele geçirdikleri esirleri serbest bırakmalarını emrederek beraberinde İlyas Hacı'dan ele geçirilen 47 fil ve atlarla birlikte Dehli'ye doğru yola çıktı. Sultan Firuz Tuğluk, 1354 yılının Eylül ayında muzaffer olarak Dehli'ye girdi.<sup>365</sup>

### 3.2.4. Hüsrev Melik'in Suikast Tertibi (1358)

Sultan Muhammed Tuğluk'un kız kardeşi Hocavendzade ve kocası Dehli'de, kendilerine Muhammed Tuğluk'tan kalan bir sarayda ikamet ediyorlardı. Sultan Firuz Tuğluk, her hafta Cuma Namazı sonrası Hocavendzade'yi ziyaret etmeyi adet edinmişti. Bunu fırsat bilen Hüsrev Melik, Sultan'ı öldürmek amacıyla Firuz Tuğluk'un ziyareti öncesinde evin odalarına silahlı askerler yerleştirdi. Cuma Namazı sonrasında Hocavendzade'nin evine gelen Sultan Firuz, üvey babasının tertiplemediği komploya katılmayan ve kendisine bir an önce evden ayrılmasını işaret eden Daver Melik sayesinde, oğlunun hasta olduğunu bahane ederek evden ayrıldı ve suikast teşebbüsünden kurtuldu. Sultan Firuz Tuğluk'un eve gelişinden haberdar olan suikastçiler, hızlıca evden ayrılması

---

<sup>363</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 176; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 584; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 293-294; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 335.

<sup>364</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 296; Majumdar, "Firuz Shah", s. 91; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 176; Prasad, *History of Medieval India*, s. 336.

<sup>365</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 400; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 584-585; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 176; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 335; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 236.

üzerine maksatlarına erişemediler ve Sultan'ın bölgeden ayrılmasından sonra yakalanarak itirafçı oldular. Bunun üzerine Hüsrev Melik tutuklandı ve sürgün cezası verildi.<sup>366</sup>

### 3.2.5. Moğolların Dibalpur Saldırısı

1358 yılında Sultan Firuz Tuğluk'un Samane'de bulunduğu sırada, Moğolların Sind nehrini geçerek Dibalpur'a ulaştığı haberi Sultan'a ulaştırıldı. Sultan Moğollara karşı Dibalpur'a, Melik Kabul komutasında büyük bir ordu gönderdi. Dehli ordusunun geldiğini haber alan Moğollar, çarpışmayı göze alamadan geri çekildiler. Bu saldırı girişimi, Sultan Firuz dönemindeki Moğol akınlarının ilkiydi. İkincisi ve son olanı da Gücerat'a yapılan saldırı girişimidir. Sultan Firuz Tuğluk dönemindeki her iki saldırı girişiminde de Moğollar engellendi ve istedikleri neticeyi elde edemedi geri çekilmek durumunda kaldılar.<sup>367</sup>

### 3.2.6. Sultan Firuz Tuğluk'un II. Bengal Seferi (1359)

Sultan Firuz, Bengal'den ayrıldıktan sonra Şemseddin İlyas Hacı, Sonargaon'a bir intikam saldırısı düzenledi ve buranın hâkimi olan Fahreddin'i yakalayarak öldürdü. İlyas Hacı Sonargaon'u ilhak edince Fahreddin'in etrafında olan bütün dost ve müttelikler dağılmıştı. Bu sırada Fahreddin'in damadı Zafer Han, ülke gelirlerini toplamakla meşgul olduğu sırada Sonargaon'un işgal edildiği haberini aldı ve vakit kaybetmeden Thatta yoluyla Dehli'ye ulaştı ve Sultan Firuz'u durumdan haberdar etti. Zafer Han'ı iyi karşılayan ve ona hediyeler vererek teselli eden Sultan, bir süre sonra Bengal üzerine yürümeye karar verdi.<sup>368</sup> Sefer için hazırlıkların yapıldığı sırada Moğolların Dibalpur'a saldırması seferi geciktirse de Sultan Firuz, beraberinde 80.000 atlı ve 470 fil ile Sonargaon üzerine yürüdü. Yol üstünde Eved yakınlarında bir bölgede 6 ay kalan ve yağmur mevsimini burada geçiren Sultan, burada imar faaliyetlerinde bulundu ve buranın adını Sultan Muhammed'in "Jauna" adından esinlenerek "Jaunapur" olarak değiştirdi. Bu sırada Sonargaon'da İlyas Hacı vefat etmiş ve yerine oğlu İskender Şah geçmişti. İskender Şah da Sultan Firuz'un geldiğini öğrendiğinde babası İlyas Hacı'nın yaptığı gibi İkdala'ya çekildi. Sultan Firuz da ordusu ile İkdala'ya ulaştı ve kaleyi kuşatma altına aldı. Bir süre sonra iki taraf arasında mücadele başladı.

<sup>366</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 291-292; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 581 vd.; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 196.

<sup>367</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 261; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 177; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 590; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 210.

<sup>368</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 303-304; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 589-590; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 177-178.

Bölgenin korunaklı ve ulaşılamaz yapısı nedeniyle Dehli ordusu zorlansa da bir sonra Dehli ordusuna mukavemet gösteremeyen İskender Şah, barış istemek zorunda kaldı. Bunun üzerine taraflar arasında yapılan anlaşmayla İskender Şah, yıllık 40 fil haraç ödemeyi ve Sonargaon'un idaresini Zafer Han'a bırakmayı kabul etti. Sultan Firuz da itaati sebebiyle İskender Şah'a hediyeler verdi. Sonargaon'un idaresi Zafer Han'a bırakıldı ise de Zafer Han Dehli'de kalmak istediğini bildirdi ve teklifi geri çevirdi.<sup>369</sup>

### 3.2.7. Cacnagar (Orissa) Seferi (1360-1361)

Sultan Firuz Tuğluk, Bengal seferi dönüşünde Jaunapur'da konakladı ve buradan esas hedefi olan Cacnagar'ı ele geçirmek için hazırlıklarını yaptı. Cacnagar, tahıl ve meyve açısından verimli bir bölgeydi. Halkı da müreffeh bir hayat sürmekteydi. Jaunapur'dan hareket eden Sultan ilk olarak Banarsi'ye ulaştı. Sultan'ın geldiğini haber alan Rai, bölgeyi çoktan terk etmişti.<sup>370</sup> Banarsi kalesini kolaylıkla fetheden Sultan Firuz, peşinden Cacnagar'a hareket etti. Burada başıboş olan bir sürü fil ele geçirildi. Cacnagar'a giren Sultan, Rainin kalesini kuşattı. Bölgede Hindular açısından kutsal sayılan "Cagannat" adında büyük bir put bulunmaktaydı. Bu put yerinden sökülerek nehre atıldı. Sultan'a elçiler göndererek barış talep eden Rainin talebi kabul edildi. Rai, Sultan'ın tebası olmayı ve her sene düzenli olarak belli sayıda fil göndermeyi kabul ve taahhüt etti. Bunun üzerine Sultan Firuz Tuğluk, Dehli'ye hareket etti. Dönüş yolundaki bazı Hindu prensliklerini de itaat altına alan Sultan Firuz, rehberlerin yanlış yönlendirmesiyle zorlu bir yolculuğun ardından Bengal seferine çıktıktan 2,5 yıl sonra muzaffer olarak Dehli'ye döndü.<sup>371</sup>

### 3.2.8. Nagarkot Seferi (1360)

Bengal seferinden sonra Sirhind'de su kanalı ve Firuzpur kalelerinin inşası ile ilgilenen Sultan, Nagarkot hâkiminin bağımsızlığını ilan ettiğini öğrenince Nagarkot

---

<sup>369</sup> Majumdar, "Firuz Shah", s. 92; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 590-591; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 178; Prasad, *History of Medieval India*, s. 338; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 401; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 261.

<sup>370</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 312; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 336; Prasad, *History of Medieval India*, s. 338; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 402.

<sup>371</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 313-314; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 178; Prasad, *History of Medieval India*, s. 339; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 402.

kalesine sefer düzenlemek maksadıyla hazırlıklara girişti. Bölgede Hindularca kutsal kabul edilen putlar ve içinde sönmeyen bir ateşin de bulunduğu tapınaklar bulunmaktaydı.<sup>372</sup>

Sultan Nagarkot'a ulaştığında buranın raisi kaleye sığındı ve direnişe geçti. Dehli ordusu kaleyi kuşatma altına alsa da bir tepe üzerine inşa edilen ve Orta Çağ Hindistan'ının en korunaklı kalelerinden biri olan Nagarkot kalesinin kolayca ele geçirilmesi mümkün değildi. Her iki tarafın da direnmesiyle kuşatma 6 ay sürdü. Sultan'ın birliklerini denetlediği sırada, kalenin burcuna çıkararak teslim olma niyetinde olduğunu bildiren Nagarkot Raisi, daha sonra kaleden çıkarak Sultan Firuz'un ayaklarına kapanıp merhamet diledi. Bunun üzerine Sultan Firuz, Raiye bir kaftan ve çetr hediye etti. Sultan'a bağlılığını bildiren Rainin Nagarkot'u idare etmesine müsaade edildi. Kaleye dönen Rai de Sultan'a birçok paha biçilemez hediye ve at göndererek mukabelede bulundu. Sultan Firuz Tuğluk, merhum Sultan Muhammed Tuğluk'un anısına buranın adını "Muhammedabad" olarak değiştirdi. Ayrıca bölgedeki tapınaklardan elde edilen bazı el yazması eserler, Farsça'ya tercüme edilmek üzere Dehli'ye götürüldü.<sup>373</sup>

### 3.2.9. Thatta Seferi (1365-1366)

Sultan Firuz Tuğluk, barış içinde geçen 3-4 yıl boyunca Dehli'de halkın ihtiyaçları ile ilgilendi. Ayrıca Sultan, Sind'deki Müslüman halkın durumunu da merak etmekteydi. Bir gün Veziri Han Cihan ile Thatta'nın durumunu istişare etti. Merhum Sultan Muhammed Tuğluk, bölgeyi fethetme arzusundaydı ve bu arzusunu yerine getiremeden vefat etmişti. Ayrıca Multan Valisi olan Ain-i Mahru, Thatta hâkimlerinden Jam Babiniya'nın Moğollarla ittifak halinde olması, onları istilaya teşvik etmesi ve tacizlerinden Dehli'ye şikâyetle bulunmaktaydı. Bu nedenlerle Sultan Firuz, Thatta'ya sefer düzenlemeye karar verdi. Bu durum Dehli halkında da sevinç ve heyecana neden oldu. Birçokları orduya katılmak için gönüllü oldu. Sefer için hazırlıklar tamamlandığında ordunun mevcudu 90.000 atlı ve 480 fili buldu.<sup>374</sup> Bu sırada Thatta'da eski hükümdar Jam Unnar'ın kardeşi Juna ve oğlu Jam Babiniya hüküm sürmekteydi. Sultan Firuz'un gelişinden haberdar olan Thatta'lılar, 20.000

---

<sup>372</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 339; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 595; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 318; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 336.

<sup>373</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 180; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 319; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 595; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 403.

<sup>374</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 320-321; Majumdar, "Firuz Shah", s. 95; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 595; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 180; Prasad, *History of Medieval India*, s. 340-341; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 404.

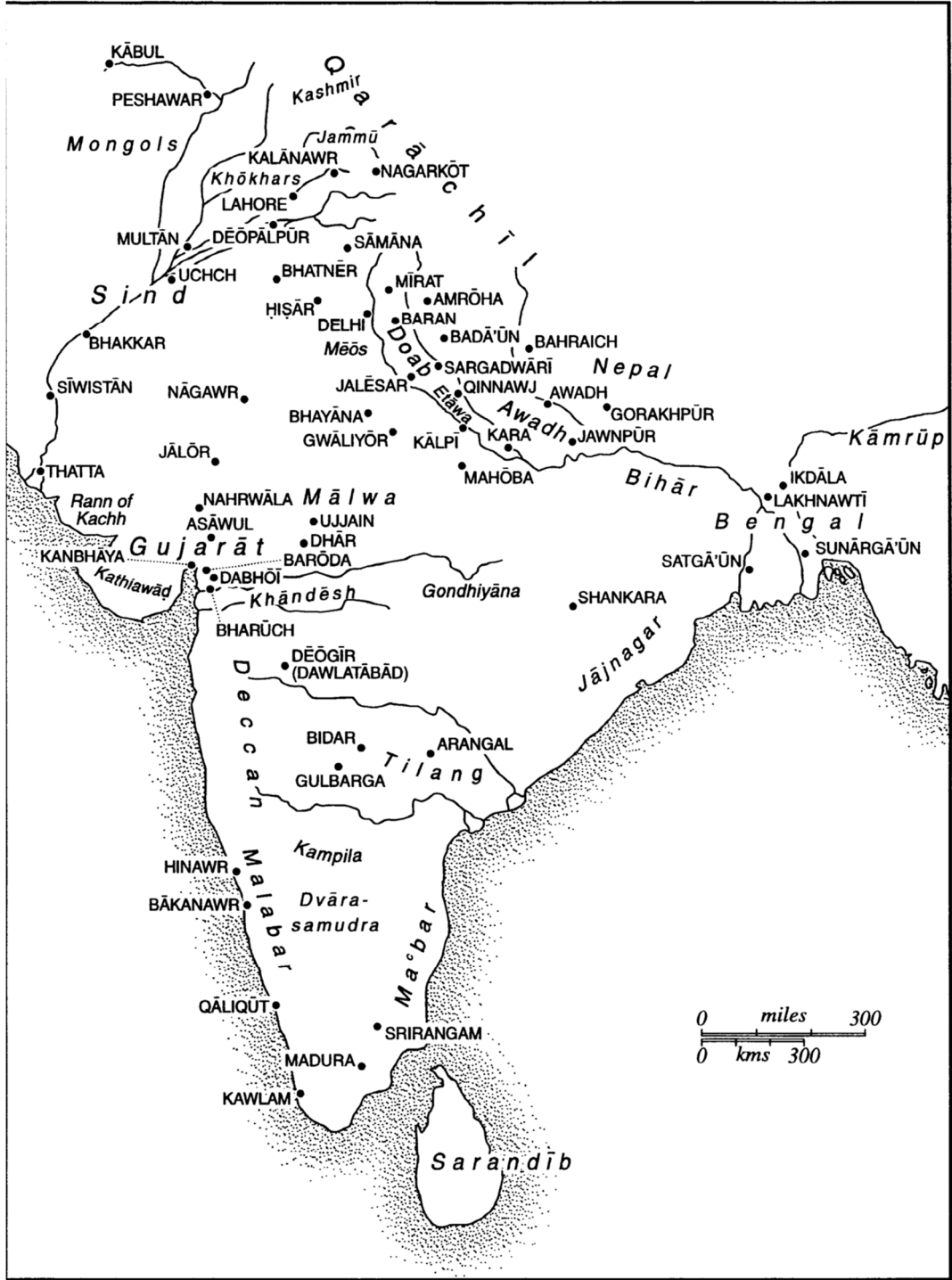
atlı ve 400.000 piyadeden oluşan büyük bir ordu tertiplerler. Thatta, nehir kıyısında ve korunaklı iki ayrı şehirden oluşmaktaydı. Sultan Firuz ordusunu İndus nehri üzerinden geçirebilmek için 5000 tekne hazırlatmıştı. Thatta'ya ulaşan Dehli ordusu şehri kuşatma altına aldı. Şehrin korunaklı yapısı ve dirençli ordusu nedeniyle kuşatmanın uzun süreceği anlaşıldı. Bu sırada Dehli ordusunda meydana gelen salgın hastalık nedeniyle atların dörtte üçü telef oldu. Ayrıca orduda tahıl sıkıntısı baş gösterdi. Dehli ordusunun durumundan faydalanmak isteyen Thatta hâkimleri, kalelerinden çıktılar ve devasa ordularıyla Sultan Firuz'a meydan okudular. Moralsız ve aç olan Dehli ordusu, Sultan Firuz'un gayretleriyle Thatta ordusuna karşı taarruza kalktı. Bunun üzerine dağılan Thatta ordusu yeniden kaleye sığınmak durumunda kaldı. Sultan Firuz, kuşatmanın bu şekilde devam edemeyeceğini düşündüğünden, Gücerat'a çekilerek ordunun ihtiyaçlarını karşılamayı uygun buldu. 20.000 atlıdan oluşan Thatta ordusu Dehli ordusunu takip ve taciz ettiyse de bir süre sonra netice elde edemedi geri döndü. Dehli ordusunun geri çekilmesi üzerine kendilerini galip addeden Thatta'lılar da yeniden günlük hayatlarına döndüler.<sup>375</sup>

Geri çekilen Dehli ordusu, Sind'li rehberler tarafından yanlış yönlendirildi ve ordu susuzluk ve açlık içinde kaldı. Gücerat'a ulaşan ordu, birçok askerini kaybetmişti ve ölen atlar yüzünden subaylar yaya kalmıştı. Sultan Firuz ordusuna destek ve yardım göndermeyen Gücerat Valisini görevden aldı ve bu göreve Zafer Han'ı atadı. Burada ordusunu ikmal eden Sultan Firuz, Dehli'ye de haber göndererek Vezir Han Cihan'dan destek istedi. Takviye edilen yeni ordusu ile Thatta'ya yürüyen Sultan Firuz'un dönüşü, şehirde korku yarattı. Bir yandan tüm şiddetiyle savaş başlamışken bir yandan da Sultan Firuz, ülkenin çeşitli bölgelerinden destek talebinde bulunmuştu. Bu sırada Thatta halkı arasında tahıl sıkıntısı ve açlık baş göstermişti. Dehli ordusuna desteğe gelen yeni askerler de Thatta hâkimlerini umutsuzluğa sürükledi ve Sultan Firuz'a teslim olma isteklerini bildirdiler. Bunun üzerine şartsız olarak teslim olan Thatta'lılara merhametli davranıldı. Sultan buranın idaresine, Babiniya'nın kardeşi Tamaçi'yi atayarak Jam ve Babiniya'yı beraberinde Dehli'ye götürdü. Tamaçi Dehli'ye bağlı kalacak ve her yıl belli miktarda ödeme yapacaktı.<sup>376</sup>

---

<sup>375</sup> Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 596-597; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 180; Prasad, *History of Medieval India*, s. 342-343.

<sup>376</sup> Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 336; Saksena," Firuz Shah Tughluq", s. 599; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 180; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 338; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 405.



Harita 3.3. Sultan Firuz Tuğluk Dönemi Tuğluklu hâkimiyetini gösterir harita.<sup>377</sup>

<sup>377</sup> Jackson, s. 297.

### 3.2.10. Sultan Firuz Tuğluk Döneminde Pencap ve Çevresinde Çıkan İsyanlar

Thatta seferi, Firuz Tuğluk'un son sınır ötesi seferi oldu. Bundan sonra yaşının da ilerlemesiyle Sultan Firuz, sefere çıkmak yerine bayındırlık işleri ile meşgul oldu ve Dehli'de bazı idari düzenlemelerde bulundu. 1371 yılında Zafer Han öldü ve yerine oğlu Derya Han "Zafer Han" unvanıyla Gücerat bölgesine atandı. 1372 yılında Han Cihan Vezir Makbul vefat etti ve yerine oğlu "Han Cihan" unvanıyla vezir olarak atandı. 1374 yılında Sultan Firuz'un oğlu veliaht Feth Han vefat etti. Feth Han'ın vefat etmesi, Sultan Firuz'u derinden etkiledi ve yerine başka veliaht tayin edilmedi.<sup>378</sup>

#### 3.2.10.1. Gücerat İsyanı (1376-1377)

Gücerat bölgesinden alınan vergi istenilen düzeyde değildi. Talep edilen vergiyi ödemeyi taahhüt eden Afgan kökenli Şemseddin Damganî, Sultan Firuz Tuğluk başkanlığındaki komisyon tarafından Gücerat'a Vali olarak atandı. Ödeme zamanı geldiğinde ise ödeme yapmayı reddederek isyan etti. Bölgedeki emiran-ı sadahtan bir grup, isyan eden Şemseddin Damganî'yi öldürdü ve cesedini Dehli'ye gönderdi. Bunun üzerine Sultan Firuz Tuğluk, Gücerat bölgesine vali olarak Melik Müferreh'i atadı. Ayrıca bütün sınır bölgelerine yeni tayinler yapıldı. Pencap'tan Kabil sınırına kadar olan bölgenin idaresine de Nasırlı Mülk tayin edildi.<sup>379</sup>

#### 3.2.10.2. Etava'da Zemindarların İsyanı (1377)

Sultan Firuz Tuğluk Gücerat'ta bulunduğu sırada, Etava'da zemindarların isyan çıkardığı haberini aldı. Bölgeye intikal eden ve isyancıların üzerine yürüyen Sultan Firuz, isyanı şiddetle bastırdı. Birçok isyancı kılıçtan geçirildi ve birçoğu da esir edildi. Bölgede yeni idari düzenlemeler yapan Sultan Firuz, daha sonra Dehli'ye doğru hareket etti.<sup>380</sup>

---

<sup>378</sup> Majumdar, "Firuz Shah", s. 96; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 182; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 617; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 349; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 239.

<sup>379</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 264; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 617; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 182; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 343.

<sup>380</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 264; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 182; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 617; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 439.

### 3.2.10.3. Kathair İsyanı (1380)

Kathair'in Racput Racası Kharku, Bedaun Valisi Seyyid Muhammed ve iki erkek kardeşini evine davet etmiş ve onları hunharca katletmişti. Olayın Dehli'ye intikal etmesi ile öfkelen Sultan Firuz Tuğluk, ordusu ile Kathair üzerine yürüdü. Kharku'nun dağlık alana kaçması nedeniyle bölgede yaşayan Hindular cezalandırılarak birçoğu kılıçtan geçirildi. Kharku'nun sığındığı bölgede bulunamaması üzerine 23.000 Hindu esir edildi. Ayrıca Sultan Firuz, Dehli'ye dönmeden bölgeye bir Afgan idareci atadı ve ona Kharku bulunana kadar her yıl bölgeye saldırı ve yağma düzenlemesini tembihledi.<sup>381</sup>

### 3.2.11. Vezir Han Cihan ile Muhammed Şah'ın Mücadelesi

Sultan Firuz Tuğluk, neredeyse 90 yaşına gelmişti ve devletin kontrolü Sultan'dan çok Veziri Han Cihan'ın eline geçmişti. Sultan Firuz da Han Cihan tarafından kendisine iletilen her şeyi sorgusuz kabul ediyordu. Öyle ki Han Cihan, Şehzade Muhammed Şah ve bazı ileri gelenlerin isyan çıkarma amacıyla olduklarını Sultan'a ilettiğinde Sultan Firuz Tuğluk, adı geçenler hakkında yakalama kararı çıkarttı. Bunun üzerine babası Sultan Firuz Tuğluk'la gizlice görüşme imkânı bulan Muhammed Şah, isyan çıkarma amacıyla olmadıklarını Sultan'a aktardı ve Han Cihan'ın usulsüzlüklerinden bahsetti. Muhammed Şah'ın, Sultan Firuz Tuğluk'a yaptığı izahat neticesinde Sultan Firuz Tuğluk, Han Cihan'ı vezirlik görevinden azletti ve tutuklu olan Derya Han'ın da serbest bırakılmasını emretti. Vezir Han Cihan'ın, Sultan'ın emirlerine riayet etmemesi üzerine Muhammed Şah beraberindekilerle birlikte Han Cihan'ın evini kuşattı. Bu sırada Han Cihan, Derya Han'ı öldürdü ve Mevat'a kaçarak buranın racasına sığındı. Raca, Muhammed Şah'ın baskısıyla Han Cihan'ı Dehli tarafından görevlendirilen İskender Han'a teslim etti. Burada Han Cihan öldürüldü ve başı Dehli'ye gönderildi. Muhammed Şah, Han Cihan'ın bütün malvarlığına el koydu ve ona yardım edenleri cezalandırdı. Bundan sonra Sultan Firuz Tuğluk, devlet işlerini Nasreddin unvanını verdiği oğlu Muhammed Şah'a bıraktı ve hutbede ismi Sultan Firuz Tuğluk'la birlikte Nasreddin Muhammed Şah olarak zikredilmeye başlandı.<sup>382</sup>

<sup>381</sup> Majumdar, "Firuz Shah", s. 96; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 182-183; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 617-618; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 439.

<sup>382</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 265-266; Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 618; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 183-184; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 440-441.

### 3.2.12. Tuğluk Şah'ın Veliht Tayin Edilmesi

Nasreddin Muhammed Şah, devlet yönetimini eline alınca idare makamına kendine yakın gördüklerini atadı. Bunlarda biri de Gücerat'a atanan, İskender Şah idi. İskender Şah'ın Gücerat'a atanması, buradaki bazı emiran-ı sadah ve Melik Müferreh tarafından kabul görmedi ve İskender Şah Gücerat'a ulaştığında öldürüldü. Beraberindeki Dehli askerlerinin bir kısmı yaralı olarak Dehli'ye ulaşınca Gücerat'ta yaşanan hadise de Dehli'de duyulmuş oldu. Nasreddin Muhammed Şah, İskender Şah'ın öldürüldüğü haberini aldığı anda Sirmur'da av yapmaktaydı ve hemen Dehli'ye döndü. Nasreddin Şah, Gücerat'taki isyana herhangi bir müdahalede bulunmadığı gibi kendisini içkiye ve eğlenceye verdi.<sup>383</sup>

Nasreddin Muhammed Şah'ın idaresinden memnun olmayan kuzenleri Kemaleddin ve Bahaeddin Han, etraflarına birçok kişiyi de toplayarak Nasreddin Şah'a karşı isyan hareketi başlattılar. Bunun üzerine Nasreddin Muhammed Şah da kendi taraftarlarıyla birlikte muhaliflerle çatışmaya girişti ve Dehli'de birkaç gün içinde her iki taraftan da birçok kişi öldürüldü. Kaos ortamını yatıştırmak isteyenler Sultan Firuz Tuğluk'tan medet umdular ve ondan yardım istediler. İlerlemiş yaşına rağmen Sultan Firuz Tuğluk'un ortaya çıkmasıyla Nasreddin Şah'ın beraberindeki adamları da taraf değiştirerek muhaliflere katıldı. Bunun üzerine Nasreddin Muhammed Şah Sirmur'a kaçtı. Sultan Firuz Tuğluk Dehli'de durum sakinleşince Feth Han'ın oğlu Tuğluk Şah'ı veliht tayin etti ve devletin idaresini Tuğluk Şah'a bıraktı.<sup>384</sup>

### 3.2.13. Sultan Firuz Tuğluk'un Vefatı ve Şahsiyeti

Sultan Firuz, 1388 yılında 37 yıl süren bir saltanat sonunda vefat etti. O, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin son büyük hükümdarıydı. 1356 yılında hükümdarlığı Abbasi Halifeliği tarafından da tasdik edildi ve kendisine "Naibü Emirel Müminin" unvanı verildi.<sup>385</sup> Avcılığa ve imar faaliyetlerine çok düşküdü. İhtişamlı şehirler, saraylar inşa ettirdi. Onun ölümünden sonra da bir zamanların kudretli Türk imparatorluğu artık yok oluş sürecine girecektir. Sultan Firuz Tuğluk cömertliği, adaleti, alçakgönüllülüğü ve dindarlığı

---

<sup>383</sup> Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 618; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 266; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 184.

<sup>384</sup> Saksena, "Firuz Shah Tughluq", s. 618-619; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 267; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 184; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 233.

<sup>385</sup> Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 239; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 247.

ile dikkat çekti. Sultan, Sünni Müslümandı. Ulemaya karşı son derece saygılıydı ve onlara gönülden bağlılık duyuyordu. Türbelere büyük hürmet gösterirdi ve sık sık ziyaret ederdi. Halkın bütün kesimlerini memnun etmeye çalışır, onların huzur ve refahını önemserdi. Kanallar, köprüler, yollar, hastaneler, okullar inşa ettirdi. Yoksullara çokça yardım ve bağışlarda bulunurdu. Sultan Firuz Tuğluk birçok önemli düzenlemede bulunmuştu. İşkenceyi ve Müslüman ya da Hindu her kim olursa olsun işlediği suç nedeniyle sakat bırakılması uygulamasını kaldırdı. Çiftçilerden alınan vergiyi sınırladı. Bu durum üretimin artmasını sağladı ve onun döneminde ülkede neredeyse hiç kıtlık yaşanmadı. Liyakate dayalı atamalar yaptı ve Han Cihan Vezir Makbul, Tatar Han, İmadül Mülk Beşir Sultanî gibi donanımlı bürokratları yanında tutarak onlardan fayda sağladı.<sup>386</sup>

Firuzabad Mescidine nakşedilmiş ve Sultan Firuz'un kendi cümleleri ile yazıldığı düşünülen, 32 sayfalık bir broşür bulunmuştur. Bir bölümünde özetle şu ifadeler geçmektedir:

“Onun dininin kanunlarını sürdürme, sapkınlığın kınanması, yasak edilen şeylerden kaçınılması hususunda bana, Tuğluk Şah'ın oğlu Muhammed Şah'ın kölesi, Receb'in oğlu Firuz'a, yasal görev ve ahlaki yükümlülük eğilimi veren Yüce Yaradana, sonsuz hamd ve şükürler olsun... Eskiden önemsiz küçük suçlar için bile işkence etmek, insanların ellerini ve ayaklarını, burunlarını ve kulaklarını kesmek, canlı canlı kemiklerini kırmak, ateşte yakmak, ellerini ve ayaklarını çivileyerek çarımha germek, canlı canlı derisini yüzmek ve parçalara ayırmak gibi cezalar verilirdi. Allah, inayeti ile bana güç verdi ve bu uygulamaları kaldırmaya beni muvaffak eyledi. Allah'ın onlara rahmet etmesi ve merhametiyle muamele etmesi için benden önceki bütün Sultanların isimlerinin günlük edilen dualara katılmasını sağladım. Halkın canını sıkıyan birçok vergiyi kaldırdım. Savaşta kazanılan ganimetin beşte birinin değil, beşte dördünün askerlere dağıtılmasını emrettim. Yolsuzluk ve rüşvete bulaşan kamu görevlilerinin, ateistlerin ve ahlaksız inançlara sahip olanların sürgüne gönderilmesi emrini verdim. İyi bir örnek olmak için gösterişli ipek giysiler ve mücevherler giymekten kaçındım. Seleflerim tarafından kamu yararına inşa edilen bütün yapıları tamir etmeyi görev bildim. Elimden geldiği kadarıyla velinimetim Muhammed Tuğluk döneminde acı çekmiş olanların hayattaki akrabalarını bulup, helallik almak için çaba sarf ettim. Askerlerim iş

---

<sup>386</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 350-351; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğlukular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 249-250.

yapamayacak duruma geldiklerinde, onlara aylık bağladım. İki kez zehirlenme teşebbüsüne maruz kaldım...”<sup>387</sup>

Sultan Firuz Tuğluk döneminde inşa edilen yapı sayısı: elli baraj, elli cami, otuz mescitli medrese, yirmi saray, yüz kervansaray, ikiyüz kasaba, otuz sulama gölü, bir hastane, yüz hamam, on anıt, on su kuyusu, yüzelli köprü, çok sayıda bahçe ve ev.<sup>388</sup>



**Resim 3.3** Sultan Firuz Tuğluk Türbesi, Dehli.

(<https://www.archnet.org/sites/1564>)

<sup>387</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 269; Elliot-Dowson, *The History of India As Told By Its Own Historians III*, s. 374 vd.; Majumdar, “Firuz Shah”, s. 98-99.

<sup>388</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 269; Majumdar, “Firuz Shah”, s. 100.

### 3.3. TUĞLUKLU HÂKİMİYETİNİN SON DÖNEMİNDE PENCAP VE ÇEVRESİNDE ÇIKAN İSYANLAR (1388-1414)

#### 3.3.1. II. Gıyaseddin Tuğluk Şah Dönemi (1388-1389)

Tuğluk Şah, Feth Han'ın oğlu, Sultan Firuz Tuğluk'un da torunu idi. Sultan Firuz'un ölümünün ardından 1388 yılında tahta çıktığında genç ve deneyimsizdi. Tuğluk Şah, devlet kademesinde yaptığı düzenlemelerin ardından, Sultan Firuz'un kölelerinden Firuz Ali'yi Vezirlik makamına, Rükneddin'i de Naib Vezir olarak tayin etti. Amcası Nasreddin Şah'ın, saltanatı için tehdit oluşturduğunu düşünen Tuğluk Şah, Vezir Firuz Ali komutasındaki bir birliği amcasının üzerine sevk etti. Sirmur'da bulunan Nasreddin Muhammed Şah, Firuz Ali'nin baskısıyla burada da tutunamayarak Nagarkot kalesine sığındı. Nagarkot'un korunaklı yapısı nedeniyle kuşatmaya girişmeyen Dehli ordusu, Muhammed Şah'ı takibi bırakarak Firuzabad'a döndü. Tuğluk Şah, diğer kardeşi Salar Şah'ı da herhangi bir taht mücadelesi yaşanmaması için hapse attırmak suretiyle kontrol altına aldı.<sup>389</sup>

Tuğluk Şah, rakiplerini etkisiz hale getirince bir süre sonra devlet işlerinden elini çekti ve kendisini eğlenceye verdi. Bunun üzerine amcası Zafer Han'ın oğlu Ebu Bekir, Naib Vezir Rükneddin'le anlaşarak Tuğluk Şah'a karşı muhalif bir blok oluşturular. İlk önce Melik Kabir'i öldüren bu grup, zamanla güçlendi ve Tuğluk Şah ile Vezir Firuz Ali'ye de saldırı girişiminde bulundu. 1389 yılında Tuğluk Şah ve veziri yakalanarak başları kesilmek suretiyle öldürüldü. Böylece Dehli Türk Sultanlığında Tuğluk Şah dönemi de sona ermiş oldu.<sup>390</sup>

#### 3.3.2. Ebu Bekir Şah Dönemi (1389-1390)

Ebu Bekir Şah, Tuğluk Şah'ın ardından Dehli'de Sultan ilan edildi. Ebu Bekir Şah'ın tahta çıkmasında önemli rol oynayan Rükneddin, vezirlik makamına atanmıştı. Ancak bir süre sonra Ebu Bekir Şah ile ilgili bir komploya karıştığı gerekçesiyle idam edildi. Ebu Bekir Şah'ın Rükneddin'i öldürtmesi, bazı mütteliklerinin tepkisini çekti. Bu sırada Samane'de sadah emirleri isyan ederek Ebu Bekir Şah'ın adamı Sultan Şah'ı öldürdü ve başını Nasreddin Muhammed Şah'a gönderdiler. Samane'ye hareket eden Muhammed Şah, burada

<sup>389</sup> Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 190; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 446; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 270; Prasad, *History of Medieval India*, s. 369.

<sup>390</sup> M. Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", *A Comprehensive History of India V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 620; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 352; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 447; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 271.

sadah emirlerinin desteği ile Sultan ilan edildi.<sup>391</sup> Multan Valisi Hızır Han Bihar, Kanauç ve Eved'in idarecileri ile bir kısım Hindular ve Ebu Bekir Şah'tan kaçan köleler de Muhammed Şah'a katıldı ve Muhammed Şah'ın ordusunun mevcudu 50.000'e ulaştı. Muhammed Şah'ın ordusu ile Dehli'ye doğru yürüyüşe geçmesi neticesinde iki ordu Firuzabad'da karşılaştı ve Muhammed Şah yenilerek geri çekildi. Geri çekilirken Doab'da Dehli emir ve meliklerinin topraklarını da yağma ve tahrip etti. Aynı zamanda Ebu Bekir Şah'ın kontrolündeki bölgelerdeki sadah emirlerine, yağma ve talan yapma emrini verdi. Ganj kıyısındaki Jelaser'e çekilen Muhammed Şah, oğlu Hümayun komutasındaki bir orduyu yeniden Ebu Bekir Şah üzerine gönderdi. Panipat yakınlarında yaşanan savaşı yine Ebu Bekir Şah kazandı.<sup>392</sup> Muhammed Şah mücadele azmini kaybetmedi ve gücünü toparlamaya çalıştığı sırada, Dehli'de İslam Han'ın isyan ettiği haberi geldi. Ordu içerisinde etkin bir karakter olan İslam Han, Nasreddin Muhammed Şah'tan yana tavır aldı. Halkın ve ordunun da Nasreddin Muhammed Şah'tan yana tavır alması üzerine Ebu Bekir Şah, Mevat'a Bahadur Nahir'in yanına sığındı. Bunu fırsat bilerek Dehli'ye yürüyen Muhammed Şah, 1390 yılında Firuzabad'da tahta çıktı.<sup>393</sup>

### 3.3.3. Nasreddin Muhammed Şah Dönemi (1390-1394)

Nasreddin Şah tahta çıktığında ilk iş olarak, İslam Han'ı Vezirlik makamına atadı ve bir süredir yönetimde etkili olan Firuz Şah'ın kölelerinin Dehli'yi terk etmesini ferman buyurdu. Gizlenip Dehli'de kalanlar idam edilecekti. Bu kölelerin çoğu Doğu Hindistan ve Bengal kökenliydi. Bunun üzerine bu emirlerin birçoğu Ebu Bekir Şah'a katılmak üzere Mevat'a gitti. Kalanlar da tespit edilerek idam edildi. Daha sonra Sultan, oğlu Hümayun'u Mevat'a Nasreddin Şah ve buranın hâkimi olan Bahadur Nahir'in üzerine gönderdi. Burada yaşanan çarpışma neticesinde Hümayun galip geldi ve mağlup taraf da kaleye sığındı. Destek kuvvetlerle güçlenen Hümayun'un ordusu, Bahadur Nahir'i teslim aldı. Bir süre sonra da Ebu Bekir Şah teslim oldu. Bahadur Nahir affedilerek yeniden Mevat'a atanırken Ebu Bekir Şah tutuklandı ve hapsedildi. Bir süre sonra da vefat etti.<sup>394</sup>

<sup>391</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 447; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 272; Prasad, *History of Medieval India*, s. 369; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 621.

<sup>392</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 449; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 272; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 621; Prasad, *History of Medieval India*, s. 370.

<sup>393</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 449; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 274; Prasad, *History of Medieval India*, s. 370; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 622.

<sup>394</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 274; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 450; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 622; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 191.

### 3.3.3.1. Güceret İsyanı

Nasreddin Muhammed Şah, bir süredir merkezi otoriteyi tanımayan ve problem teşkil eden Gücerat'a, Vacihül Mülk'ün oğlu Zafer Han'ı tayin etti. Bir süredir Gücerat'ta hüküm süren Müferreh Han'la ilgili Nasreddin Muhammed Şah'a birçok şikâyet iletilmişti. Bölgeye ulaşan Zafer Han, Müferreh Han'ı uzaklaştırmaya muvaffak oldu ve Gücerat bölgesini Sultan Nasreddin adına idare etme hakkını kazandı. Böylelikle Gücerat'taki itaatsizliğe son verilmiş oldu.<sup>395</sup>

### 3.3.3.2. Doab ve Etava'da Hinduların İsyanı

Doab'da Racput şeflerin ve zemindarların isyan ettiği duyulması ile bölgeye gönderilen İslam Han, isyanı bastırdı ve Dehli'ye döndü. Kısa zaman sonra Etava Raisi Narasingh'in de isyan ettiği haberi Dehli'ye ulaştı. Bu bölgedeki zemindarlar, daha önce Firuz Şah döneminde de isyan etmişti ve bu isyan etkin bir şekilde bastırılmamıştı. İsyanın büyümesi üzerine bölgeye yürüyen Sultan Nasreddin Muhammed, ordusu ile önce Etava'dan Kanauç'a, oradan da Dalma'ya girdi ve isyancıları ezdi. Devleti uzun zamandır uğraştıran isyanı bastırmaya muvaffak olan Sultan, buradan da Jelaser'e girdi. Burayı mamur hale getiren Sultan Nasreddin Muhammed, Jelaser'in adını "Muhammedabad" olarak değiştirdi.<sup>396</sup>

Sultan Nasreddin'in Muhammedabad'da olduğu sırada, Dehli'de bulunan İslam Han'ın, destekçileri vasıtasıyla Pencap bölgesinde karışıklık ve isyan çıkarma girişimlerinde bulunduğunu haber aldı. İslam Han, Ebu Bekir Şah'a da ihanet etmişti ve bu yönden sicili temiz değildi. İslam Han'ın ordu üzerindeki etkisini yakinen bilen Sultan Nasreddin Muhammed, Dehli'ye giderek durumu soruşturmaya karar verdi. Mahkemeye çıkarılan İslam Han'ın yeğeninin de aleyhinde şahitlik yapması nedeniyle, Sultan Nasreddin Muhammed onu görevinden azletti. İsyan girişimi nedeniyle tutuklanan İslam Han bir süre sonra da idam edildi.<sup>397</sup>

---

<sup>395</sup> Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 353; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 451.

<sup>396</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 451; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 275; Prasad, *History of Medieval India*, s. 371; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 192.

<sup>397</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 275; Prasad, *History of Medieval India*, s. 371; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 353-354; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 192.

### 3.3.3.3. Mevat'ta Bahadur Nahir'in İsyanı

Sultan Nasreddin Muhammedabad'da olduğu sırada hastalandı. Bu sırada Bahadur Nahir'in isyan ettiğini, ordusuyla Dehli'ye yürüdüğünü ve etrafı yağmaladığını haber aldı. Bunun üzerine Mevat'a ilerleyen Sultan Nasreddin, burada Bahadur Nahir'i mağlup etti ve Kotla kalesini ele geçirdi. Daha sonra da muzaffer olarak Muhammedabad'a döndü.<sup>398</sup>

### 3.3.3.4. Lahor'da Şeyh Gakkar'ın İsyanı ve Sultan Nasreddin'in Vefatı (1394)

Sultan Nasreddin Muhammedabad'a döndüğünde, Lahor'da isyan çıktığını haber aldı. Bölgede Firuz Şah'ın döneminden beri yarı bağımsız hareket eden Gakharlar, din değiştiren Şeyh Gakhar liderliğinde örgütlendiler ve isyan ettiler. Ateşli bir hastalığa yakalanmış olan Sultan Nasreddin, şehzade Hümayun'u isyanı bastırmakla görevlendirdi. Şehzade Hümayun Multan'a yaklaştığı sırada, Sultan Nasreddin Muhammed vefat etti. Sultan Nasreddin, babası Sultan Firuz Tuğluk'un yanına defnedildi. Babasının vefat ettiğini öğrenen Şehzade Hümayun Şah, Lahor'a ulaşmadan geri dönmek durumunda kaldı.<sup>399</sup>

### 3.3.4. Sultan Nasreddin Mahmud Dönemi ve Timur'un Hindistan'ı İşgali (1394-1398)

Sultan Nasreddin Muhammed'in ölümünün ardından oğlu Hümayun, "Alaeddin İskender Şah" unvanı ile tahta çıktı. Sultan Hümayun'un saltanatı, ağır bir hastalığa yakalanıp vefat etmesinden ötürü yalnızca 45 gün sürmüştür. Onun vefatından sonra da yerine kardeşi Mahmud, Nasreddin unvanıyla tahta çıktı. Bu dönem de Melik Saver, "Hace Cihan" unvanıyla Vezirlik makamında görev aldı. Mukarreb Han Sultan'ın vekili olurken, Melik Devlet Yar Dabir, "Devlet Han" unvanı ile Arz-ı Memalik olarak, Saadet Han da Naib-i Barbeg olarak atandı.<sup>400</sup>

Bu dönem, devletin doğu ve batısındaki idareciler bağımsız hale geldi. Valiler buldukları eyaleti yönetmek için Dehli'den onay almaya ihtiyaç hissetmiyorlardı.

<sup>398</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 451; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 276; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 192.

<sup>399</sup> Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 452; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 276; Prasad, *History of Medieval India*, s. 371; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 192.

<sup>400</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 371; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 623; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 452-453; Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 276-277.

Dehli'nin doğusu ve batısı, güçlenen yerel Hindu idareciler ve itaatsiz Müslüman emirler nedeniyle kargaşa içerisindeydi. Önceki yıllarda güdülen Hindistan birliği politikasını, devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle bu dönem sürdürmek olanaksızdı. Nitekim Kanauç ve Bihar'daki Hinduların itaatsizliğini sona erdirmek amacıyla Sultan'dan izin alan Hacı Cihan Etava, Kanauç, Kara, Eved, Dalma, Bahruç, Bihar, Jaunapur ve Tirhut'u ele geçirdi. Kendisine "Doğunun Sultanı" unvanıyla ele geçirdiklerini idare etme hakkı tanındı. Melik Sarang Han da Dibalpur'a atandı ve bölgede isyan eden Şeyh Gakhar'ın üzerine yürüdü. Lahor'u ele geçiren Sarang Han, buranın idaresine kardeşi Adil Han'ı atadı.<sup>401</sup>

Nasreddin Mahmud Şah'ın, Firuz Şah'ın kölelerinden Mallu Han'a, "İkbal Han" unvanını vererek onu Naib Vezir olarak ataması, başta Saadet Han ve diğer Firuz Şah'ın kölelerinde huzursuzluğa neden oldu. Saadet Han, bu durum üzerine isyan etti ve Feth Han'ın oğlu Nusret Şah'ı destekleyerek 1395 yılında Firuzabad'da onu Sultan ilan etti. Bu durum Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin iki başlı bir yönetim şekline dönüşmesine, emir ve meliklerin de ikiye bölünmesine yol açtı. Saadet Han'ın ve diğer Firuz Şah'ın kölelerinin, İkbal Han'a muhalefet etmesinin nedeni, muhtemelen İkbal Han'ın Afgan kökenli olmasıydı. İkbal Han'la birlikte kardeşleri Sarang Han, Adil Han ve kuzenleri Devlet Han da Afgan kökenliydi ve Lodi hanedanına mensuplardı. Ve bunlar Nasreddin Mahmud Şah'ı destekliyorlardı.<sup>402</sup>

Nusret Şah ve Nasreddin Mahmud Şah arasındaki mücadele yaklaşık 3 yıl sürdü. Bazen Dehli kuvvetleri Firuzabad'ı yağmaladı, bazen de Firuzabad'dakiler Dehli kapılarına dayandı. Rakip emir ve melikler de birbiri ile mücadele ediyorlardı. Bu mücadele kazanılmıyorsa halde 1397 yılında Timur'un torunu Pir Muhammed Cihangir'in, İndus'u geçtiği haberinin duyulmasına kadar devam etti. Cihangir'in 30.000 atlıdan oluşan ordusu, Timur'un ordusunun öncü birliği idi ve Uç şehrini kuşattı. Uç, Multan ve Dibalpur'u elinde bulunduran Sarang Han, 1 ay boyunca Cihangir'in ordusuna direndi ise de daha sonra Beas nehri kıyısında yapılan mücadeleyi kaybetti ve öldürüldü. 1398 yılında Multan düştü ve kısa bir süre sonra da Timur Han 92.000 atlı askeri Pencap'a girdi.<sup>403</sup> Hızlı hareketlerle Dehli'ye

---

<sup>401</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 276-277; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 457; Prasad, *History of Medieval India*, s. 371.

<sup>402</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 278; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 458; Prasad, *History of Medieval India*, s. 372; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 624-625; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval India*, s. 355.

<sup>403</sup> Briggs, *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I*, s. 278-279; Prasad, *History of Medieval India*, s. 372; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", s. 624; Pandey, *Dehli Sultanate Early Medieval*

kadar olan bölgeyi itaat altına alan Emir Timur, asıl hedefi olan Dehli'ye ulaştı ve ordugâhını kurdu. Emir Timur'a karşı kısa zamanda 50.000 mevcutlu ordu tertipleyen Nasreddin Mahmud Şah, Dehli'de ancak bir gün direnebildi. Savaşın ertesi günü şehri terk etti ve Gücerat'a gitti. Dehli'yi de zapt eden Emir Timur, Hindistan'dan ayrılırken Pencap ve Sind bölgesinin idaresini Hızır Han'a bıraktı. Dehli ise İkbâl Han'ın eline geçti. İkbâl Han, Nasreddin Mahmud Şah'ı ortadan kaldırmak istedi ise de başarılı olamadı. 1405 yılında Hızır Han'la yaptığı savaşı kaybetti ve öldürüldü. Bunun üzerine Devlet Han Lodi, Nasreddin Mahmud'u Dehli'ye davet etti ve yeniden tahta çıkmasını sağladı. Bundan sonra Hızır Han'la bir müddet mücadele eden Sultan Nasreddin Mahmud, 1411 yılında avlanmak için Dehli'den ayrıldı ve hastalanarak Dehli'ye geri döndüğü sırada vefat etti. Onun ölümünden sonra Dehli, kısa bir süre Devlet Han Lodi'nin hâkimiyetine girdi. 1414 yılında Dehli'yi de ele geçiren Hızır Han'la birlikte Hindistan'da 1414-1451 yılları arasında, Seyyidler Hanedanı dönemi yaşanmıştır.<sup>404</sup>

---

*India*, s. 356; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 194; Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, s. 37-38.

<sup>404</sup> Prasad, *History of Medieval India*, s. 385-386; Husain, *Tughluq Dynasty*, s. 468-469; Mehta, *Advanced Study In The History of Medieval India*, s. 242; Haig, *Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, s. 204; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, s. 309-310.

## SONUÇ

Hindistan'ın kuzeyinde bulunan Himalaya ve Hindukuş dağ silsilesi, kuzeyden geçiše imkân vermediğinden Hindistan'ın kuzey batısında bulunan ve içinde barındırdığı geçitlerle ulaşım olanaklarına sahip olan Pencap, Türklerin Hindistan'a açılan en önemli giriş kapısı hükmünde olmuştur. İhtiva ettiği nehirleri ve verimli topraklarıyla Pencap, İskitler'den itibaren bölgeye ulaşan Türklerin, Hindistan coğrafyasında yerleştiği bölgelerin başında gelmektedir.

Kutbeddin Aybeg'in Dehli merkez olmak üzere temelini attığı Dehli Türk Sultanlığı Devleti, onun ölümünden sonra da güçlenmeye ve genişlemeye devam etti. Pencap'ın genelinde hâkimiyeti elinde bulunduran Dehli Türk Sultanlığını en çok tehdit eden dış unsur Moğollar olmuştur. Alaeddin Muhammed Kalaç'ın hükümdarlığında en parlak dönemlerinden birini yaşayan Dehli Türk Sultanlığı, aynı zamanda bu dönem en yoğun Moğol akınlarına da maruz kalmıştır. Moğol saldırılarına başarı ile mukavemet eden Dibalpur Valisi Gazi Melik Tuğluk, Sultan Alaeddin'in emrine tahsis ettiği ordu ile Moğollara karşı taarruza geçmiş ve Pencap'ı güvenli hale getirmiştir. Sultan Alaeddin Muhammed Kalaç'ın ölümünün ardından tahta çıkan Mübarek Han'ın, Emir Hüsrev tarafından katledilmesi üzerine 1320 yılında Dehli'ye yürüyen Gazi Tuğluk, Emir Hüsrev'i bertaraf etmiş ve devletin ileri gelenleri tarafından Sultan ilan edilmiştir.

Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın, Pencap bölgesini Moğol akınlarına karşı imar ve tahkim ettirmesi ve almış olduğu askeri tedbirler neticesinde onun hükümdarlığında, Emir Hüsrev destekçisi Hinduların Gücerat'ta çıkardığı isyandan başka bir ayaklanma yaşanmamıştır. Gıyaseddin Tuğluk, idari, askeri, mali açıdan birçok sorunu bulunan Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin neredeyse bütün problemlerini kısa zamanda çözüme kavuşturmayı başarmıştır. Aynı zamanda o, oğlu Sultan Muhammed Tuğluk'a her açıdan güçlü bir imparatorluk devretmiştir.

Gıyaseddin Tuğluk'un ani ölümünden sonra 1325 yılında idaresini Sultan Muhammed Tuğluk'un devraldığı Dehli Türk Sultanlığı, idari mekanizması ve bütün kurumlarıyla adeta sorunsuz işleyen bir makine gibiydi. Bu açıdan Sultan Muhammed Tuğluk, diğer Dehli Türk Sultanlarından daha talihli bir durumda tahta çıkmıştı. Onun zamanında Dehli Türk Sultanlığı en geniş sınırlarına ulaştı. Aynı zamanda Dehli Türk Sultanları arasında otoritesi bu denli yüksek bir hükümdara daha rastlanılmamıştır. Sultan Muhammed Tuğluk inatçı, mücadeleci yapıda ve güçlü bir karaktere sahipti. O, hep almış

olduğu kararların arkasında durdu ve taviz vermeyi reddetti. Ayrıca Sultan Muhammed Tuğluk iyi bir komutandı. Ordusunun başında birçok sefere çıkmış ve zaferler kazanmıştı. O, isyanları bastırmak ve isyancıları cezalandırmak için onların üzerine bizzat yürümeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda Muhammed Tuğluk iyi bir eğitim almıştı, devlet idaresinde yetenekli ve zeki bir hükümdardı. Onun, devletin başkentini merkezi konumu nedeniyle Dehli'den Devletabad'a nakletmesi, ekonomik sıkıntılarının aşılması için yeni para birimine geçilmesi vb. reform niteliğindeki düzenlemeleri, çağının çok ilerisinde yaşadığının kanıtı hükmündedir.

Sultan Muhammed Tuğluk'un otoritesine ve yeteneklerine rağmen hükümdarlığı döneminde birçok isyan hareketi yaşanmıştır. Sultan'ın bazı uygulamaları ve tercihleri, isyanların çıkış nedenlerinden sayılabilir ise de genel olarak onun döneminde yaşanan isyanlar incelendiğinde, hadiselerin Muhammed Tuğluk'un iradesi dışında geliştiği görülmektedir. Sultan Muhammed Tuğluk'un iradesi dışında meydana gelen en büyük olumsuzluk, diğer Tuğluklu hükümdarları döneminde görülmeyen, kaynaklarda 7-10 yıl arasında sürdüğü ifade edilen şiddetli kuraklık ve kıtlık durumu idi. Ülkenin tahıl rekoltesi doğrudan muson yağmurlarına bağlı olduğundan yaşanan kuraklık neticesinde üretimden verim alınamaması, tahıl fiyatların yükselmesine ve halkın açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu durum devletin ekonomisini de olumsuz etkilemiş ve kaçınılmaz olarak devletin artan vergi talebi de hem üreticiyi hem de devletin talep ettiği vergiyi merkeze gönderemeyen valileri isyana sevk etmiştir. Bunun dışında, Maber'de çıkan isyanı bastırmak için yola çıkan orduda meydana gelen veba salgını da Sultan'ın iradesi dışında gelişen hadiselerdendir. Nitekim salgın sebebiyle Sultan Muhammed Tuğluk da hasta olmuş ve ölümden dönmüştür. Ayrıca bu salgın birçok asker ve subayın ölümüne, dolayısıyla da ordunun zayıflamasına yol açmıştır. Bu durumun etkileri Muhammed Tuğluk'un hükümdarlığının son dönemlerinde daha net ortaya çıkmaktadır. Toparlanamayan ordu bir daha eski ihtişamlı gücüne ulaşamamıştır.

Sultan Muhammed Tuğluk'un; başkentini Devletabad'a taşınması sürecinde göçün zorunlu tutulması, taşınmaya isteksiz davrananlara baskı ve yaptırım uygulanması, hatalı uygulamalarından sayılabilir. Zira, alınan bütün önlemlere rağmen göç sırası ve sonrasında yaşanan olumsuzlukların, Dehli'de ikamet eden halkın eziyet çekmesine neden olduğu iddiaları, kaynaklarda ittifakla geçmektedir. Birkaç yıl sonra isteyenlerin Dehli'ye dönmesine müsaade edilmesi ise bu yanlıştan geri dönüşün kanıtı hükmündedir. Başkentini Devletabad'a taşınması ise kesinlikle yanlış bir uygulama olarak nitelendirilemez. Nitekim

sınırları güneye doğru genişleyen devletin merkezi otoritesinin muhafaza edilmesi için başkentini Devletabad'a nakledilmesi, şehrin stratejik konumu nedeniyle son derece anlaşılabilir bir tercihtir. Bunun dışında, Bahadır Bura misalinde olduğu gibi idareci olarak atanan kişi tercihleri de Sultan Muhammed Tuğluk'un hataları arasında gösterilebilir.

Sultan Muhammed Tuğluk'la ilgili sıklıkla eleştirilen bir başka husus, onun katı ve sert yönetim anlayışı idi. Nitekim onun döneminde sayısız ölüm cezası verildiğini birçok kaynak doğrulamaktadır. Buna mukabil Sultan Muhammed Tuğluk, Emir Hüsrev zamanında devletin uğradığı felaketi yakından müşahade etmiş ve babası Gazi Tuğluk'la birlikte canı pahasına Türk Devleti'ni Hinduların tahakkümünden kurtarmak için mücadele vermişti. Bu durum Sultan Muhammed Tuğluk'u, devletin merkezi otoritesini korumak için sert tedbirler almaya itmiştir. Sultan Muhammed Tuğluk eğer isyancılarla şiddetli bir mücadeleye girişmeseydi, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin Türklerin elinden çıkıp, nüfus olarak kat be kat fazla olan Hinduların tahakkümüne girmesi tehlikesi baş gösterebilirdi. Buna mukabil, isyancıların cezalandırılma biçimi ve cesetlerine yapılan muamele, toplum nezdinde hoş karşılanmamış ve halkın tepkisini çekmiştir. Muhammed Tuğluk'un idari politikalarının sonuçlarına bakıldığında başvurulan sert tedbirlerin, hükümdarlığının ilk on yıllık döneminde işe yaradığı, daha sonra ise isyanların bir türlü önünün alınamadığı görülmektedir.

Muhammed Tuğluk'tan sonra hükümdar olan Firuz Şah Tuğluk'un 37 yıllık saltanatı sürecinde sadece birkaç isyanın yaşandığı, aynı zamanda bu dönem toplamda sadece 15 kişiye idam cezası verildiği kaynaklarda rivayet edilmektedir. Rakamların doğruluğu ihtilafli olsa da her iki hükümdar dönemi kıyaslandığında Firuz Şah Tuğluk döneminde, Dehli Türk Sultanlığı Devleti eski gücünde olmamasına rağmen, birkaç küçük ayaklanma dışında merkezi otoriteye karşı geniş katılımlı bir isyan hareketi yaşanmamasında, Firuz Tuğluk'un ılımlı idari politikalarının da etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Devletin son büyük hükümdarı Firuz Tuğluk'un ölümünün ardından ise Dehli Türk Sultanlığı Devleti gittikçe küçülerek dağılmaya başlamış, Emir Timur'un Hindistan'ı işgaliyle de yıkılma sürecine girmiştir.

Sonuç olarak; Dehli Türk Sultanlığında Tuğluklu hâkimiyeti döneminde Pencap ve çevresinde isyanların en yoğun yaşandığı dönem, Sultan Muhammed Tuğluk'un hükümdarlığı dönemidir. Sultan Muhammed Tuğluk, Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin bekası için isyancılarla meşru bir mücadeleye girişmiş, saltanatının ilk on yıllık döneminde devletin birliğini muhafaza etmiş ve Dehli Türk Sultanlığı Devleti'ni en geniş sınırlarına

ulaştırmayı başarmıştır. Zaman zaman isyanların bastırılmasında ve isyancıların cezalandırılmasında aşırıya gidilmesi, büyük çoğunluğu Türk olmayan unsurlardan oluşan toplum nezdinde Sultan Muhammed Tuğluk'un hükümdarlığına karşı korku ve nefret duyulmasına yol açmıştır. Akabinde yaşanan kıtlık-kuraklık, veba salgını gibi dış etkenlerle devletin mali ve askeri yapısının da zayıflaması nedeniyle isyan etmeye meyleden kesimlerin aradığı uygun zemin oluşmuş ve isyanların önü alınamamıştır. İsyancılar, Sultan Muhammed Tuğluk'un hükümdarlığının son dönemlerinde Dehli Türk Sultanlığı üzerinde yıkıcı bir etki bırakmış ve bu durum, Sultan Firuz Tuğluk'un tahta çıkması ve devletin otoritesini yeniden sağlamasıyla ancak sükûnete kavuşabilmiştir. Firuz Tuğluk'un ölümünün ardından yaşanan taht mücadeleleri merkezi otoritenin yeniden sarsılmasına neden olmuştur. Valilerin merkezden bağımsız hareket etmeleri, devletin birliğinin bozulması, Emir Timur'un Hindistan seferi için aradığı uygun fırsatı sunmuş ve Timur'un ordularına mukavemet edemeyen dağınık haldeki şehirlerin bir bir düşmesine yol açmıştır. Emir Timur'un kısa sayılabilecek bir zamanda Dehli'yi ele geçirmesi, Dehli Türk Sultanlığında Tuğluklu hâkimiyetinin derinden sarsılmasına, bir süre sonra da devletin yıkılmasına neden olmuştur.

## KAYNAKÇA

- Aiyangar, S. K., *South India and her Muhammadan Invaders*, Oxford University Press, London 1921.
- Akbulut, D. A., "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", *Tarihte Türk-Hint ilişkileri Sempozyum Bildirileri*, (31 Ekim- 1 Kasım 2002), Ankara 2006, s. 1-8.
- Aşan, M. B., "Yesi ve Çevresinde Sakalar", *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 628-631.
- Ayan, E., "Gurluların Menşei Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 16, 2011, s. 38-45.
- Barâni, Ziyaeddin, *Tarih-i Fîrûz Shâhî*, (nşr., S. A. Khan), Calcutta 1862.
- Barthold, W., *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, London 1928.
- Bayur, Y. H., *Hindistan Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- Beveridge, H., *A Comprehensive History of India I*, Delhi 1862.
- Bilal, M., *Tuğlukşahlar Devleti*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021.
- Briggs, J., *The History of the Rise of the Mahomedan Power in India I (Translated from the Original Persian of Mahomed Kasım Ferishta)*, London 1829.
- Bosworth, C. E., *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, New Delhi 1992.
- Chandra, S., *History of Medieval India (800-1700)*, Orient Blackswan Private Limited, Hyderabad 2007.
- Cöhce, S., "Hindistan'da İlk Türk Hâkimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar", *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 815-820.
- Cöhce, S., "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler, VIII*, Ankara 2002, s. 689-730.
- Cüzcânî-Raverty, *Tabakât-ı Nâsirî, A General History of Mohammadan Dynasties of Asia I*, (nşr., H. G. Raverty), Calcutta 1864.
- Çay, A.- Durmuş, İ., "İskitler", *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 575-596.
- Durak, N., *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, (Doktora Tezi), Malatya 1999.
- Durmuş, İ., "İskitler'in Kimliği", *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 620-627.

- Elliot, H. M.-Dowson, J., *The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period II*, London 1829.
- Elliot, H. M.-Dowson, J., *The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period III*, London 1871.
- Erinç, S.,” Hindistan (Fiziki ve Beşerî Coğrafya)”, *İ.A.*, 18, İstanbul 1998, s. 69-73.
- Eryılmaz, İ., *Muzafferîler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 2018.
- Eryılmaz, İ., *Hindistan’da Racputlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2011.
- Göksu, E.,” Gazneliler Tarihinin Kaynakları”, *Hindistan’da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 43-84.
- Habib, M.- Nizami, K. A., *A Comprehensive History of India The Delhi Sultanate V (A.D. 1206-1526)*, New Age Printing Press, New Delhi 1970.
- Habib, M.,” Successors of Firuz Shah Tughluq”, *A Comprehensive History Of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 620-629.
- Haig, W., *The Cambridge History of India: Turks and Afghans III*, Uni. Press, London 1928.
- Husain, A. M., *The Rise and Fall of Muhammed bin Tughluq*, London 1938.
- Husain, A. M., *Tughluq Dynasty*, ThackerSpink&Co., Calcutta 1933.
- İbn-i Battûta Tancî, Ebu Abdullah Muhammed, *İbn-i Battûta Seyahatnâmesi*, (nşr., A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- İsemî, Hâce Abdülmelik, *Futûhu’s-Salâtîn or Shâh Nâmah-ı Hind of Isâmî*, (nşr., A. M. Husain), New York 1966.
- Jackson, P., *The Delhi Sultanate A Political and Military History*, Cambridge University Press 1999.
- Koç, B., *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.
- Konukçu, E., “Akhunlar”, *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 827-830.
- Khwâjah Nizâmeddin Ahmed, *The Tabaqât-ı Akbarî of Khwâjah Nizâmuddin Ahmad I*, (nşr., B. De), Calcutta 1927.
- Lal, K. S., *History of the Khaljis (1290-1320)*, The Indian Press, Allahabad 1950.

- Lane-Poole, S., *Medieval India Under Mohammedan Rule*, New York 1903.
- Latif, S. M., *History of Panjab From The Remotest Antiquity to Present Time*, Calcutta 1891.
- Majumdar, R. C., “Firuz Shah”, *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960.
- Majumdar, R. C., “Ghiyasuddin Tughluq”, *The Delhi Sultanate* (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960.
- Majumdar, R. C., “Muhammad bin Tughluq”, *The Delhi Sultanate* (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960.
- M’Crimde, J. W., *The Invision of India By Alexander The Great*, Delhi 1967.
- Mehta, J. L., *Advanced Study in The History of Medieval India*, Chandigarh 1979.
- Merçil, E., “Gazneliler”, *Türkler, IV*, Ankara 2002, s. 479-508.
- Merçil, E., *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, T.T.K. Yay., Ankara 2006.
- Narain, A. K., “Kuşan Devleti”, *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 821-826.
- Narang, K. S.- Gupta, H. R., *History Of The Punjab (1500-1858)*, Delhi 1969.
- Nijjar, B. S., *Panjab under the Sultans (1000-1526 A.D.)*, Lahor 1979.
- Nizami, K. A.,” Muhammad bin Tughluq”, *A Comprehensive History Of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 484-565.
- Ömerî, Şihabeddin b. Fazlullah, “*Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*”, (nşr., D. Ahsen BATUR), Selenge Yay., İstanbul 2014.
- Öntürk V.,” Gurlular Tarihinin Kaynakları”, *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 85-114.
- Öntürk, V., *Gurlular Devleti'nin Siyasi Tarihi*, (Doktora Tezi), Van 2020.
- Özcan, A.,” Bereni”, *İ.A., V.*, İstanbul 1992, s. 491.
- Özcan, A.,” Pencap”, *İ.A., 34*, İstanbul 2007, s. 224-225.
- P’yankov, I. V., “Sakalar”, *Türkler, I*, Ankara 2002, s. 611-619.
- Palabıyık, M. H.,” Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti”, *Tarihte Türk-Hint ilişkileri Sempozyum Bildirileri, (25-28 Haziran 2007)*, Ankara 2008, s. 91-127.
- Pandey, A. B., *Early Medieval India*, Allabad 1960.

- Paul, C. K., *The Punjaub and North-West Frontier of India*, London 1878.
- Prasad, I., *A Short History Of Muslim Rule in India*, The Indian Press, Allahabad 1931.
- Prasad, I., *History Of Medieval India*, The Indian Press, Allahabad 1933.
- Prinsep, J., *History Of The Punjab And Of The Rise, Progress, Present Condition Of The Sect and Nation Of The Sikhs I*, London 1846.
- Qureshi, M. N., "Belucistan", *İ.A.*, V, İstanbul 1992, s. 427-428.
- Qureshi, M. N., "İslâmâbâd", *İ.A.*, 23, İstanbul 2001, s. 59-60.
- Roy, S., "Khalji Dynasty", *The Delhi Sultanate*, (nşr., R. C. Majumdar), New Delhi 1960.
- Saksena, B. P., "Firuz Shah Tughluq", *A Comprehensive History Of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 566-619.
- Saksena, B. P., "Ghiyasuddin Tughluq", *A Comprehensive History Of India The Delhi Sultanat V*, (nşr., M. Habib-K. A. Nizami), New Delhi 1970, s. 460-483.
- Savaş, M. M., "Ak Hunlar Tarihinin Kaynakları", *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları*, (nşr., C. Oruç), İstanbul 2022, s. 11-42.
- Shrava, S., *The Sakas in India*, The Vedic Research Institute, Lahore 1947.
- Sirhindî, Yahya bin Ahmed bin Abdullah, *The Tarikh-i-Mübarakshahî*, (nşr., K.K. Basu), Oriental Institute, Baroda 1932.
- Smith, V. A., *The Oxford History Of India*, Oxford At The Clarendon Press 1919.
- Stein, B., *A History Of India*, Wiley-Blackway Press, Malaysia 2010.
- Tanrıverdi, M., *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206-1414)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Tokat 2019.
- Tezcan, M., *Kuşanlar Tarihi (Yüeh-chih'lardan Kuşanlara)*, (Doktora Tezi), Erzurum 1996.
- Tezcan, M., "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", *Tarihte Türk-Hint ilişkileri Sempozyum Bildirileri, (31 Ekim- 1 Kasım 2002)*, Ankara 2006, s. 9-47.
- Thomas, E., *The Chronicles of The Pathan Kings of Dehli*, London 1871.
- Titus, M. T., *Indian Islam (The Religious Quest Of India)*, Humphrey Wilford Oxford University Press, 1930.

- Turan, F. A.,” Türk Devlet Adamı Bağlamında Delhi Türk Sultanı Balaban”, *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları*, (nşr., H. Hilal Şahin), Ankara 2019, s. 88-101.
- Vaidya, C. V., “Downfall of Hindu India”, *Medieval Hindu India Vol III*, (nşr., C. V. Vaidya), Bombay 1926.
- Weinbaum, M. G.,” Punjab “, *Encyclopedia Of India III*, s. 355-359.
- Wheeler, B. I., *Alexander The Great The Merging Of East and West in Universal History*, The Knickerbocker Press, 1900.
- Wikeley, J.M., *Punjabi Musalmans*, Lahore 1970.
- Wilson, P., *The Kushans and the Emergence of the Early Silk Roads*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sydey 2020.
- Yücel, M. U.,” Bir Taht İki Kadın: Belkis-ı Cihan Raziye Begüm Sultan ve Şah Türkan”, *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları*, (nşr., H. Hilal Şahin), Ankara 2019, s. 102-110.

### **İnternet Kaynakları**

Cardona, G. (2007, 18 Temmuz). Sanskrit Language.

<https://www.britannica.com/topic/Sanskrit-language>.

<https://acikders.ankara.edu.tr>

(Erişim Tarihi 27.04.2023)

<https://www.archnet.org/sites/1564>

(Erişim Tarihi 09.10.2023)

<https://www.dnaindia.com/analysis/column-tughlaq-s-taxes-and-delhi-sultanate-s-decline-2552863>

(Erişim Tarihi 09.10.2023)

[https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:South\\_Asia\\_non\\_political\\_with\\_rivers.jpg](https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:South_Asia_non_political_with_rivers.jpg) (Erişim Tarihi 09.10.2023)

<https://hyderabadhistory.wordpress.com/2015/03/24/warangal-to-sultanpur/tughlaq-map/> (Erişim Tarihi 09.10.2023)

<https://rangandatta.files.wordpress.com/2018/04/ghiyasuddin-tughlaq-tomb-1.jpg> (Erişim Tarihi 09.10.2023)

## ÖZGEÇMİŞ

### ÖZGEÇMİŞ

#### Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Erkan KORKMAZ

Yabancı Dili : İngilizce

#### Eğitim Durumu

Lisans : Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme

Yüksek Lisans: AEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı